OVER

KRANKZINNIGHEID

EN

KRANKZINNIGENBEHANDELING.

Van denzelfden Schrijver is bij den Uitgever dezes mede in het licht gegeven:

Blik op de dierlijke vermogens en derzelver betrekking tot de ziel . . . . Prijs *f* 2,—.

en zal eerlang verschijnen:

Verslag omtrent VROUW VAN LAAR, *zoo als zij zich heeft doen kennen gedurende haar laatste verblijf in het provinciaal krankzinnigengesticht te* Zutphen; MET AANTEEKENINGEN.

EEN WOORD

AAN

NIETGENEESKUNDIGEN

OVER

KRANKZINNIGHEID

EN

KRANKZINNIGENBEHANDELING;

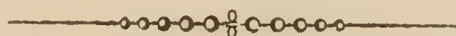
IN TWEE VOORLEZINGEN,

UITGESPROKEN IN HET GENOOTSCHAP TER BEOEFENING VAN NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN TE *ZUTPHEN*, EN MET AANTEEKENINGEN UITGEGEVEN

DOOR

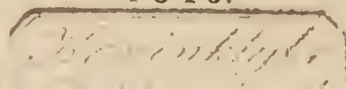
J. N. RAMAER, M. D.,

GENEESHEER BIJ HET PROVINCIAAL KRANKZINNIGENGESTICHT EN SECRETARIS VAN DEN GENEESKUNDIGEN KRING TE *ZUTPHEN*, LID VAN HET ZEEUWSCHE GENOOTSCHAP VOOR WETENSCHAPPEN, ENZ.

ROTTERDAM,
H. A. KRAMERS.

1846.

GEDRUKT BIJ D. J. MENSING, TE ROTTERDAM.

Aan zijnen geliefden vader,

DEN EDELGESTRENGEN HEER

P. A. RAMAER,

GEPENSIONEERD KOLONEL DER ARTILLERIE, RIDDER DER MILITAIRE WILLEMSORDE,

wordt dit werkje met de betuiging zijner innigste liefde en dankbaarheid opgedragen

DOOR DEN SCHRIJVER.

VOORREDE.

Dezelfde redenen, welke mij hebben genoopt deze verhandelingen uit te spreken, doen mij besluiten, dezelve in het licht te geven; want, ofschoon de vooroordeelen tegen de geneeskundige krankzinnigenverpleging van lieverlede beginnen af te nemen, bestaat er nog te weinig vertrouwen in de behandeling van krankzinnigen door geneeskundigen, dan dat de geneeskundige krankzinnigengestichten al het voordeel zouden kunnen aanbrengen, dat men zich bij hare oprigting van dezelve beloofde, en naar mijne overtuiging ook van dezelve verwachten kan. Nog worden de krankzin-

zinnigen doorgaans zoo lang het maar mogelijk is in hunne eigene woningen verpleegd, waar al de middelen, welke tot genezing moesten worden aangewend, niet voorhanden zijn, waar zij zich gewoonlijk in tegenwoordigheid van de oorzaken bevinden, welke hunne krankzinnigheid voortbragten, om eerst dan, wanneer alle middelen dáár uitgeput zijn, naar de krankzinnigenhuizen te worden overgebragt, als wanneer de ziekte niet zelden reeds zulke groote vorderingen gemaakt heeft, dat de kunst van den arts niets meer op dezelve vermag. Van verschillende kanten heeft men getracht dat ontbrekende vertrouwen bij het publiek op te wekken, en heeft voornamelijk vergelijkende opgaven van de getallen der genezingen gebezigd, om de voordeelen der geneeskundige krankzinnigenbehandeling te bewijzen; getallen zijn echter, wanneer ik juist oordeel, het ware middel daartoe niet; immers de behandeling van zieken kan niet naar de uitkomsten, zij moet naar de beginselen beoordeeld worden.

Daarom heb ik eenen anderen weg gezocht,

dien. welken ik in deze bladen volg. In dezelve heb ik namelijk getracht den lezer begrijpelijk te maken, dat krankzinnigheid eene ziekte is, dat zij dus in het gebied van den arts behoort, dat de krankzinnigenbehandeling dus geneeskundig moet en dat zij wetenschappelijk kan zijn. Ziedaar het eenige oogmerk van dit boekje; kan hetzelve nog tot iets meer strekken, — des te beter.

Daar ik in sommige opzigten van de algemeen in zwang zijnde begrippen afwijk, heb ik mijne stellingen niet zonder eenig bewijs in het licht willen geven, waartoe ik den vorm van aanteekeningen gekozen heb, in welke ook sommige zaken, die in de voorlezingen geene uitgebreide plaats konden innemen, nadere toelichting vinden. Ik durf echter hopen, dat men bij derzelver beoordeeling in het oog zal houden, dat ook zij voor niet-geneeskundigen geschreven zijn; verlangt men nogtans eenen wetenschappelijken zin in dezelve te erkennen, zoo heb ik er vrede meê.

Dat ik de krankzinnigheid geheel ligchamelijk opvat, kan niemand verwonderen, die weet,

dat ik de grondbeginselen mijner krankzinnigheidsleer aan den hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK *te danken heb; het is mij een aangename pligt, hier opentlijk te erkennen, dat ik er hem dankbaar voor ben, en, meen ik in eenige opzigten van zijne wijze van zien te moeten verschillen, zoo kan het den hoogleeraar voorzeker slechts aangenaam wezen te zien, dat zijn onderwijs tot eigen onderzoek en eigen nadenken leidt.*

EERSTE VOORLEZING.

Mijne Heeren!

Even als men in het dagelijksch leven lieden vindt, die alles verstaan, alles doorgronden, alles weten, treft men ook een slag van schrijvers aan, voor wier doordringend oog niets ter wereld is verborgen, voor wie de geschiedenis geene leemten, de natuur geene geheimen, de wetenschap geene grenzen heeft, die daarom ook geen onderwerp ontzien, waar 't het voldoen hunner schrijfzucht geldt. Zoo lang nu die letterkundigen zich vergenoegen met het plukken van bloemen uit den tuin der wetenschap, betwist men aan hunne voortbrengselen derzelver denkbeeldige waarde niet, zij het ook, dat zij, in plaats van balsemende rozen, zonnebloemen zonder geur, maar van grooten omvang als het kostelijkst sieraad uit den hof ten toon stellen[1]; maar, wanneer de onfeilbare wijsheid van romanschrijver of feuilletonnist zich in de belangen der wetenschap mengt, wanneer zij zonder anderen grond dan persoonlijke opvatting aan de handelingen van derzelver beoefenaars hare goed- of afkeuring hecht, wanneer

zij, die slechts naar het uiterlijke oordeelen kan, in wetenschappelijken strijd partij waagt te kiezen, wanneer zij daardoor het vertrouwen op die mannen vermindert, en hierdoor wederom aan het ongeluk eene toevlugt beneemt, omdat die toevlugt ondenkbaar is zonder dat vertrouwen, dan mag de wetenschap het stilzwijgen niet langer bewaren, dan vorderen pligt en geweten, haar te bestrijden en te fnuiken!

Zoodanig is mij de wijsheid voorgekomen, welke onder anderen EUGÈNE SUE en de bekende feuilletonnist ESQUIROS hebben aan den dag gelegd, toen zij de behandeling der krankzinnigen tot onderwerp van hunne beschouwing namen, ofschoon ik geenszins betwijfel, dat een zeer prijzenswaardig doel hen tot de openbaarmaking hunner meeningen dienaangaande heeft geleid; maar hun ontbraken de middelen om dat doel te bereiken en hun oordeel moest falen, omdat zij het uiterlijke alleen konden zien. Daarom vindt men in hunne oordeelvellingen overal de naaktste oppervlakkigheid, en voorzeker maakt SUE[2] zich belagchelijk, wanneer hij op den overtuigenden toon, die hem eigen is, strijdt tegen het afzonderen der krankzinnigen, welks voordeelen door alle deskundigen op den hoogsten prijs worden gesteld, evenzeer als het af te keuren is, dat ESQUIROS[3], wanneer hij belooft zijne lezers bekend te zullen maken met de edele pogingen, door de artsen tot herstelling der krankzinnigen aangewend, zich in partijdige eenzijdigheid tot die middelen bepaalt, welke, zoo als hij zich uitdrukt, *tot de ziel en het hart spreken*, maar, als of zij naauwelijks verdiende vermeld te worden, van de eigenlijk gezegde ge-

neeskundige behandeling slechts als in het voorbijgaan gewaagt. Hierdoor heeft hij de krankzinnigenbehandeling in een geheel verkeerd licht geplaatst, want, behalve dat men vragen kan, wat de arts te doen heeft met kwalen, voor welke de voornaamste middelen in de ziel- en zedekunde te vinden zijn, zoo kan het zeker niet strekken om eenig vertrouwen voor de behandeling eener ziekte in te boezemen, tegen welke men de verschillendste geneeswijzen zonder keur of keuze aangeprezen ziet, — en ik heb mannen van aanzien en hooge beschaving uit het vertoog van ESQUIROS de gevolgtrekking hooren afleiden, dat er ten aanzien van de behandeling der krankzinnigen nog groote onzekerheid en verwarring onder de geneeskundigen schijnt te heerschen, eene gevolgtrekking, welke ik voor even juist houd, als ik haar nadeelig acht voor eene ware beoordeeling der voordeelen, welke de openbare krankzinnigenverpleging aanbiedt; immers verdienen de wetenschappelijke bemoeijingen en de kunde van den krankzinnigenarts niet het onbeperktst vertrouwen, bestaat er geene bepaalde rigting in den weg, dien hij te volgen heeft, zijn er geene vaste, onverwrikbare wetten, aan welke zijn handelen gebonden is, dan kan de beterschap en de genezing der krankzinnigen slechts de vrucht van een blind toeval wezen, dan kan de zorg van den staat zich niet verder uitstrekken dan tot het verwijderen van die ongelukkigen uit de maatschappij, en de menschlievende beginselen, welke onze tijd bij derzelver verpleging op den voorgrond heeft gesteld, verdienen eene plaats onder de ijdele droomerijen van eene verkeerd toegepaste philanthropie. In de hoop van U te

kunnen overtuigen van het ongegronde van zoodanige opvattingen, heb ik de behandeling der krankzinnigen tot onderwerp van deze lessén gekozen, met oogmerk om u aan te toonen, dat zij bij de geneeskundigen, welke haar op grond hunner wetenschap en niet met eenzijdigheid besturen, niet op eenen zoo lossen bodem berust, als waartoe men regt heeft uit de aangehaalde schriften van SUE en ESQUIROS te besluiten; dat veeleer iedere geneeswijze, welke bij de behandeling van krankzinnigen in aanmerking komt, hare eigene plaats heeft, en het gebruik van ieder middel in het bijzonder aan vaste regels gebonden is. — Het belangrijke des onderwerps en uwe mij bekende toegevendheid doen mij hopen, dat, waar ik in de uitvoering van mijn voornemen zal te kort schieten, uwe verschoonende aandacht het goede in mijne poging toch zal willen erkennen: moge ik in die hoop mij niet hebben bedrogen!

In de behandeling van ons onderwerp willen wij, mijne Heeren, het voorbeeld van den goeden geneesheer volgen, die, vóór dat hij zich tot de behandeling zijner zieken begeeft, hunnen toestand zoekt te leeren kennen, en willen dus, vóór dat wij tot de behandeling onzer krankzinnigen overgaan, eenigzins nader trachten bekend te worden met het wezen der krankzinnigheid. Om elkander ten aanzien van sommige uitdrukkingen wel te verstaan, herdenken wij kortelijk hetgeen ik vóór ongeveer één jaar de eer had te dezer plaatse aangaande de levensverschijnselen, welker ziekelijke afwijking de krankzinnigheid uitmaakt, te verhandelen[4].

Uw spreker, mijne heeren, behoort niet tot het getal dergenen, die gelooven, dat wij in eene we-

reld van geesten leven, en dat de stof niets meer is dan een magtelooze klomp, welke voor die geesten, nu eens levens- en hersenkrachten, dan wederom zenuw- of dierlijke geesten genoemd, tot speelwerktuig dient, dat zij naar willekeur vormen en scheiden, rangschikken en ontleden, — maar hij gelooft, dat de stof een wezentlijk bestanddeel der menschelijke natuur uitmaakt, en het den mensch zoo weinig tot schande verstrekt van stof te zijn, om tot stof weder te keeren, dat zijne meeste eigenschappen van de stof veelmeer afhankelijk zijn; hij gelooft namelijk, of liever hij houdt het voor zeker, dat hij verhongeren zou, wanneer hij niet meer at, dat hij zich niet zou kunnen bewegen, wanneer hem beenderen en spieren ontbraken, dat hij zonder oogen niet zou kunnen zien, zonder ooren niet hooren, dat hij geen bewustzijn zou bezitten, wanneer er niet van alle deelen zijns ligchaams zenuwdraden ontsprongen, om zich in één orgaan te vereenigen, en daardoor dat vereischte der persoonlijkheid voort te brengen, hetwelk in eenheid bij de groote verscheidenheid van organen bestaat; — hij gelooft, dat, wanneer hij geene hersenen had, hij de indrukken der wereld buiten zich niet tot een geheel in zich, dat wil zeggen tot eene voorstelling zou kunnen vormen, en dat, wanneer hem de grijze schorszelfstandigheid op de hersenen ontbrak, hij ook verstoken zou zijn van het onschatbare vermogen, hetwelk aan verbeeldingskracht en geheugen ten grondslag ligt; — maar tevens gelooft hij, dat rede en geweten, de kennis van goed en kwaad niet van de stof, maar uitingen van een hooger wezen zijn, hetwelk op eene

ons onbekende wijze aan onze stoffelijkheid gebonden, het verheven menschelijke van den mensch uitmaakt[5]. En dat wezen, DE ZIEL, dat zich bij alle menschen op volkomen dezelfde wijze openbaart, houdt hij voor enkelvoudig, onveranderlijk, en daarom vermeent hij, dat zij dwalen, die beweren, dat de ziel ziek kan zijn[6]; ziekte toch is eene afwijking van den gezonden toestand, en hoe zou het onveranderlijke aan verandering kunnen onderworpen zijn[7]? Onder de krankzinnigen zijn er wel is waar velen, welke de reden genoegzaam nooit gebruiken, maar blindelings de sterkste der tegenwoordige voorstellingen volgen, en lang heb ik er toe overgeheld, om hierin eene ziekte te zoeken, doch zoo dikwerf vond ik dit verschijnsel weder bij menschen, die voor volkomen gezond van geest doorgingen en het ook waren, dat ik van die meening teruggekomen ben, want *er zijn menschen*, zoo als VON REICHLIN-MELDEGG[8] zegt, *die* 80, 100 *jaren oud geworden zijn*, *zonder ooit de gedachte van het zelfbewustzijn duidelijk te hebben gedacht*, *die dat lange leven in de treurige eentoonigheid van het werktuigelijk bestaan doorgebragt hebben*, *maar nooit eene vonk van vrijheid en deugd in den boezem voelden gloeijen.* En zij, die hun verstand plegen te gebruiken, hoe dikwijls komen ook zij niet te kort, hoe dikwijls bedrijven ook zij niet daden, welke door hunne rede niet worden gebillijkt; immers geen mensch is te aller ure wijs! En is men dan krankzinnig, wanneer men niet wijs is, zal het ziekte zijn, wanneer men de rede niet bezigt? dan is men ook ziek, wanneer men zijne ledematen of zintuigen niet ge-

bruikt, dan is men ook ziek, wanneer men slaapt, dan is er geene gezondheid denkbaar! Er bestaan derhalve geene ziekten der rede, geene ziekten der ziel, en de krankzinnigheid is eene ziekelijke uiting der geestvermogens, welke van het ligchaam afhangen[9]: die vermogens zijn *het bewustzijn*, *de voorstelling* en *de ideënassociatie*[10].

In het *bewustzijn* is de grond van onze persoonlijkheid, onze individualiteit, ons ik gelegen; door hetzelve leeren wij den toestand der organen, welke ons ligchaam zamenstellen, en dus ook de veranderingen, welke er binnen den omtrek van ons ligchaam (in eenen physiologischen zin) plaats grijpen, kennen; door het bewustzijn ondervinden wij derhalve het gevoel van welzijn en onbehagen, en ontwaren wat buiten en wat in ons is. Met een enkel woord hebben wij reeds gesproken van den ligchamelijken grondslag des bewustzijns, en gezegd, dat tot hetzelve noodig is het gevoel der eenheid van de verschillende deelen, welke het ligchaam zamenstellen, en dat die eenheid voortgebragt wordt door de zenuwen, welke, van ieder deeltje des ligchaams uitgaande, allen in één middelpunt haar uiteinde hebben. Die zenuwen zijn, als het ware, de leiddraden, door welke de toestand van het ligchaamsdeel, uit hetwelk zij ontspringen, aan het algemeen middelpunt medegedeeld wordt; zonder dezelve kan dat gevoel van eenheid, waarvan wij spreken, niet bestaan, en, wanneer van een uwer ledematen, den arm bij voorbeeld, de zenuwen waren doorgesneden, zou die arm aan het bewustzijn onttrokken wezen, het zou u zijn, alsof gij dien arm niet hadt. Daar alle zenuwdraden des ligchaams een hunner

uiteinden in het verlengde merg hebben, schijnt men dit deel als het werktuig des bewustzijns te moeten aanmerken[11].

Het bewustzijn is dus een allernoodzakelijkst vereischte voor het menschelijk bestaan, maar alléén zou het ons geene zeer hooge plaats in de rangorde der schepselen verzekeren: dieren, welke ten opzigte der geestvermogens zeer laag in die rij staan, bezitten hetzelve reeds, want de oester en de slak weten te onderscheiden, of iets buiten of in hen is; maar zij bezitten de gave der *voorstelling* niet, dat is het vermogen, waardoor het bewustzijn kennis verkrijgt van verschillende deelen van een of meer voorwerpen in het verband, waarin zij zich in de wezentlijkheid bevinden: wanneer iets in snelle vaart ons voorbijgaat, dan verkrijgen wij wel bewustzijn van eenen indruk op, eene verandering in ons gezigtswerktuig, maar eerst dan, wanneer de verschillende deelen van dat voorwerp zich tot een geheel in ons vormden, zullen wij voorstelling van hetzelve hebben erlangd; hoe meer deelen van dat voorwerp het beeld, dat zich in ons voorstellingsorgaan gevormd heeft, uitmaken, des te duidelijker zal onze voorstelling wezen: het kan ons namelijk bewust worden, dat er ons iets voorbijsnelt, maar ook kunnen wij van hetzelfde voorwerp de voorstelling verkrijgen, dat het een wagen is, dat dezelve op dien van een' onzer bekenden gelijkt, dat het die wagen is, dat dezelve door paarden wordt voortgetrokken, dat die paarden bruin zijn, dat er menschen in zitten, dat die menschen mannen, krijgslieden zijn, enz. Het is wel niet noodig u te doen opmerken, dat wij, om eene voorstelling van iets,

dat buiten ons is, te kunnen verkrijgen, in de eerste plaats zintuigen behoeven; deze brengen echter de indrukken der uitwendige zaak slechts in eenen zekeren vorm, geschikt om door de hersenen te worden opgenomen, maar de voorstelling is het voortbrengsel van de werking der hersenen; dit weet men niet slechts uit de vergelijkende ontleedkunde, welke ons leert, dat de dieren, die wel zintuigen, maar geene hersenen bezitten, van het voorstellingsvermogen verstoken zijn, maar ook hebben opzettelijke proeven op dieren, aan welke men de hersenen ontnomen had, geleerd, dat met het verlies van dit ligchaamsdeel ook het voorstellingsvermogen verloren gaat[12].

In de afdeeling der gewervelde dieren, en dus ook bij den mensch, komt dit vermogen in die eigenaardige wijziging voor, dat zich uit de aanwezige voorstellingen andere ontwikkelen; men noemt dit vermogen de aaneenschakeling van voorstellingen, *ideënassociatie.* Wanneer een uwer zintuigen door eenig voorwerp wordt getroffen, en gij wordt niet terstond door andere dingen van hetzelve afgetrokken, dan blijft uw geest zich niet bij hetzelve bepalen, maar onwillekeurig ontwikkelt er zich eene andere voorstelling uit, die of overeenkomt met de voorhandene, of reeds vroeger te gelijk met dezelve voor uw bewustzijn stond. *Stellen wij ons een huis voor, b. v. het huis der veeartsénijschool buiten de Wittevrouwenpoort. Toen wij dit huis zagen, zagen wij tevens den Biltschen weg, de brug, met verschillende huizen en tuinen, de maliebaan, enz. Wij hebben hiermede thans niet noodig, dus* willen *wij ons deze thans*

niet voorstellen, maar alleen dat huis, zoo als het zich van buiten vertoont. Maar kunnen wij dit doen? Voorzeker niet. De verbeelding, gehoorzaam aan ons bevel, toont ons het huis zoodanig, als wij het gezien hebben, maar brengt tevens duizend dingen mede, die in de nabijheid zijn, en dwingt ons, hoe zeer wij ook mogen tegenstribbelen, dezelve te zien. Wij zien dan den Biltschen weg, en hetgeen aldaar van de bekende dingen in ons gezigtsveld zou vallen, vertoont zich ook aan ons; of, om de zaak nog duidelijker te maken, laat ons stellen, dat wij in een gezelschap zijn, waarin de Wittevrouwenpoort *met de* Catharijnepoort *vergeleken wordt, alleen wat het gebouw betreft; onze verbeelding brengt ons dadelijk de twee poorten voor den geest. Het is nu nuttig, dat al hetgene niet tot het gebouw behoort, zorgvuldig worde afgescheiden, ten einde de vergelijking des te naauwkeuriger geschiede. Intusschen zullen wij dit te vergeefs trachten af te scheiden. Bij de Wittevrouwepoort zien wij de brug, den wal, den singel, het bolwerk, de voorstraat, den Biltschen weg, naar mate van het standpunt, op hetwelk wij ons in onze verbeelding plaatsen. Bij de Catharijnepoort zien wij insgelijks de brug, de gracht, den wal, den singel, den molen, de Leydsche vaart, ja zelfs den rijweg naar* Amsterdam, *en indien wij onze verbeelding niet beteugelden, zij zou ons naar* Woerden, Leyden, Maarsen *en* Amsterdam *brengen, en wij zonden de poort geheel uit het oog verliezen*[13]. Kunnen wij zonder de organische eenheid, welke in het

zenuwstelsel ligt, ons geen bewustzijn denken, en hebben wij, om van de uitwendige indrukken eene voorstelling te verkrijgen, hersenen noodig, het vermogen van de aaneenschakeling der voorstellingen hangt met het bestaan dier dunne laag van grijze zenuwzelfstandigheid op de oppervlakte der hersenen, welke onder den naam van hersenschors bekend is, te zamen: waar de hersenschors zich niet bevindt, bestaat ook geene ideënassociatie, en hoe rijker in massa die hersenschors is, des te rijker en meer ontwikkeld openbaart zich ook dit geestvermogen[14].

Bewustzijn, voorstelling en ideënassociatie zijn derhalve ligchamelijke verschijnselen; zoolang de organen, van welke zij afhangen, gezond zijn, zullen deze vermogens zich niet op eene ongewone wijze voordoen, maar bevinden zij zich in eenen zieken staat, dan zullen die vermogens zich ook ziekelijk uiten, — dan bestaat er krankzinnigheid. Wij verdeelen dus de krankzinnigheid in die der *ideënassociatie*, die der *voorstelling* en die des *bewustzijns*[15].

Laat ons iedere derzelve in het bijzonder beschouwen.

De IDEËNASSOCIATIE kan op verschillende wijzen van den regel afwijken: zij kan trager zijn, dan zij behoorde te wezen, en als zoodanig gaat zij alle graden door van af de nog binnen de grenzen van gezondheid der geestvermogens liggende domheid, welke in eenen te langzamen gang der ideënassociatie bestaat, tot de den mensch aan het dier gelijk makende, wat zeg ik? onder hetzelve vernederende *idiotisme*[16]! Wien zijn bij het bezoeken onzer krankzinnighuizen die

rampzaligen niet in het oog gevallen? Zonder gevoel voor de vreugde, zonder deelneming in het lijden van anderen, zonder werkdadigheid naar buiten, die het inwendig leven zou kunnen openbaren, zonder gedachten, zonder voorstellingen dan die, welke door de zintuigen onmiddelijk van de buitenwereld tot de hersenen worden gevoerd, maar niet krachtig genoeg zijn, om nieuwe beelden voort te brengen, zonder hartstogten zelfs, — want hunne blinde boosheid is geene hartstogt, zij is de uitdrukking van hunnen onlust, even als hun onnoozele lach die van hun welbehagen is, — leven die ongelukkigen onbeduidend daarhenen, wanneer hun vroeger lot hen niet reeds de walgelijkste gewoonten en de afkeerwekkendste onhebbelijkheden heeft ingeprent, later door dwang noch liefderijke behandeling meer uit te wisschen; want veelal is het een even terugstootend als medelijdenwekkend schouwspel dat van den misdeelden idioot, die van den mensch niets dan den vorm bezit, verstoken zelfs van het edele *pand, dat des menschen verhevene bestemming verkondigt.* Zietdaar den hoogsten graad van idiotismus, welken men met SC. PINEL *verdierlijking* (*abrutissement*) zou kunnen noemen, en van dezen tot de gezonde menschelijke domheid bestaan vele trappen van overgang, welke zich kenmerken door de meerdere of mindere ontwikkeling van eene of meerdere eigenschappen des geestes bij achterlijkheid of volkomene afwezigheid der overige. De oorzaak van dit gebrek is niet ver te zoeken; daarom is het welligt overbodig u te wijzen op deszelfs gewoonlijken oorspong, de hersenvliesontsteking met uitstorting van water, die de behoorlijke ontwikkeling

der hersenen werktuigelijk heeft in den weg gestaan, en ik wil u slechts in het voorbijgaan herinneren aan de algemeene bekende daadzaak, dat het voorhoofd van uitstekende menschen doorgaans hoog en naar voren gewelfd, dat der armen van geest gewoonlijk laag en teruggedrongen is, eene daadzaak, welke vooral in den schedel der idioten de klaarblijkelijkste bevestiging erlangt[17]. De oorzaak van dezen minderen omvang des schedels ligt niet in eene gelijkmatige kleinheid der hersenen, maar voornamelijk in dat gedeelte van dezelve, waarvan de ideënassociatie afhangt; het is namelijk de hersenschors met de nabijgelegene deelen, die achterlijk gebleven zijn bij de algemeene ontwikkeling des ligchaams[18]. Deze opmerking is niet van nieuweren tijd; reeds MALPIGHI, die in het begin der vorige eeuw leefde, heeft haar gemaakt, en, om u te doen zien, dat het sedert dien tijd in de hersenen der idioten nog niet veranderd is, heb ik de hersenen medegebragt van eenen, die in den staat van verdierlijking verkeerde, welken ik zoo even poogde te schetsen. Gij ziet hoe klein deze kronkelingen zijn, ter vergelijking waarmede gij hier hersenen van eene gewone ontwikkeling beschouwen kunt, en ook zonder naauwkeurige meting zult gij u gemakkelijk kunnen overtuigen, dat de kronkelingen der hersenen van den idioot veel kleiner dan die der gewone hersenen zijn.

Zeer naauw ten opzigte der verschijnselen aan het idiotisme verwant[19], maar in hare geschiedenis verschrikkelijker is de *onzinnigheid* (*dementia*); want hier is het de onnoozele niet, die van zijne kindschheid af het menschelijk leven dierlijk door-

gewandeld heeft, niet de van de Natuur misdeelde menschenzoon, die, in zijne ontwikkeling teruggehouden, het menschelijke niet bereiken kon, en van wien de maatschappij geene kennis draagt, even min als hij zelf iets maatschappelijks bezit[20]; maar hier is het de maatschappelijke mensch, die in krachtige werkdadigheid zijne dagen tot nut van zich zelven en anderen, ten voordeele van het gemeene leven doorgebragt heeft; hier is het de teedere vrouw, zorgende moeder, hooggeschatte gade, die bij haar verlaten van het leven, waaraan zij vreemd is geworden, kinderen achterliet, die hare zorg zoo zeer noodig hadden, eenen gade, voor wien zij de lichtende star aan den bewolkten hemel, de verademing des levens, de zaligheid van den huisselijken haard was; — hier is het de jongeling, aan welken de hoop van ouders, van een geheel geslacht, van een edel deel der maatschappij zich had gehecht; — het aangebedene meisje, dat, met bloemen in de lokken, van het genot der feesten in het krankzinnigenhuis werd gedragen, — wat zeg ik? hier is het de man, het sieraad eenmaal, de geest der zamenleving, de zegen, de hoop, de troost van het ongeluk, wiens naam onder de schoonste der namen nog zegenend wordt genoemd! En die allen,... wat bleef hun over, dat herinneren kan aan die dagen van geluk? O, wanneer uw voet zich ooit waagt in een der verblijven, aan de verpleging van krankzinnigen gewijd, en uw oog ontmoet daar een ander oog, dat, onzeker en verward, geen voorwerp heeft, waarop het rust, maar werktuigelijk in het ronde waart, wanneer de geheele houding van dat mensch daarmede overeenstemt,

en zijn achteloos voorkomen, zijn wankelende gang, zijn onnoozele lach bij het schoongevormd voorhoofd en de edele gelaatstrekken u aan eene vreemde tegenstrijdigheid doen denken, en het gebeurt u, zulk eenen een woord van liefde, een woord van deelneming toe te voegen, — ach, wanneer gij dan een antwoord ontvangt, dat, aan uw gezegde geheel vreemd, niets dan de belagchelijke uitdrukking van denkbeeldige grootheid is, mensch, lach dan niet, want gij hebt een verschrikkelijk schouwspel bijgewoond, gij hebt gezien, hoe diep de mensch van het toppunt zijner menschelijke grootheid vallen kan, — lach niet, want voor dat lot bewaren geene grootheid of roem, geen verstand, geene ontwikkeling des geestes, daarvoor behoedt beschaving noch deugd! — Deze hoogste graad van onzinnigheid, die in genoegzaam volkomene vernietiging der ideën-associatie bestaat, wordt betrekkelijk zelden waargenomen. Veelvuldig komt daarentegen die onzinnigheid voor, welke in onderdrukking der ideënassociatie bestaat: zij, welke daaraan lijden, zijn van dit vermogen niet geheel verstoken, maar hetzelve bepaalt zich tot zeer weinige voorstellingen; hunne denkbeelden zijn arm, ontwikkelen zich uiterst langzaam, zoo zeer zelfs, dat zij dezelve schaars of volstrekt niet tot een geheel kunnen verbinden; aan hunne handelingen ontbreekt de geest der vrijheid; even als hunne geestvermogens liggen dezelve onder den vloek der werktuigelijkheid[21]. Het zoogenaamde *kindschzijn* (*dementia senilis*) kan als voorbeeld van dezen toestand dienen. Ik herinner mij zoodanig eenen lijder, die de twee of drie eerste zinsneden van een gesprek volgen kon, maar dan den draad niet lan-

ger kon vasthouden; smartelijk was het daarbij te zien hoe de goede oude bewustzijn droeg van zijne kwaal, alle zijne krachten inspande om te begrijpen, en toch niet begrijpen kon. Bij eenen ander' kwam het kleine overblijfsel der ideënassociatie vooral dan te voorschijn, wanneer het etensuur aangebroken was: *buffelen*, *jongens*, *buffelen*, was zijn gewone uitroep, wanneer hij het eten zag binnen dragen; dat er dus nog ideënassociatie bestond, is buiten kijf, want die woorden waren tot de krankzinnigen, zijne lotgenooten, gerigt; het zien der spijzen bragt hem waarschijnlijk de tafel voor den geest, aan welke de overige krankzinnigen moesten gezeten zijn, vóór dat hij zijne geliefde bezigheid, het eten, beginnen mogt, en dit, in verband met de nog onbezette tafel, bragt hem tot zijnen gewonen uitroep. Gevallen van dezen aard komen zeer dikwijls voor, zij leveren weinig verscheidenheid op en kenmerken zich door een grooter of kleiner overblijfsel der ideënassociatie.

De toestand van de hersenschors, welke wij, zoo als gij u herinneren zult, als het orgaan der ideënassociatie leerden kennen, geeft eene voldoende verklaring van de verschijnselen, welke de onzinnigheid uitmaken: waar de ideënassociatie vernietigd is, vindt men de hersenschors in eenen toestand van ontaarding. In den gezonden staat vertoont deze namelijk eene gelijkmatige grijze kleur, maar nu is zij in vlakken van meerdere of mindere uitgebreidheid rood geworden, waarmede zeer belangrijke inwendige veranderingen gepaard gaan; deze toestand is de zoogenaamde ontsteking, die niet zelden reeds tot verettering, verharding of verweeking is overgegaan,

waarbij geheele stukken der hersenoppervlakte, wanneer men de vliezen van dezelve aftrekt, van zelve wegvloeijen[22]. Aan alle onzinnigheid ligt echter geene ontaarding der hersenschors te gronde; want bij hen, die kindsch stierven, vindt men de hersenschors zelve ongeschonden, maar zij is gedrukt door eene groote hoeveelheid water, welke zich in en tusschen de dunne vliezen op de oppervlakte der hersenen bevindt. In de verschijnselen komen de andere soorten van onzinnigheid allezins met het kindschzijn overeen, en het is dus niet te verwonderen, bij de lijkopening afwijkingen van den natuurlijken toestand aan te treffen, door welke de hersenschors op dezelfde wijze in de uitoefening harer verrigting moest belemmerd worden, als bij kindsche lieden door het water, dat tusschen de hersenvliezen is uitgestort[23]. Hier zijn de hersenen van eenen man, dien ik lang voor kindsch gehouden heb, tot dat ik vernam, dat zijne krankzinnigheid met hersenvliesontsteking begonnen was; zijne ideënassociatie was niet geheel vernietigd, want op zekeren dag heb ik hem bij het zien van eenen stervende hooren zeggen: *deze zal niet lang meer leven.* Zoo als gij ziet, ondervonden zijne hersenen eene zoo aanmerkelijke drukking, dat zij voor het drukkende ligchaam geweken zijn, hetwelk uit eene vloeistof bestond, die in eenen vliezigen zak was besloten en in de oppervlakte der hersenen een indruksel had gemaakt, hetwelk eene diepte van drie tot vier Nederlandsche duimen en eenen omvang van genoegzaam eene palm in doormeter bezat. Op eene andere wijze werden de hersenen gedrukt in een geval, waarvan ik hier de overblijfsels heb, name-

lijk door eene vezelachtige zelfstandigheid, welke zich ter dikte van éénc tot twee Nederlandsche lijnen in de holte van het spinnewebvlies had gevormd, en de geheele hersenoppervlakte bedekte. Al de verschillende wijzen, op welke de hersenen ongewone drukking kunnen ondergaan, zal ik u niet opsommen, maar toch den allergeringsten graad van onzinnigheid gedenken, dien ieder onzer wel eens ondervonden heeft, ik bedoel dien toestand, waarbij men eene lastige zwaarte des hoofds ondervindt, zijne denkbeelden niet langer behoorlijk kan ordenen, de schakel der voorstellingen telkens, zonder dat wij het willen, afbreekt, het denken ten eene male onmogelijk is; daarbij weigeren onze zintuigen ons hunnen dienst, de oogen schijnen hunne holten te willen verlaten, alles klopt ons aan het hoofd, dat geheel in vuur schijnt te staan. Deze verschijnselen worden voortgebragt door de zoogenaamde congestiën[21], welke in eene gedeeltelijk verhinderde terugstrooming des bloeds uit de aderen des hoofds bestaan, en zoo ligt na eenen rijkelijken maaltijd, ingespannen denken, maar vooral na het plengen des bekers geboren worden. Het valt als van zelve in het oog, dat, wanneer de hersenen dikwerf aan zoodanige drukking, als die welke door congestie ontstaat, blootgesteld worden, de hersenvezel hieronder lijden moet, hare voeding niet behoorlijk geschieden kan, en zij van lieverlede hare veêrkracht zal verliezen; van daar die dofheid des geestes bij oude dronkaards, die hen ongelukkig voor zich zelven, en tot last tevens der maatschappij maakt.

Het gemis des vermogens, dat het verledene tot

ons eigendom maakt, wordt door velen voor eene gedeeltelijke onzinnigheid gehouden[25], en het bij lijkopeningen gevondene schijnt deze stelling allezins te bevestigen[26]. Ik zelf heb een geval waargenomen, dat haar allezins gunstig is, en eenen man betreft, bij wien het verlies des geheugens zoo volkomen was, dat, toen ik, weinige minuten na het afzetten van eenen zijner armen, hem eenige woorden toevoegde over de mannelijke wijze, op welke hij de kunstbewerking had doorgestaan, hij niet 'gelooven wilde, dat zijn arm afgezet was. Dit gebrek strekte zich echter slechts over de laatste vijftien jaren van zijn leven uit, maar van zijn vroeger leven wist hij zich alles, zelfs onbeduidende kleinigheden te herinneren; daarbij bezat hij zeer heldere begrippen van deugd, regt en godsdienst, sprak met oordeel over vroegere gebeurtenissen, maar altijd alsof hij niet thans, maar voor vijftien jaren leefde. Bij zijne lijkopening vond ik de (darmachtige) kronkelingen aan het grondstuk der hersenen geheel in bruine verweeking overgegaan. (*Het praeparaat werd aan de vergadering vertoond*).

Is dus de onzinnigheid het uitwendig verschijnsel van de belemmerde verrigting der hersenschors, en bestaat zij in vertraging of geheele vernietiging der ideënassociatie, dan moeten de handelingen van hen, die er aan lijden, alle overleg missen; zij zullen de blinde gevolgen van de voorstelling des oogenbliks zijn. Geen wonder dus, dat die ongelukkigen alle hunne neigingen volgen, al hunne hartstogten gehoorzamen, den vrijen teugel vieren aan alle hunne driften en paal noch perk in dezelve kennen: daarom is hun afkeer vernieling, hunne vreugde is over-

moed, hunne lusten zijn ontucht, hun toorn is woede. Ik noemde de vreugde!... maar ach wie is er, die hun rede tot vreugde geeft? Hun toorn daarentegen wordt maar al te dikwerf opgewekt[27], en nog te meer, daar zij door eene eigenaardige ligtgeraaktheid, welk eenen iegelijk eigen is, die slecht begrijpt, reden tot toorn vinden, waar die geenszins bestaat[28]. In dezen toestand is de onzinnigheid onder den naam van *mania* bekend[29], welke men tegenwoordig veel minder dan voorheen in de krankzinnigenhuizen aantreft, een der gevolgen van de verbeterde krankzinnigenverpleging, daar men bij eene doelmatige behandeling de ongelukkigen, welke in dezen toestand verkeeren, veelal voor aanleiding tot toorn behoeden kan; omgekeerd bestaat er daarentegen zonder onzinnigheid geene mania[30].

Deze toestand, welken ik in onze taal *dolzinnigheid* noemen zou, kenmerkt zich dus hoofdzakelijk door woede[31], met eene blinde aandrift tot gewelddadige handelingen, welke de lijders zich zelven niet zelden, maar meestal toch anderen aandoen, en somwijlen tot op levenlooze voorwerpen uitstrekken. Geheel het gelaat en de houding dezer ongelukkigen draagt de uitdrukking van hunnen gemoedstoestand, hunne oogen glinsteren en rollen wild in het hoofd, welks aderen sterk zijn opgezwollen, terwijl de slagaderen zigtbaar kloppen; onder tandengeknars en met schuimenden mond bewegen zij zich zonder ophouden, hetgeen hunne woede nog vermeerdert, zij razen en tieren, weenen, jubelen en lagchen, werpen de vreemdsoortigste verwijtingen, loftuitingen en zegeningen, vloeken en

gebeden bont door elkander met eene snelheid, welke volgens FOVILLE[32], slechts bij die van het overspringen der electrische vonk te vergelijken is[33]. Meestal is de dolzinnigheid de tijdelijke gezellin van andere krankzinnigheidsvormen, doch ook ziet men haar niet zelden ontstaan bij menschen, die nooit krankzinnig waren, en bij welke zij onverwacht in hare hevigste verschijnselen uitbarst. Onder eene behoorlijke behandeling zijn hare vlagen dan zelden van langen duur, doch laten doorgaans nog eenen geruimen tijd eene zekere dofheid van geest achter, die bij veelvuldigen terugkeer meestal in blijvende onzinnigheid overgaat. Aan deze gevallen ligt gewoonlijk sterke bloedaandrang naar de hersenen te gronde[34], en deze veroorzaakt, zoo als van zelve spreekt, drukking, en drukking der hersenen is, zoo als wij zagen, noodig tot het ontstaan van onzinnigheid, dus ook van mania. Niet altijd ligt de oorzaak dier bloedophooping klaar aan den dag; somwijlen ontstaat zij door ongewone warmte, zonnesteek, plotselinge verkoeling, dan weder door ingespannen denken, overmatige hartstogten, ook wel ten gevolge der minder geregelde werking van andere ligchaamsdeelen, enz. Over het algemeen schijnen de hoogere hersendeelen hier meer te lijden dan de lagere, van welke de terugstrooming des bloeds gemakkelijker is, en daaruit is het te verklaren, dat, in weêrwil van de algemeene congestie naar de hersenen, de ideënassociatie bij dolzinnigheid meestal uitsluitend is belemmerd, terwijl de voorstelling[35], zoo wel als het bewustzijn[36], ongeschonden kunnen wezen, hetgeen door allen wordt erkend, die krankzinnigen met een wetenschappelijk

en onbevooroordeeld oog beschouwden, terwijl het ook zeker is, dat de belemmering der ideënassociatie alleen voldoende is, om de verschijnselen te verklaren, welke de dolzinnigheid uitmaken; evenwel kan bewustzijn zoowel als voorstelling zich te gelijkertijd ziekelijk openbaren en het is zulk een geheel ongewoon verschijnsel niet, vlagen van dolzinnigheid andere krankzinnigheidsvormen te zien vergezellen.

Bestaat de onzinnigheid in de vernietiging of belemmering der ideënassociatie, dan zal het tegenovergestelde van die krankzinnigheid eene te groote levendigheid, te groote snelheid of opgewektheid van dit vermogen wezen; zoodanig is de *gekzinnigheid*, welke bij de Duitschers *Narrheit* en met een Grieksch woord *moria* heet[37]. In dien toestand volgen de voorstellingen elkander zoo snel op, dat de lijder geen' tijd heeft, om aan alles wat er voor zijnen geest komt uitdrukking te geven, zij overstelpen hem en verdringen elkander, zoodat aan alles, wat hij zegt, orde en zamenhang schijnt te ontbreken, en men zin noch slot in zijne redenen ontdekt; alle talen spreekt en schrijft hij dooreen, ieder woord, iedere beweging is de uitdrukking van de ziekelijke opgewektheid zijns geestes. Om u eene sprekende voorstelling van deze krankzinnigheid te geven, moge ik u iets voorlezen van eenen brief, die den waarachtigen stempel dezer geestverwarring draagt: *wat de menschen doen*, zoo schrijft de lijder, *om u verdriet te berokkenen, maak u zelven en hun wijs, dat zij het doen, om u pleizier te doen. De burgerlijke stand naar den duvel en de storen uit de kerk weg!!! Aux grands*

maux, grands remèdes. De mortier monstre. Aux grands maux, grands remèdes voor ons zwaar geteisterd vaderland. Alles vereenvoudigen: de spoorweg naar Parijs *is uit een godsdienstig en zedelijk oogpunt zeer aan te bevelen. Middeleeuwen zijn er niet, dat is eene krankzinnige onderscheiding; want voor den Heer zijn duizend jaar, enz. en zoo lang de aarde staat, zullen niet ophouden zaaijing en oogst, vorst en hitte, zomer en winter, dag en nacht! Mooije tekst voor Ds. N. N. Wij hebben eenen Franschen troep in het vroeger nooit door mij bezochte en echter zoo heerlijk* Zutphen *gehad. Men heeft gegeven une chaine et la rue de la lune. Alle godsdienst is: verheug u met eene doode musch, want dat vooronderstelt in de eerste plaats, dat er eene doode musch is, en in de tweede, dat wij er ons mede verheugen mogen, ja moeten. Ik schrijf u deze dingen, opdat gij ze aan den president der synode wilt overbrengen. Je suis sûr de* Rome. *De vijf academies weg. Neen, ik zou er nog maar eene bij nemen! Het volk kan de lasten niet dragen..... en eene polytechnische school te* Zutphen!!! *De lading in vier tempo's moet hersteld bij de armée en de vier hoofdstoffen in de scheikunde*[38]. Tot zoo verre onze patient. Het verdient onze aandacht, dat in weêrwil dier groote bewegelijkheid in de opeenvolging der voorstellingen, de kring, waarin dezelve zich beweegt, zeer beperkt is, zoodat men dezelfde denkbeelden, dezelfde zinsneden en uitdrukkingen wel spoedig ziet wederkeeren, een verschijnsel, hetwelk daaraan schijnt te moeten toegeschreven worden, dat hun

denkorgaan zich bij deszelfs verhoogde werkdadigheid weinig nieuwe voorstellingen toeëigent en dus aan de oude wel gebonden is. Hoe het er in de hersenkas dezer ongelukkigen uitziet, kan ik niet met genoegzame zekerheid zeggen, daar ik nooit lijkopeningen van de zoodanigen verrigt of bijgewoond heb. In twee gevallen, welke mij van deze krankzinnigheid voorgekomen zijn, stond dezelve in verband met eene versnelling van den omloop des bloeds: hoe sneller deze was, hoe levendiger, opgewondener, verwarder, gekker ook mijne zieken, maar kwam hun pols binnen de grenzen der gezonde hartsbeweging terug, dan waren zij bedaard, men kon ernstig met hen spreken, zij waren geregeld in hunne handelingen, arbeidzaam en welgemoed; naauwelijks echter liet ik het gebruik der geneesmiddelen, welke die vertraging der hartsbeweging te weeg hadden gebragt, achter wege, of de krankzinnigheid keerde met den geheelen last harer bedroevende verschijnselen terug. In een ander geval had de ontwikkeling der ziekte, zoo als men mij meldde, gelijken tred gehouden met eene voortgaande verkromming van het borstgedeelte des ruggegraats, tot dat zij een zoo lastig aanzien verkregen had, dat men te rade werd, de patient naar ons gesticht over te brengen. Somwijlen gelukte het mij, ook hier de verschijnselen der krankzinnigheid door het gebruik van geneesmiddelen te doen bedaren, maar nooit zoo volkomen tot stilzwijgen te brengen, als in de eerstgemelde gevallen. Vraagt men nu, welk verband er kan bestaan tusschen deze verkromming van den ruggegraat en de gemelde verschijnselen van krankzinnigheid, dan vindt men als

eerst gevolg dier verkromming, dat de afstand tusschen het hart en het hoofd kleiner geworden is; het hart nu is, zoo als gij weet, de pomp, die door middel der bloedvaten, het bloed door alle deelen des ligchaams perst; wanneer dus het hart nader bij het hoofd ligt dan te voren, zal hetzelve met meerdere snelheid dan weleer het bloed door de hersenen voeren, want, daar het hart onveranderd blijft, ja zich zelfs vergroot door den ongewonen tegenstand, welken het ondervindt, en dezelfde hoeveelheid bloeds met dezelfde kracht door de hersenen gedreven wordt, zoo kan het niet anders, of hetzelve zal den kleineren afstand in minderen tijd doorloopen. Het gevolg der ruggegraatsverkromming is dus eene versnelde beweging van het bloed door de hersenen, dezelfde organische omstandigheid, welke in de beide eerstgemelde gevallen waargenomen werd. Het verband hiervan met de krankzinnigheid is op de volgende wijze te verklaren:

1°. *Of* de stofwisseling wordt er door versneld, waardoor het leven des orgaans zich krachtiger openbaart, en het zijne verrigtingen sneller uitoefent, eene uitkomst der ervaring in andere ligchaamsdeelen, en ook op het orgaan, waarvan wij spreken, de hersenschors, toepasselijk.

2°. *Of* de hersenen, en met haar de hersenschors, worden geprikkeld door de ongewone snelheid, met welke de bloedligchaampjes, die in oneindige hoeveelheid in het bloed aanwezig zijn, door haar heenstroomen, waardoor de deeltjes der hersenschors, tegen welke zij aanstooten, tot verhoogde levensuiting worden genoopt.

Welke van deze verklaringen men ook aanneme:

opwekking der ideënassociatie zal er het gevolg van wezen[39]; daar evenwel, waar wezentlijk irritatie der hersenschors bestaat, andere verschijnselen worden waargenomen dan die, welke wij bij de gekzinnigheid leerden kennen, geloof ik, dat de eerstgemelde verklaring het meest overeenkomstig de waarheid is. Immers hier is de schakel der denkbeelden ongeschonden, en heeft niets ziekelijks dan zijne onbeperkte snelheid, de voorstellingen zelven zijn helder en naauwkeurig, en de krankzinnigheid bestaat alleen daarin, dat de lijder van dien rijken overvloed van denkbeelden er slechts enkelen uit, die dus onmogelijk in behoorlijken zamenhang met elkander kunnen staan. Geheel anders is dit bij de irritatie der hersenschors, ten voorbeelde waarvan het eerste tijdperk der dronkenschap kan dienen. Daar zijn er zeker onder ons, die dit genoegelijk gedeelte van dien verachtelijken toestand kennen, en, wanneer zij hetzelve slechts eenen oogenblik in hunne herinnering terug roepen, zullen zij zich welligt die ongehoorde verwarring van beelden kunnen te binnen brengen, waarbij de voorstellingen zich op de vreemdste wijze ordenen, er ongezocht en ongewenscht gedachten voor den geest komen, die met de vorige in geen verband staan, de wezentlijkheid op den achtergrond treedt, datgene, wat ons omgeeft, nieuwe gedaanten aanneemt, onder nooit gekende vormen zich vertoont; zij zullen zich herinneren, hoe de stoutste plannen in hun hoofd zich ontwikkelden, en in hun oog geene zwarigheden ter uitvoering konden ontmoeten, hoe wijs, hoe groot, hoe magtig zij in hun eigen oog, maar hoe prikkelbaar zij tevens waren, hoe schijn van

tegenspraak zelfs hen vervoerde tot uitbarstingen der blindste drift. Hoe nu ontstaat die vreemde, zieke vlugt der verbeeldingskracht? Ziet hier: iedere tegenwoordige voorstelling is het gevolg van eene verandering, of liever van den tegenwoordigen toestand van het orgaan der ideënassociatie; wanneer er geene verandering in dat orgaan ontstond, zou de voorstelling dezelfde blijven, van lieverlede zwakker worden en eindelijk verdwijnen, maar nu ontstaat er eene opeenvolgende rij van veranderingen, welke zich openbaart in eene aaneenschakeling van wel zamenhangende voorstellingen. Alles kan echter geene verandering te weeg brengen in het orgaan, waarvan wij spreken, en in den gezonden toestand zijn daartoe alleen in staat de indrukken der buitenwereld, welke door tusschenkomst der zintuigen tot de hersenen worden gevoerd; maar in buitengewone gevallen, wanneer het bloed bij voorbeeld met geestrijke deelen bezwangerd is, dan is de verandering, welke door dezen ongewonen prikkel in de hersenschors voortgebragt wordt, sterk genoeg om voorstellingen te doen ontstaan en de aanwezige te wijzigen. Daar deze prikkel nu zonder ophouden werkt, worden er telkens nieuwe voorstellingen geboren, die telkens tot nieuwe aaneenschakelingen van denkbeelden aanleiding geven, en eindelijk eene zoo groote verwarring van voorstellingen doen ontstaan, als in een dronkenmanshoofd alléén huizen kan.

Meermalen heeft men krankzinnigheid met de dronkenschap vergeleken, en niet geheel ten onregte, wanneer men namelijk verschillende soorten van krankzinnigheid bij verschillende tijdperken der

dronkenschap vergelijkt. Het eerste tijdperk, hetwelk door prikkeling der hersenen voortgebragt wordt, komt overeen met de *monomania*, welke wij *waanzinnigheid* noemen, en geen wonder, want ook deze ontstaat uit eenen geprikkelden toestand der hersenschors; doch terwijl die prikkel in de dronkenschap van korten duur en voorbijgaande is, wordt hij in de waanzinnigheid blijvend, daardoor krijgt dat ziekelijk gevoel van grootheid eenen meer bepaalden vorm, en nergens vindt men zoo vele koningen en wijzen bij een, dan in de krankzinnigenhuizen onder deze zieken. In de daad kenmerkt deze krankzinnigheid zich daardoor, dat hij die aan dezelve lijdt, in volstrekte dwaling verkeert ten aanzien van zijnen persoon: de eerzuchtige, die in zich zelven den bestuurder der wereld ziet, en hen, die zijne wenschen weêrstreven, met het vuur van den hemel dreigt te treffen, en de rampzalige, die, wanende in een dier veranderd te zijn, op handen rondkruipt en de lucht van kwetsende wanklanken doet weêrgalmen; het meisje, dat zich voor dood houdt, terwijl het leven haar uit de oogen schittert, of in den bloei der jaren gebukt gaat onder den angst van nooit te zullen sterven; de vrouw, die man, en de volwassene, die een kind waant te zijn, die alleen leveren voorbeelden[40] van deze krankzinnigheid op. In weêrwil van hunnen waan kunnen deze lijders geregeld over alles denken, wat binnen den kring van hunne beschaving en verstandsontwikkeling valt. Vraagt den waanzinnige, dat hij u wiskundige vraagstukken oplosse, geschiedkundige moeijelijkheden ontwikkele, wetenschappelijke strijdvragen opheldere, en zijne

scherpzinnigheid en fijn onderscheidingsvermogen zullen u doen verstomd staan, ja, wat meer is, zij zijn in staat, om in weêrwil van hunne krankzinnigheid zich nieuwe kundigheden te verschaffen. LEURET[41] verhaalt, dat er in het begin der Fransche omwenteling een man in een der Parijsche krankzinnigenhuizen leefde, die waande LODEWIJK XVI te zijn; iemand wierp hem tegen, dat hij van alle kundigheden ontbloot was, en een koning ten minste lezen en schrijven kon: de man zette zich aan het werk, en in minder dan drie weken las en schreef hij. — Geen wonder dus, dat men een welzamenhangend en nuttig gesprek met deze krankzinnigen voeren kan, dat hun omgang zelfs nuttig en leerrijk kan wezen, wanneer men het onderwerp, dat hunne krankzinnigheid uitmaakt, slechts weet te vermijden; doch dit is niet gemakkelijk, want gemeenlijk zijn zij er zoo geheel en al mede vervuld, dat, eer men het vermoedt, zij het in het gesprek hebben ingeweven; — al wat zij denken, iedere voorstelling, die zich in hun brein ontwikkelt, is als omsponnen met het beeld van hunnen waan[42], het schijnt door de hersenen te worden vastgehouden, even als de hersenschors door het vlies, dat haar bekleedt. Hierin bestaat in de daad de verandering, welke men aantreft in de lijken van hen, die in waanzinnigheid gestorven zijn: men vindt in dezelve namelijk het vlies, dat de hersenen onmiddellijk bekleedt, niet slechts verdikt, ten duidelijken bewijze, dat er eene ziekelijke werking in bestond, maar daarenboven is hetzelve met de hersenen zamengegroeid, zoodat, wanneer men het van dezelve wil losmaken, men met hetzelve stukjes van de hersenen afscheurt[43].

Gij ziet hier het hersenvlies van zulk eenen lijder, hetwelk zoo zeer verdikt is, dat ik het zonder groote moeite in deszelfs geheel heb kunnen wegnemen[44], terwijl men een gezond hersenvlies bij het aftrekken van de hersenen met de grootste voorzigtigheid nog gemakkelijk scheuren zou[45]. Dit vlies is, zoo als gij opmerken zult, met brokjes van eene witte stof als bezaaid; dit zijn stukjes van de hersenschors, die, aan het vlies vastgegroeid zijnde, bij het aftrekken aan hetzelve vastgehecht bleven. Sterker waren hersenen en hersenvlies zamengegroeid bij eenen anderen waanzinnige, van welks hersenen ik u een stuk vertoonen kan; gij ziet, dat dezelve hier en daar op eene eigenaardige wijze oneffen zijn, maar niet glad, zoo als gezonde hersenen, wanneer zij van het hersenvlies ontdaan zijn[46]; deze oneffenheid is ontstaan, doordien bij het aftrekken van het hersenvlies de bovenste lagen der hersenschors mede afgescheurd zijn[47].

Even als de ideënassociatie, kunnen ook de andere dierlijke vermogens ziekelijk opgewekt, onderdrukt of zelfs geheel vernietigd wezen. Daar zij zich echter niet, zoo als de eerstgenoemde, op eene zamengestelde wijze openbaren, kan er bij de behandeling van derzelver ziekten van gedeeltelijke verhooging of verzwakking geene sprake zijn, weshalve hunne afwijkingen niet eene zoo groote verscheidenheid van vormen opleveren, als die der ideënassociatie.

De krankzinnigheid der VOORSTELLING bevat de groote klasse der *zinsverbeeldingen*[48], welke langen tijd in ééne afdeeling met de dolzinnigheid

werden gerangschikt, tot dat zij door ESQUIROL[49] onder de namen van *hallucinatiën* en *illusiën* als bijzondere vormen van krankzinnigheid beschreven werden. De zinsverbeelding bestaat daarin, dat er beelden voor het bewustzijn komen, als of zij door uitwendige voorwerpen werden voortgebragt, ofschoon de zintuigen door geene of door andere indrukken der buitenwereld getroffen worden. Ieder onzer kent dit verschijnsel bij ondervinding: wie toch heeft zich nooit door eenen klank als dien van klokkengelui laten misleiden. Wie heeft nooit muggen, nooit vonken voor de oogen gezien, hoezeer er muggen noch vonken aanwezig waren, en wie heeft niet, wanneer zijne wandeling zich verder dan gewoonlijk en tot laat in den avond uitstrekte, in iederen popel, in iederen hoogen boom den toren meenen te erkennen van de plaats, welke hij wenschte te bereiken. Niet lang echter houden zulke zinsverbeeldingen ons in dwaling, en moge het *bombam* ons in de ooren brommen, als of het van *Toby Veck's* welbekende, dierbare, standvastige vrienden afkomstig was, wij weten, dat hetzelve in ons hoofd, niet in de lucht buiten ons geboren wordt. Nog meer, dagelijks zijn wij allen aan zinsverbeeldingen onderhevig, die wij, ofschoon niets uitwendigs aan dezelve beantwoordt, voor wezentlijkheid houden; maar daarvoor hielden wij ze niet, wanneer ons bewustzijn dan waakte, en alleen gedurende den slaap kunnen de droomen ons bedriegen. De droomen zijn in de daad niets dan zinsverbeeldingen, maar bij ons ontwaken erkennen wij derzelver onwaarde en weldra verdwijnen zij met de schaduwen des nachts. Doch niet alle droo-

men gaan ons zoo vlugtig voorbij, en daar zijn er, die eenen zoo diepen indruk op ons gemoed maken, dat zij ons uren en dagen lang helder voor den geest staan, ja zelfs tot krankzinnige daden kunnen vervoeren. Onder de krankzinnigen, welke ik onder behandeling gehad heb, herinner ik er mij eenen, die alleen daardoor zich krankzinnig betoonde, dat hij eene nachtmerrie, welke bijna iederen nacht hem benaauwde, niet voor droom, maar voor wezenlijkheid hield; hij ontving dan bezoeken van iemand, die volgens zijn zeggen reeds vroeger ontuchtige aanzoeken bij hem gedaan had, en hem nu allerlei onbehoorlijke bejegeningen kwam aandoen; des nachts magteloos, dien kwelgeest te weêrstaan, zocht hij zich des daags op hem te wreken, hetgeen zijne plaatsing in het krankzinnigenhuis tot noodzakelijk gevolg had. En dit is niet het eenige voorbeeld van dien aard: vraagt het der geschiedenis slechts en laat u de heksenprocessen ontsluiten: gij zult er in zien, hoe die ongelukkige vrouwen bekennen, wat zeg ik? er op sterven, dat zij op eenen bezemsteel, hond of ezel gezeten, door de lucht heen naar den Bloksberg zijn getogen, en er de afgrijsselijke vermaken van den duivelssabbath hebben bijgewoond. Onze tijd heeft andere denkbeelden, andere inzigten en andere geloofsbegrippen medegebragt, maar de droomen zijn gebleven, en het is alleen in den vorm, dat derzelver uitwerkselen zich thans anders in de krankzinnigenhuizen dan voorheen op den brandstapel vertoonen[50]. Veelvuldiger ontmoet men in die verblijven des ongeluks de droomen in wakenden toestand, de eigenlijk gezegde zinsverbeeldingen. Ieder zintuig kan

dezelve tot zetel verstrekken, en er bestaan zoowel zinsverbeeldingen van den reuk en den smaak, als van gehoor, gezigt en uit- en inwendig gevoel. In het mijner zorgen toevertrouwde gesticht is het grootste gedeelte der plegelingen aan zinsverbeeldingen onderhevig: ik zou er u kunnen aanwijzen, wie dag en nacht het lijf doorwoeld wordt van vergiften door den adem van kwaadwillige menschen hun ingeblazen, — welker ligchaamskrachten door middel van luchtpompen worden uitgeput, of die door de moedwillige aanwending van electrische, scheikundige en magnetische krachten eenen langzamen marteldood zijn gewijd; — anderen, die allerlei stemmen verward door elkander hooren spreken en zich pijnigen met het zoeken naar derzelver bedoeling, of, verontwaardigd en geraakt, zich verdedigen tegen de beschimpingen en lasterende aantijgingen, welke hun uit gewelven onder het gebouw, die niet bestaan, uit de hoogere verdiepingen van het huis of wel door de vogels in de lucht worden toegeroepen; — anderen vernemen stemmen, die uit de verte tot hen komen, en voeren gesprekken met den paus te *Rome* of den keizer van *Rusland* in talen somtijds, zoo als nooit menschelijk oor ze hoorde; anderen ontvangen bezoeken van afwezige vrienden en afgestorvenen, of houden des nachts bijeenkomsten met de bestuurders van het gesticht of met mij zelven, en weigeren des daags mijne wenschen te gehoorzamen, daar zij mijne strijdige nachtelijke bevelen billijker en doelmatiger vinden; sommigen zien alle spijkers langzaam uit de planken verrijzen en verwachten elken oogenblik het ineenstorten van het huis, — of, den stichter des Muizentorens gelijk, worden zij

door tallooze scharen van muizen en ratten geplaagd, die uit alle hoeken te voorschijn komen en hun de vreesselijkste angsten aanjagen; — een zou er u verhalen, hoe, bij zijne overbrenging herwaarts, zijne geliefde in engelengewaad nevens het rijtuig zweefde, anderen, dat de engelen tot hen komen en met stemmen, als van hunne eigene kinderen, hen toespreken; daar zijn er, die niets doen of zeggen zonzonder de onmiddellijke ingeving van den Heiligen Geest, die gemeenschap voeren met allerlei heiligen, ja, aan welke de Moedermaagd zelve geene vreemde persoon is; — een is er, die omgaat met den duivel, met hem strijdt en over hem zegeviert, deszelfs boden met een enkel woord weet krachteloos te maken, en ik zou u krankzinnigen kunnen noemen, die zich verbeelden te spreken met God. Geen vorm is er, geene gedaante, welke de zinsverbeelding niet aanneemt, en er bestaat geene zoo verhevene gedachte, noch zoo laag eene voorstelling, die in een ziek hoofd niet tot zinsverbeelding worden kan!

Gewoonlijk worden de zinsverbeeldingen voor wezentlijkheid gehouden door hen, die aan dezelve lijden, en de gevallen, in welke zij erkend worden voor hetgeen zij zijn, behooren tot de hoogstzeldzame. Eenige niet alledaagsche omstandigheden, zoo als bekendheid met deze eigendommelijke ziekte, groote geestkracht en scherp oordeel, behoeden somtijds voor den waan, waartoe zinsverbeelding voert[51]; geen wonder dus, dat de jaarboeken der wetenschap schaars zijn aan voorbeelden van dezen aard, en daarom zult gij mij wel willen vergunnen, een geval, dat mij in mijne praktijk voor-

gekomen is, u mede te deelen. Een jongeling van een zeer levendig ligchaamsgestel, eenen schoonen verstandelijken aanleg en buitengewone ontwikkeling der kunstgaven, werd op de vreesselijkste wijze door zinsverbeeldingen geplaagd; onophoudelijk werden hem raadgevingen ingefluisterd, welke regtstreeks tegen zijn gezond verstand aandruischten, en hem, daar hij derzelver oorsprong niet kende, vreesselijk beangstigden. Schreef hij eenen brief aan zijne hem hartelijk dierbare ouders, dan werden hem de smadelijkste scheldwoorden en verwenschingen voorgezegd; wilde hij in het openbaar zingen of spelen, dan hoorde hij van alle kanten stemmen, die hem schande over zijn gezang of spel voorspelden, of vernam bij iedere poging, om de ontwikkeling zijner kunst te doen hooren, een honend gelach. O! het kost mij krachtsinspanning en zelfbeheersching, zeide hij, om dien tergenden invloed te weêrstaan, ik heb al de vastheid van mijn karakter, al de kracht van mijn gezond verstand noodig, om er niet onder te bezwijken; van den oogenblik, dat de slaap mij begeeft, tot dat de nacht mijne oogen sluit, wordt ik door duizende geestverschijningen en phantasiebeelden gekweld; maar het is onmogelijk, dat zulke inblazingen van buiten komen, — zij moeten in mijn hoofd zetelen; help mij dus, want het leven dat ik lijde, is geen leven, en ik voel den oogenblik genaken, dat mij de kracht tot langeren wederstand begeeft. Kunt gij, mijne heeren, u van zoo veel leed, van zoo veel lijden een denkbeeld vormen, en beseft gij, hoe groot eene zelfstandigheid er toe noodig is, om zoo veel ongeluk te dragen? O, wanneer gij wist, hoe weinigen er zijn, die bij

deze ziekte hun oordeel raadplegen, en hoe blindelings nagenoeg allen toegeven aan den zinnelijken indruk, gij zoudt met mij bewondering bij uw medelijden voegen, en betreuren, dat een zoo sterke geest door zijne ziekte voor de maatschappij verloren is.

Gebeurt het nu ook zelden, dat hallucinerenden hun oordeel gebruiken, veelal is hunne ideënassociatie toch volkomen gezond; ook heb ik, waar de ziekelijke uiting der geestvermogens zich alleen door zinsverbeeldingen gekenmerkt had, het orgaan der ideënassociatie nooit ziekelijk aangedaan gevonden; maar de waarheid vordert te verklaren, dat ik buiten hetzelve ook slechts zeer zelden organische veranderingen aangetroffen heb, die in staat waren eenig licht over den aard der kwaal te verspreiden. Bij zinsverbeeldingen des gezigts, welke niet zeer lang bestaan hadden, heb ik het bekleedsel der oogzenuw eenmaal zeer rood gevonden, en tevens zoo vast aan de oogzenuw gegroeid, dat er bij het aftrekken stukken van de zenuw aan vastgehecht bleven; later heb ik mij meermalen kunnen overtuigen, dat men de zenuw zeer gemakkelijk van het bekleedend vlies (*neurilema*) kan ontdoen, en dat die meerdere roodheid geen geheel toevallig verschijnsel was, is mij onlangs wederom gebleken bij de lijkopening van eenen krankzinnige, die gedurende zijne krankzinnigheid nooit zinsverbeeldingen had ondervonden en aan de gevolgen eener bijkomende, snel verloopende hersenvliesontsteking bezweken was: bij de lijkopening eerst bragt het zien van het ontstokene oogzenuwvlies mij de gezigtsverbeeldingen te binnen, aan welke deze ongelukkige gedurende de

laatste dagen van zijn lijden onderhevig was geweest. In een ander geval van gezigtsverbeeldingen heb ik in het vlies, hetwelk de oogzenuwbeddingen bekleedt, ligchaampjes ter grootte van griesmeelkorreltjes aangetroffen, hetwelk ik ter beschouwing voor de deskundigen onder ulieden heb medegebragt. Eindelijk heb ik in het lijk van iemand, die gedurende zijn leven aan zinsverbeeldingen des gehoors geleden had, een' der takken van de gehoorzenuw rooder dan de overige gevonden[52]. Overigens is het eene zaak van algemeene bekendheid, dat er bij organische veranderingen der zintuigen niet zelden zinsverbeeldingen voorkomen[53]: in ons gesticht leeft een meisje, dat aan oorvloed lijdt, en daarbij, hoezeer zij doof is, onophoudelijk gesprekken voert met haren minnaar en andere personen, die zij in de hoogere verdiepingen van het huis meent te hooren. Vooral van de zinsverbeeldingen des gevoels is menig geval bekend, hetwelk zeer gemakkelijk tot organische veranderingen terug te brengen is: ESQUIROL deelt de lijkopening mede van eene vrouw, die verscheidene jaren had geloofd, dat zij een dier in de maag had: men vond eene kankerontaarding van dit orgaan. Een ander geval wordt op de volgende wijze door denzelfden schrijver verhaald: eene vrouw van een sterk ligchaamsgestel en sanguinisch temperament, was moeder geworden door iemand, bij wien zij als portierster diende: dit was haar de bron van knagend verdriet, en sedert dien tijd ondervond zij dikwerf aandoeningen van maag en ingewanden. De Fransche omwenteling en het ophouden der verandering bragten beide het hunne toe om haar krankzinnig

te maken. Zij werd in de Salpêtrière gebragt, alwaar zij vele jaren heeft geleefd en onder den naam van de kerkmoeder bekend was. Gewoonlijk was zij bedaard en hield zich met naaiwerk bezig. Zij schreef haar lijden aan de ondeugendheid van PONTIUS PILATUS, dat is de vader van haar kind, toe. Die ellendige heeft zich in haren buik genesteld, alwaar zij hem ziet, en telkens, wanneer zij mij ontmoet, verzoekt zij mij hem te verjagen. Daarenboven meent zij alle personen van het nieuwe Testament en die van den geheelen Bijbel in den buik te hebben. Dikwijls zegt zij: ik kan het niet langer uithouden, wanneer zal er toch vrede in de kerk komen? Worden de pijnen erger, dan voegt zij mij met volkomen' ernst de volgende woorden toe: van daag heeft de kruisiging van CHRISTUS plaats, ik hoor de hamerslagen, welke men geeft om de nagels in het kruis te slaan. Ook beweert zij, dat de pausen in haren buik concilie houden. Niets heeft deze zonderlinge verbeeldingen kunnen uitwisschen. Bij de lijkopening vond men de buikingewanden en de buikbekleedselen door middel van het buikvlies dat sterk verdikt was, aan elkander gegroeid; de vergroeijing was zoo sterk, dat het onmogelijk was de ingewanden van een te scheiden, zij vormden eene vaste, niet te ontwinden, massa. De lever was zeer groot en strekte zich tot aan den linkerkant des buiks uit, alwaar zij aan de milt was vastgegroeid. Ik heb, zoo vervolgt ESQUIROL, dezelfde verandering, alhoewel de zamengroeijing minder vast en minder algemeen was, bij eene krankzinnige aangetroffen, die verscheidene duivels in het lijf meende te hebben, welke haar

verscheurden en tot zelfmoord wilden verleiden. Deze vrouw bevond zich in den uitersten staat van vermagering; haar vel was zeer bruin geworden, zag er uit alsof het gelooid was, en had geen gevoel meer. Dikwijls heb ik het met dikke spelden doorboord, zonder ooit eenige pijn te verwekken. Zich zoo gevoelloos ziende, was deze krankzinnige tot de overtuiging gekomen, dat haar vel in dat van den duivel was veranderd. — Voor ruim twee jaren heb ik de lijkopening[54] verrigt van eene vrouw, die gedurende haren laatsten levenstijd een helsch vuur onder hare maag voelde branden; behalve eene gebrekkige schedelvorming vond ik in haar lijk niets ongewoons dan eene overvulling van alle buikingewanden met bloed (congestie), die, wanneer men de verschijnselen, onder welke de krankzinnigheid dezer vrouw zich voordeed, vergelijkt met die der aangehaalde gevallen en in verband beschouwt met de veranderingen, welke daar in de lijkopeningen werden gevonden, mij toeschijnt eene voldoende verklaring van de zieke voorstelling te geven. Ik kan hier natuurlijkerwijze niet treden in theoretische bespiegelingen over de wijze, op welke zulke organische veranderingen zich tot zinsverbeeldingen vormen; alleen wil ik aanmerken dat, wanneer het waar is, zoo als wij uit andere gronden weten, dat het geheel der indrukken van buiten, welke door de zintuigen worden opgenomen, in de hersenen tot eene voorstelling wordt, die voorstelling ook zal worden voortgebragt, wanneer de hersenen op eene andere dan de gewone wijze tot werking worden genoopt, en dus ook wanneer de zenuwen, welke in den gezonden staat enkel de veranderingen

der zintuigen naar de hersenen overbrengen, uit inwendige oorzaken eene evenredige verandering ondergaan; dat voorts zulk eene voorstelling des te duidelijker zal wezen, hoe meer zenuwdraden zamenwerken om haar te doen ontstaan, hetgeen verklaart, hoe de zinsverbeeldingen van gehoor en gezigt zoo helder en bepaald, die van de in den gezonden staat schijnbaar ongevoelige buik- en borstingewanden zoo onzeker en zonderling zijn, en dat die zinsverbeeldingen des te levendiger zullen zijn, hoe grooter de organische verandering is, welke haar ten grondslag ligt; daarin vinden sommige verschijnselen der onder den naam van hypochondrie en hysterie bekende ziekten hunne verklaring.

Reeds heb ik gezegd, dat de krankzinnigheid ook in het BEWUSTZIJN kan gelegen zijn. Even als de andere geestvermogens, kan hetzelve ziekelijk opgewekt en onderdrukt worden; ik zeg *even als* de andere geestvermogens, want, ofschoon wij niet van de ziekelijke vermindering der voorstelling spraken, zoo wordt toch door sommige schrijvers, bij voorbeeld FLEMMING[55], eene krankzinnigheid onderscheiden, welke uit verhinderde werkdadigheid der zintuigen, dus uit gebrekkelijke voorstelling voorkomt. Ik was nog niet in de gelegenheid deze krankzinnigheid waar te nemen, en ben daarom genoodzaakt haar met stilzwijgen voorbij te gaan.

Het ziekelijk opgewekte bewustzijn vertoont zich onder de gedaante der *zwaarmoedigheid* (*melancholia*), eene ziekte, die in ons vaderland vooral niet zelden voorkomt. Geene menschen zijn ongelukkiger dan deze krankzinnigen, want geheel hun bestaan is lijden, elk hunner woorden, ieder gebaar,

elke uitdrukking van hun gelaat, van hunne houding draagt den stempel der smart, maar, zoo als ESQUIROL [56] zegt, *niet van eene smart vol klagten en misbaar, die schreeuwt en schreit, het is eene smart, die zwijgt, die geene tranen heeft, die ongevoelig is.* Zij gaan gebukt onder den last van ongelukken, welke zij niet leden, of van misdrijven, welke zij niet begingen, en geheel denkbeeldig of zoo weinig misdadig zijn, dat geen mensch dezelve den ander' ooit toerekende; en toch zijn het die, welke hen tot een afschuw van zich zelven, tot een uitwerpsel der maatschappij, tot van God verlatene schepselen maken: zij immers leven alleen om andere te kwellen, en zijn zoo slecht, dat er voor hen aan geene verbetering te denken valt, alle liefde voor anderen, alle vertrouwen op God is van hen geweken, al, wat zij doen, wat zij denken, draagt den stempel der zelfzucht en der zonde! Zoo zijn de klagten, welke bij deze ongelukkigen met bijna onveranderlijke vastheid terugkeeren, en welker denkbeeldige wezentlijkheid hen niet zelden tot eene vertwijfeling voert, die geene andere uitkomst dan zelfmoord kent. — Al deze verschijnselen zijn tot een te levendig bewustzijn van gewone of buitengewone levensomstandigheden terug te brengen, en komen allerwaarschijnlijkst, uit eene ziekelijke opgewektheid van het orgaan des bewustzijns voort[57]; ik zeg allerwaarschijnlijkst, omdat ik het niet uit lijkopeningen bewijzen kan, want zelden gebeurt het dat deze krankzinnigheid tot aan het levenseinde der lijders onveranderd voortduurt; zeer dikwijls gaat zij in genezing, en somwijlen ook in waanzinnigheid, dolzinnigheid of

volslagene onzinnigheid over. Hetgeen men gedurende het leven bij deze lijders waarneemt, geeft echter regt tot de gevolgtrekking, dat de ongewone verhouding van de bestanddeelen des bloeds het orgaan des bewustzijns prikkelt, dat is op ongewone wijze tot werkdadigheid noopt; van daar die onrust en angst, welke aan de zwaarmoedigen steeds eigen is, die vatbaarheid om sterk te worden aangedaan door onverschillige voorvallen en omstandigheden, van daar dat vergrooten van alles, wat zij gevoelen en ondervinden. Die ongewone menging des bloeds komt meestal voort uit eene gebrekkige werkdadigheid der borst-, maar voornamelijk der buiksingewanden, waardoor stoffen in het ligchaam worden teruggehouden, welke er bij behoorlijke verrigting van alle deelen uit verwijderd worden. Ook de tegenwoordigheid van geheel vreemde ligchamen in het bloed kan dezelfde verschijnselen te weeg brengen, zoo bij voorbeeld die van geestrijke vochten, welke bij sommigen datgene veroorzaakt, wat de Franschen *le vin triste* noemen[58].

Met de zwaarmoedigheid is tot in den laatsten tijd toe, onder anderen door ESQUIROL[59], BIRD[60] en zelfs nog door VON SCHUBERT[61], die ziekte des bewustzijns verward geworden, welke zich als onwerkdadigheid of onderdrukking van dit vermogen te kennen geeft, en bestempeld wordt met den naam van *stompzinnigheid* (*stupidité*)[62]. Anderen, zoo als BUZORINI[63], ELLIS[64], RENAUDIN[65], enz. verwarren haar met de onzinnigheid, hetgeen vooral verwondering baart, daar het onderscheid tusschen deze beide vormen van krankzinnigheid kennelijk genoeg is; immers de onzinnigheid kenmerkt

zich door onderdrukking of geheele vernietiging der ideëenassociatie, de stompzinnigheid door onderdrukking van het bewustzijn: bij den onzinnige is het bewustzijn volkomen wel bewaard, hij kent zijne behoeften, wordt het gevoel van honger en dorst gewaar, en weet het te kennen te geven, hij ondervindt vreugde en smart, en, wanneer hij vroeger aan ordelijkheid gewoon was, niet aan verlammingen lijdt, en hem de noodige zorg toegebragt wordt, verontreinigt hij zich niet; hij legt nog eenige werkdadigheid aan den dag, maar de aaneenschakeling zijner voorstellingen heeft opgehouden te bestaan, en, welke middelen men ook aanwende, in zijne redenen bestaat geen verband, zijne voorstellingen missen den behoorlijken zamenhang. Bij den stompzinnige heeft het tegendeel van dit alles plaats: deze hoort niet, ziet niet, beweegt zich niet, en of men hem stoote, nijpe of sla, hij voelt het niet; zijne behoeften kent hij niet, de hem voorgezette spijzen neemt hij niet, en brengt men ze hem in den mond, dan kaauwt hij ze niet, men moet hem dezelve in de keel brengen, opdat de onwillekeurige spieren zich er meester van kunnen maken; zoo groot is zijne bewusteloosheid, dat hij alle uitscheisels (excrementa) terughoudt of, zonder in achtneming van plaats of omstandigheid, laat wegvloeijen; — geheel wezenloos, werkeloos en magteloos zitten deze krankzinnigen daar tot wanhoop van bedienden en bestuurders der krankzinnigenhuizen, maar niet tot die der artsen, welke, waar allen de laatste hoop verloren geven, genezing durven voorspellen! Bij twee krankzinnigen, welke in ons gesticht verpleegd

werden, heb ik deze verschijnselen, die den hoogsten graad der stompzinnigheid uitmaken, waargenomen, en, dat ik het beeld van den stompzinnige niet overdreven heb, zal u overtuigend blijken, wanneer ik u de hoofdtrekken mededeel, welke volgens BAILLARGER de stompzinnigheid kenmerken, namelijk *inwendig:* het verlies van 't bewustzijn van tijd, plaats en personen, het leven van den zieke in eene denkbeeldige wereld, en de vernietiging van den wil; *uitwendig:* traagheid, onbeweeglijkheid, een voorkomen van dom- en stompheid, het verlies of de vermindering des gevoels. Gij ziet dus, dat ook BAILLARGER de ongeschondenheid der ideënassociatie bij den stompzinnige erkent, maar zij beweegt zich in eene denkbeeldige wereld, hetgeen men weet uit de herinneringen van hen, die van stompzinnigheid genazen. Wanneer men niet naauwkeurig toezag, zou men kunnen denken, dat bij den stompzinnige de ideënassociatie met het bewustzijn is verdwenen, doch er behooren krachtige voorstellingen toe, om dat vermogen, hetwelk door de onderdrukking des bewustzijns van de buitenwereld als afgesneden is, uit de tooverwereld op te wekken, in welke het verzonken ligt. Een stort- of regenbad, de gevreesde stem van iemand, die hun ontzag inboezemt, ziedaar de middelen, die de stompzinnigen voor eenen oogenblik uit hun sluimerleven doen ontwaken; dan kan men hen tot de schoonste beloften bewegen, die echter even spoedig vergeten als gedaan zijn, dan spannen zij alle krachten in, om hunne bewusteloosheid te overwinnen, en geven zelfs blijken van overleg en verstand. Niet lang geleden is het mij gebeurd, dat

ik voor eene stompzinnige, die reeds meermalen eene tijdelijke verbetering ten gevolge van het stortbad had ondervonden, hetzelve op nieuw had doen in gereedheid brengen; nadat zij in de badkuip was geplaatst, die, om het hoofd te bevestigen, met een deksel gesloten is, in hetwelk zich eene opening voor het hoofd bevindt, verwijderde zich de bediende om mij te roepen; bij mijne komst was de krankzinnige verdwenen, welke wij onder het deksel der badkuip wedervonden; door den angst voor de op handen zijnde douche bevangen, had zij het hoofd door de nalatig geslotene opening van de badkuip heengewrongen en meende door het deksel genoegzaam beschermd te zijn tegen den vreesselijken waterstraal[66]. Ook inwendige oorzaken wekken somwijlen den stompzinnige tot werkdadigheid op, waartoe vooral de zinsverbeeldingen te rekenen zijn, welke niet zelden gelijktijdig met stompzinnigheid voorkomen. — En welke nu is de verandering des orgaans, welke aan deze krankzinnigheid ten grondslag ligt? Uit eigene ervaring kan ik dienaangaande niet spreken; eenmaal heb ik de lijkopening van eenen zoodanigen krankzinnige in het werk gesteld, maar ik was toen nog onbekend met het eigenaardige van dezen ziektevorm en had altijd gemeend, dat die lijder in eenen staat van onzinnigheid verkeerde; ik verrigtte de lijkopening met de grootste naauwkeurigheid en vond tot mijne ontmoediging niet de geringste afwijking, welke bijzondere aanteekening scheen te verdienen, dan alleen dat de grijze hersenstof zeer licht van kleur was. Toen ik later de verhandeling van BAILLARGER over de stompzinnigheid leerde kennen, kwam dit ziekte-

geval mij wel is waar voor den geest, maar de tijd was voorbij om er gebruik van te maken. Intusschen komt het mij, op grond van hetgeen anderen in de lijken van stompzinnigen hebben aangetroffen, voor, dat men hier aan eene uitstorting van vloeistof tusschen de hersenvezels denken moet. Het gevolg dier uitstorting zal wezen, dat de genoemde vezels gedrukt worden, hetgeen haar in hare verrigting belemmeren zal. Daar het nu deze vezels zijn, die den toestand der hersenschors en der zintuigen tot het bewustzijn brengen, zal dit laatste niet zoo levendig als voorheen door de voorstellingen, welke zich in de hersenschors vormen, en de indrukken, welke de zintuigen van de buitenwereld ontvangen, worden aangedaan, en daar eveneens door tusschenkomst van die vezels het bewustzijn zijne bevelen aan de bewegingswerktuigen medegedeelt, zullen de bewegingen, welke van het bewustzijn afhangen, minder krachtig, minder levendig wezen dan te voren. De lijkopening geeft derhalve voldoende verklaring van deze belemmering des bewustzijns, die des te kennelijker zal zijn, hoe grooter de drukking is, welke de hersenvezel ondergaat, en zich te sterker naar buiten zal openbaren, hoe grooter deel van de hoofdwerktuigen des zenuwstelsels door die ziekte ingenomen is. Nog door eene andere oorzaak kan de werkdadigheid der hersenvezel zinken, hetgeen zich door dezelfde onbewustheid, dezelfde stompzinnigheid, kortom door dezelfde verschijnselen kenmerkt, welke wij reeds leerden kennen; die oorzaak is de overmatige uitscheiding van belangrijke vloeistoffen en wel het meest van allen die van

» Het vocht, dat d' oorsprong voert van 't leven[67]."

Bij den eersten oogopslag schijnt het niet moeijelijk reden te geven van de wijze, op welke de gezegde krankzinnigheid uit deze oorzaak ontstaat, en sommige schrijvers, onder anderen de beroemde STARK[68], hebben dan ook geene zwarigheid gemaakt haar toe te schrijven aan de belemmerde voeding des zenuwstelsels, op grond van de gelijke zamenstelling van het zenuwmerg en de bedoelde vloeistof; maar behalve dat deze gelijkheid geheel en al op vooronderstelling berust, zoo zou bij het tegenwoordig standpunt onzer wetenschap nog menige vraag oprijzen, welke hare beslissing in dien zin voor als nog onmogelijk maakte. Desniettemin is deze verklaring zeer aannemelijk, want alle verrigtingen, waarbij het zenuwmerg niet in het spel komt, zijn ongedeerd, die daarentegen, voor welke deszelfs tusschenkomst noodig is, liggen krachteloos ter neder; ook hier is de aaneenschakeling der denkbeelden geregeld, de voorstelling ongeschonden, maar het bewustzijn ligt aan boeijen, en het bestaan dezer deerniswaardigen gelijkt meer naar het leven der bewustelooze plant dan naar dat van den tot geluk en tot vrijheid geschapenen mensch!

Zelden komt eene krankzinnigheid geheel onvermengd voor; in de meeste gevallen zijn er verschillende krankzinnigheidsvormen te gelijkertijd aanwezig. Dolzinnigheid kan, zoo als wij gezien hebben, bij vlagen iedere andere krankzinnigheid vergezellen; stompzinnigheid en waanzinnigheid krijgen in hun verloop dikwijls zinsverbeeldingen ter zijde, en deze kunnen wederom op hare beurt waanzin-

nigheid veroorzaken; zwaarmoedigheid gaat zeer dikwijls in waanzin over of gaat van zinsverbeeldingen vergezeld, en stompzinnigheid zoowel als waanzin verbindt zich menigmalen met onzinnigheid. Terwijl ik deze verhandeling zamenstelde, heb ik de lijkopening gedaan van iemand, bij wien de laatstgenoemde complicatie in zijn leven waargenomen was; ziet hier, wat ik gevonden heb: tusschen de bladen (*paginae*) van het spinnewebvlies bevond zich eene tot vezelweefsel overgegane zelfstandigheid, die op meer dan ééne plaats eene dikte van vier tot vijf millimeters bezit, en zoowel aan het harde hersenvlies, als door middel van de weeke hersenvliezen aan de hersenen vastgegroeid was, zoo dat hier zoo wel de organisehe vereischten der onzinnigheid, namelijk drukking op de hersenen, als die van waanzinnigheid, vergroeijing der hersenschors met het vlies dat haar bekleedt, bestonden.

Uit het verhandelde, mijne Heeren, hebt gij kunnen bespeuren, dat, moge de horizon van het veld der wetenschap, dat ik beoefen, nog niet volkomen opgehelderd zijn, de weg toch, die tot weten voert, genoeg licht ontvangt, om hem, die niet willens en wetens afwijken wil, voor groote afdwalingen te behoeden, en dat er menige schrede van vooruitgang gedaan is, sedert den tijd, toen krankzinnigheid en zonde woorden van dezelfde beteekenis schenen te zullen worden[60], sedert den tijd, toen alle krankzinnigheid voor eene en dezelfde ziekte werd gehouden[70], en men er over streed, of het geheele ligchaam de zetel der ziel is, dan of aan de hersenen alleen die hooge eer toekomt. Gelukkigerwijze zijn wij die tijdperken van de ontwikkeling onzer

wetenschap doorgeworsteld, en door de ontleding der verschijnselen tot eene meer stellige wetenschap geraakt, die regt heeft van het bekende tot het onbekende te besluiten, en welker toepassing op de behandeling der krankzinnigen nog het onderwerp onzer beschouwingen wezen moet.

TWEEDE VOORLEZING.

Van oudsher, mijne Heeren, hebben er in de scholen der artsen twee rigtingen bestaan, die, elkander regtstreeks vijandig, niet weinig hebben bijgedragen, om de verwarring, welke in het gebied der geneeskundige wetenschap schijnt te heerschen, te onderhouden en te vermeerderen. De eene, van alle verschijnselen des levens in de vorming en zamenstelling der stof de verklaring meenende te vinden, zag haren natuurlijken tegenstrever in het *spiritualisme*, dat slechts krachten meent te zien werken, en de stof voor den ruwen klomp houdt, welke van die verhevene oorzaken niets meer dan de uitdrukking is. Tusschen die beiden ziet men van tijd tot tijd scholen optreden, welke de beide uitersten trachten te vereenigen, maar, onhandig genoeg, daartoe het middel zoeken in een smakeloos eclecticisme, dat van beiden sommige beginselen aanneemt, en, zonder ophouden met zich zelf in tegenspraak de meest onvereenigbare bestanddeelen tot een geheel zoekt te vormen. Eenen anderen weg heeft de wetenschap van onzen tijd gevolgd om het pleit te beslechten, en te regt heeft

zij ingezien, dat het geschil slechts over eene schaduw gaat, en dat men zich de stof even weinig zonder kracht, als de kracht zonder stof denken kan. Intusschen zijn niet allen deze leer toegedaan, en nog ten huidigen dage vindt men er niet weinigen, die de stof veel te laag achten, om haar hunner denkkracht waardig te maken, terwijl de krachten te zeer de onmiddellijke waarneming ontgaan, dat zij bij den materialist voor meer dan hersenschimmen zijner tegenstanders kunnen gelden. In weêrwil van de wezentlijke vorderingen der wetenschap blijven materialisme en spiritualisme elkander heftiger dan ooit bestrijden, en ook in de behandeling der krankzinnigen hebben beide hunne vertegenwoordigers. Na het in de vorige les verhandelde baart dit u verwondering; want, wordt krankzinnigheid door eene ligchamelijke verandering voortgebragt, dan is het natuurlijk, dat stoffelijke middelen kunnen dienstig zijn, om haar te verwijderen, doch het is u waarschijnlijk zoo duidelijk niet, hoe ziel- en zedekundige middelen daartoe van voordeel kunnen wezen, en gij zoudt in verzoeking komen om met FERRUS[71], CALMEIL[72], MOREAU[73] en anderen uwe gunst uitsluitend aan de geneeskundige behandeling te schenken, maar de gronden van LEURET[74] en andere spiritualisten te verwerpen, wanneer zij bij krankzinnigen enkel de zielkundige behandeling van aanwending achten; en hierin zou uw gezond verstand u ten goede raden, wanneer gij namelijk de zielkundige behandeling bij uitsluiting der geneeskundige, meendet te moeten afkeuren, waarmede echter niet gezegd zij, dat, zoo als sommigen beweren, alle zedekundige behandeling der krankzin-

nigen overtollig is, noch ook dat er geene grens bestaat tusschen genees- en zedekundige behandeling[75], of dat alle ligchamelijke behandeling ook psychisch[76], en alle psychische ook ligchamelijk is[77]. Integendeel maakt zij een wezentlijk, naauwkeurig en welomschreven gedeelte der krankzinnigenbehandeling uit, en dat niet als geneesmiddel tegen de ligchamelijke verandering[78], dus niet als plaatsvervangster der geneeskundige behandeling, al naar den aard der krankzinnigheid[79], noch ook als hulpmiddel, om deze te ondersteunen[80], noch bij herstellende[81] of bijna herstellende[82] krankzinnigen, om de genezing te voltooijen, maar in sommige welomschrevene gevallen is de zedekundige behandeling de eenige, welker toepassing van voordeel wezen kan; maar de stoffelijke geneeswijze, met verstand gebruikt, maakt den grondslag der rationele krankzinnigenbehandeling uit; ik zeg de stoffelijke geneeswijze met verstand gebruikt, waarmede ik niet bedoel dat blinde gebruik van geneesmiddelen, hetwelk zonder keur of keuze en in de vreemdste volgorde, de ongelijksoortigste stoffen uit de drie rijken der Natuur in het zieke ligchaam drijft, eene handelwijze, welke niet slechts niet ongehoord, maar zelfs bij geneeskundigen, die mannen van wetenschap heeten, niet zeldzaam is. Er zijn namelijk artsen, die de leemten der wetenschap niet beter meenen te kunnen vullen, dan door het doen van proeven op hunne zieken; dit vordert, zoo meenen zij, de wetenschap en hun menschelijk gevoel regtvaardigt het. Of is het niet groot, niet waarlijk menschlievend, het eigen leed over een misschien nutteloos lijden te versmaden, hetwelk

men eenen natuurgenoot, wien men ongeveinsde en onbaatzuchtige belangstelling toedraagt, berokkent, ten einde tot de erkentenis eener waarheid te geraken, welke duizenden van voordeel zal zijn? En kenmerkt het geenen echt wetenschappelijken zin, alle middelen, hoe moeijelijk zij ook zijn, hoe ongeoorloofd zij ook schijnen, voor de bevordering der wetenschap veil te hebben? Neen, is mijn antwoord, dat is geene wetenschap, dat is niet de wijze, op welke zij wil en moet bearbeid worden, dat is niet gebruik maken van de uitkomsten, welke meer dan twee duizend jaren zoekens en arbeidens hebben opgeleverd, dat is niet de weg, die ons door de besten aangewezen is; en, wat uwe menschlievendheid betreft, o! proefnemende geneesheeren, die verdient niet hoog gerekend te worden, want wee den arts, die een menschenleven zoó gering schat, dat hij het tot voorwerp van een blind waagspel durft maken: zulk eenen is de stand, welken hij bekleedt, niet toevertrouwd, en zijne proeven, hoe veel eer zij hem ook bragten, staan voor den weldenkende als even vele teekenen zijner schande daar. Men vindt intusschen deze handelwijze niet slechts in aanwending gebragt, maar zelfs in het groot gedreven en in *Frankrijk's* hoofdstad werden onlangs[83] al de zieken der hospitalen, welke aan rheumatische gewrichtsontsteking leden, door eenige geneesheeren met de verschillendste geneesmiddelen, chinine, opium, bloedontlastingen, salpeter, iodium, behandeld, zonder eenigen anderen grond, dan om te beproeven, welk van dezelve het gunstigste uitwerksel bij de behandeling dier ziekte opleveren zou. Hoe onmenschelijk zulk eene handelwijze in weêrwil van hare on-

verwachte uitkomsten ook wezen moge, vindt zij echter misschien eenige verschooning in de gelijkheid der kwaal bij de verschillende zieken en in den niet onbillijken wensch, om empirische zekerheid voor den eeuwigdurenden strijd der mogelijkheden in de plaats te kunnen stellen; maar wat moet men er van zeggen, wanneer zij bij de behandeling van krankzinnigen wordt gebezigd, dáár waar de verschijnselen tot in het oneindige verscheiden zijn, waar bij schijnbaar onaanzienlijke oorzaken de hevigste afwijkingen der geestvermogens, en de diepste organische veranderingen bij geringschijnende ziekteverschijnselen bestaan? Wat moet men van zulk eene behandeling denken, wanneer zij in gemoede het heil van den lijder beoogt, en, zonder zich te bekommeren om het verschil der krankzinnigheid of de eigendommelijkheden van iederen lijder in het bijzonder, zonder beredeneerde keuze, bij allen nagenoeg dezelfde geneesmiddelen aanwendt, de vernieuwde strijd van *Don Quichotte* tegen de niets kwaads vermoedende molens[34]? Dergelijke handelwijzen, van welke ik nog zelve getuige geweest ben, worden echter gelukkigerwijze dagelijks zeldzamer, want zoo wel in *Duitschland* als in *Frankrijk* genieten de krankzinnigen-artsen eenen welverdienden roem en ook in ons Vaderland ontvingen zij allen eene wetenschappelijke opleiding, zoodat men met regt verwachten kan, in hunne wijze van behandelen eenen wetenschappelijken zin te zien doorstralen. En waarin, zoo vraagt gij, bestaat dan de wetenschappelijkheid der geneeskundige behandeling, en dus ook van die der krankzinnigen? Ziet hier! Sedert meer dan twee

duizend jaren hebben de besten onder de genees-kundigen datgene wat in hun geneeskundig leven hun merkwaardig voorgekomen is, tot gebruik van zich zelven en anderen aangeteekend, en deze aanteekeningen zijn door mannen, die het even als zij wel met hunne wetenschap en den lijdenden mensch meenden, dankbaar ontvangen. Zoo als te denken is, waren dezelve niet vrij van persoonlijke opvattingen en de vooroordeelen des tijds, in welken zij werden gemaakt, en, gelijk wij nog dagelijks zien gebeuren, werd derzelver waarde niet zelden naar de omkleedselen beoordeeld, ja het wezentlijke dikwijls voor het uiterlijke vergeten. Bij de opeenvolging der theoriën kwamen de daadzaken van lieverlede helderder in het licht, en stapelden zich in verloop van tijd tot genoegzame hoeveelheid op één, om tot algemeene gevolgtrekkingen te kunnen leiden, en deze, in verband gebragt met de daadzaken, welke de vordering der natuurkundige wetenschappen heeft ontwikkeld, hebben ons eindelijk meester gemaakt van eenige geneeskundige waarheden, die onomstootelijk en vast dáárstaan, en te gelijkertijd het wezen van de theorie der geneeskunde en den grondslag van hare praktijk uitmaken. Want geneeskundige theorie en praktijk zijn, zoo als gij welligt dikwijls hebt hooren beweren, geene tegenstrijdige begrippen, integendeel maken zij een naauwzamenhangend geheel uit, omdat onze theorie berust op de uitkomsten van natuuronderzoek en praktijk, en onze praktijk wederom de tot daad geworden theorie is; daarom zal hij de beste practicus wezen, die bij gezonde zintuigen en gezonde geestvermogens de

theorie het best verstaat[85]. De grondwaarheden der geneeskundige wetenschap leeren onder anderen, dat de verschillende werktuigen, welke het ligchaam uitmaken, in zoo verre zij in verrigting verschillen, ook eene verschillende zamenstelling bezitten, welke zoo wel in de scheikundige als in de fijnere vorm-bestanddeelen zeer kennelijk is, dat hunne verrigting van die zamenstelling afhangt, zoodat iedere verandering in de zamenstelling verandering in de verrigting na zich sleept, dat iedere verandering in de verrigting diensvolgens op eene verandering in de zamenstelling moet doen besluiten. Men kan derhalve de ziekelijke veranderingen, welke er in eenig ligchaamsdeel ontstaan zijn, uit de wijze op welke het zijne verrigting uitoefent, dat wil zeggen uit de ziekteverschijnselen, leeren kennen, en hierin bestaat de voor den arts zoo hoogstgewigtige leer der teekenen, welke hem vergunt uit het bekende, dat zich naar buiten openbaart, tot het onbekende daar binnen te besluiten. Maar die wetenschap leert ons verder, dat de veranderingen der organen, wanneer zij zekere grenzen niet overschrijden, van zelve weder tot den gezonden staat terugkeeren, en dat zij, om daartoe te geraken, zekere vormveranderingen hebben te doorloopen, welke door hare verschijnselen den onwetende dikwerf beangstigen, en den arts met den meer of minder wenschelijken loop der ziekte bekend maken, maar dat, wanneer die veranderingen de bedoelde grenzen hebben overschreden, het terugkeeren tot den gezonden toestand onmogelijk is, wanneer er niet nieuwe veranderingen in het zieke orgaan ontstaan, die hetzelve binnen den zoo even vermelden kring

van vormveranderingen terugvoeren. Om die veranderingen voort te brengen bezit de geneeskunst hulpmiddelen, welke onder den naam van geneesmiddelen bekend staan, en welke óf door vermeerdering van sommige uitscheidingen aan het ligchaam zekere stoffen onttrekken, wier te groote hoeveelheid het ontstaan der gewenschte vormveranderingen tegenhield, óf wel bepaalde veranderingen in zekere organen vermogen voort te brengen. — Ik heb het noodig gerekend, u met eenige grove trekken het tegenwoordig standpunt der geneeskundige wetenschap te schetsen, want het behoeft bij u zeker geen betoog, dat diezelfde beginselen op de leer der krankzinnigheid toepasselijk zijn, en in uwe gedachten hebt gij haar zeker reeds met dezelve in verband gebragt. In de daad ook die deelen onzes ligchaams, van welke de verschijnselen des geestigen levens afhangen, zijn onderworpen aan de algemeene wet der veranderlijkheid, welke den grondslag van alle ziekte, maar ook der genezing vormt; ook die deelen hebben hun eigen leven, hunne eigene veranderingen, hunnen eigenen weg om tot de gezondheid weder te keeren. Maar de vliezen, welke hen bekleeden, en de vormbestanddeelen, welke tot hunne zamenstelling behooren, hebben in het overige ligchaam derzelver vertegenwoordigers: de weivliezen, welke de hersenen bekleeden, zijn niet van eenen anderen aard dan die, welke de longen van de ribben, de buiksingewanden van elkander en van de buikbekleedselen scheiden; de vaten, die zich in de hersenen verdeelen, ontvangen hun bloed van geen ander hart dan dat, hetwelk in de borst is gelegen, en de zenuwen, welke die vaten vergezellen, volgen

geene andere wetten dan die, aan welke zij in het overige ligehaam onderworpen zijn. Het is dus niet op geheel onbekenden bodem, dat de geneesheer zich bevindt, wanneer een krankzinnige zijner zorg wordt toevertrouwd, en ook hier verlaten hem de algemeene grondslagen zijner wetenschap niet. Daarenboven zijn het niet zelden, zoo als wij gezien hebben, aandoeningen der meer verwijderde ligehaamsdeelen, welker gevolgen de krankzinnigheid voortbrengen, en het is dus den krankzinnigenarts niet genoeg te weten, dat iemand krankzinnig is, om hem onder zijne behandeling te kunnen nemen, niet genoeg dat hij wete te bepalen, tot welken vorm van krankzinnigheid de krenking der geestvermogens des lijders behoort, niet genoeg, wanneer het mogelijk was, met bijna volkomene zekerheid het ziekelijk aangedane deel der hersenen te kennen; maar even als iederen anderen arts is het hem ook noodig den staat des bloedomloops en der spijsverteringswerktuigen, den toestand der uitscheisels zoo wel als dien van de verrigting der organen, — en de bevinding der deelen, welke voor het natuurkundig onderzoek toegankelijk zijn, te kennen, en eerst dan, wanneer hij met die verschillende aangelegenheden bekend is, dan eerst kan hij tot het verband van het organisch gebrek en de ziekelijke uiting der geestvermogens besluiten, dan eerst is hij op den weg, die tot eene rationele behandeling voert, dan eerst kan hij, wanneer hij weet, dat alle hoop op herstel niet verloren is, de middelen der kunst, welke ook hier geene andere dan in de overige wetenschap zijn, in aanwending brengen, dan eerst heeft hij het regt, om de kracht dezer middelen te beproeven.

En dat is het regt van proefneming, wat de geneesheer bezit, maar die proefneming is voor den lijder niet gevaarlijk, strekt der wetenschap niet tot oneer, noch hem, die haar aanwendt, tot schande, en zij is even verre verwijderd van het roekelooze waagspel, dat met menschenlevens dobbelt, als van die verwaande zekerheid, welke, op de eenzijdige uitkomsten van een gebrekkig onderzoek berustende, door middel van het onafscheidelijk drietal, zoo als JACOBI[36] het noemt, aan alle krankzinnigen de gezondheid meent te kunnen wedergeven, of met ELLIS[37] op een specifiek geneesmiddel hoopt, welks werking geschikt zou zijn om alle krankzinnigheid te bestrijden.

Wanneer nu de geneeskundige behandeling haar doel bereikt heeft en de ligchaamstoestand weder binnen de grenzen der gezondheid teruggekeerd is, dan gebeurt het toch niet zeldzaam, dat het zieke deel aan den invloed blootgesteld blijft, onder welken de ziekte ontstaan was. Daarom maakt de kennis en de bestrijding van de oorzaken der ziekten een allergewigtigst gedeelte der geneeskunst uit, en de arts, die alleen de plaatselijke aandoening in acht neemt, zonder zich om hare oorzaak te bekommeren, zal in weêrwil van zijne beste pogingen den roem der grondigheid niet wegdragen. In ouden tijd werd de oorzaak voor het gewigtigste deel der ziekte gehouden, en nog BOERHAAVE had ten stelregel, dat de ziekte verdwijnt wanneer hare oorzaak opgeheven is[38]. Men heeft, bij de meerdere ontwikkeling der ziektekundige kennis, het ongegronde van deze stelling ingezien, en haar laten varen, maar, om toch de

oude school geene onwaarheid te doen spreken, ging men de ligchaamsverandering zelve ziekteoorzaak noemen, alsof het wezen der ziekte in de verschijnselen gelegen was! Oorzaak is niet één met de ligchamelijke verandering, beiden moeten door den geneesheer onderscheiden, beiden door hem in acht genomen worden, ieder in het bijzonder het voorwerp zijner overdenkingen zijn.

De oorzaken der ziekte werden van ouds in verwijderde en naaste oorzaken verdeeld; om de ziekte te doen ontstaan is het zamenkomen van beiden noodig: wanneer een stormwind den bouwvalligen muur ter neder stort, dan is het te denken, dat de muur niet zou gevallen zijn zonder den storm, maar ook niet wanneer hij niet bouwvallig was geweest: de bouwvalligheid is hier de verwijderde, de storm der naaste oorzaak van den val: duizende menschen stellen zich dagelijks op de onvoorzigtigste wijze bloot aan weder en wind, maken misbruik van spijzen en drank of gaan zich in overmatig genot te buiten..., waarom is het, dat van al die duizenden slechts een enkele de tering, een enkele slechts jicht, longontsteking of beroerte ondervindt? Het is, omdat bij die enkelen slechts de muur in bouwvalligheid verkeerde, welke nu eens in de gesteldheid der vochten, dan weder in de gevoeligheid der zenuw, in de slapheid der vezel, enz. gelegen was; jaren lang droegen zij welligt dien aanleg reeds met zich, en hadden in weêrwil van denzelven eenen hoogen ouderdom kunnen bereiken, wanneer zij zich voor de naaste oorzaak hadden in acht genomen; — duizenden ondervinden dagelijks teleurstellingen, duizenden kleven hunne

staatkundige meeningen met vuur en geest aan, duizenden hebben berouw over vroeger gedrag!... Waarom van die allen slechts nu en dan een enkele, welke uit die oorzaken in krankzinnigheid vervalt? Ook hier is het de bouwvallige muur, die omvergeworpen wordt, bij de overigen loeit de storm met magteloos geweld door de onverwrikbare gewelven[39]. Is het nu den geneesheer, om de ligchaamsverandering welke de ziekte uitmaakt te verwijderen, tamelijk onverschillig, of hij die oorzaak kent, van het hoogste gewigt is hem die kennis om een duurzaam herstel te verwerven, en den lijder voor de vernieuwing der kwaal te behoeden, die bij veelvuldigen terugkeer welligt veranderingen zou achterlaten, op welker verwijdering de middelen van den arts niets meer zouden vermogen.

Ten opzigte der oorzaken verschilt de krankzinnigheid niet van andere ziekten dan in zoo verre haar gebied nog uitgebreider is, en de zoogenaamde zedelijke oorzaken hier verre weg het overwigt boven de ligchamelijke bezitten[90]. Hoe oorzaken van zedelijken aard eene ligchamelijke ziekte, de krankzinnigheid, kunnen voortbrengen, kan ik u natuurlijk niet met al de naauwkeurigheid, welke de zaak vereischen zou, uiteenzetten; met een enkel woord moge ik u nogtans daaromtrent mijn gevoelen mededeelen, hetwelk voornamelijk hierop nederkomt, dat, even als andere inwerkingen, elke zedelijke invloed ook door tusschenkomst der uitwendige zintuigen in het inwendig werktuig wordt opgenomen, om er tot voorstelling te worden, en dat, wanneer die invloed dikwerf terugkeert, het orgaan der voorstelling eene zekere voorbeschiktheid verkrijgt om in den-

zelfden toestand te geraken, zoo zeer zelfs, dat iedere uitwendige aanleiding door tusschenkomst der ideën-associatie de genoemde verandering en dus dezelfde voorstelling zal in het wezen roepen[91]. Het gevolg hiervan zal hetzelfde zijn, wat wij in ieder ander ligchaamsdeel waarnemen, wanneer het langer dan gewoonlijk aan eenen en denzelfden invloed blootgesteld is, dat wil zeggen, er ontstaat eerst ongewone werkdadigheid van deszelfs zenuwen, daarna verlamming van deszelfs bloedvaten, bloedophooping, vertraging van den bloedsomloop en zelfs ontsteking met derzelver gevolgen: wanneer het oog zich lang op één voorwerp bepaalt, en hetzelve in weerwil der vermoeijing niet verlaat, dan worden de gevolgen der prikkeling wel spoedig merkbaar, — ook dan wanneer men er niet meer op staart, vertoont het gezegde voorwerp zich onder allerlei kleuren en met vreemden gloed voor het oog, vonken en vlammen schitteren er in, maar het gezigt zelf is beneveld, en in deszelfs vrije werkdadigheid belemmerd; — wanneer gij een uwer ledematen lang dezelfde beweging laat volvoeren, komt het oogenblik, dat gij er pijn in ontwaart, die bij aanraking vermeerdert, het is rooder dan gewoonlijk en deszelfs bloedvaten zijn te sterk opgevuld; — wanneer gij uwe stem door zingen of schreeuwen lang of sterk oefent, zoo wordt gij heesch, dat wil zeggen, er ontstaat overvulling, werkeloosheid der bloedvaten en haar onmiddellijk gevolg, gebrekkige slijmafscheiding; — wanneer eene klier door ongewone prikkels, het ongepast gebruik van geneeskrachtige stoffen, of dies meer, tot ongewone werkdadigheid wordt aangezet, vertoont zich wederom hetzelfde

verschijnsel, dat bij langeren duur hare ziekelijke vergrooting ten gevolge kan hebben; en

Zou denken dan alleen zijn werktuig niet vermoeien?
Geen' geest, geen voedend sap zijn vezels uit doen vloeien?
Zou 't minder stoornis zijn voor 't werkend lichaamsdeel,
Dan voet- of handgebaar of lijd'lijk zingestreel?
Neen 't oog bezwijk' van licht, het oor, van klank te drinken,
De moêgewerkte hand moog machtloos nederzinken;
Het werktuig, waar de ziel door oordeelt, door besluit,
Put door zijn werking zich naar de eigen' wetten uit.
De renkar streev' door 't zand met meer dan arendsvleugels,
De kracht van 't trekkend ros verrekt gareel en teugels;
En 't hulkjen loeve of lenze in 't labbren op den vloed,
De wind spant zeil en treil waardoor 't laveert of spoedt[92].

Dat hier de zieke werking dikwijls meer in de vliezen dan in de hersenen zelven schijnt te liggen, is te verklaren uit de verspreiding van de bloedvaten der hersenschors, welke reeds begint in de vliezen, die haar bekleeden; immers, wanneer de loop van eenen stroom door ijsbank of verhinderde uitwatering wordt gestremd, dan zullen de nabij het beletsel gelegene landen, zoo de dijken hier wel voorzien zijn, de gevolgen der verhinderde uitstrooming niet ondervinden, maar de hooger gelegene, welke minder goed voorzien zijn, zullen aan de overstrooming zijn blootgesteld; zoo ook zullen de bloedvaten der hersenschors wel ten deele de ziekelijke werking ondervinden, maar in de ruimere vaten der vliezen zal de bloedsophooping zich het meest vertoonen en daar zullen hare gevolgen het kennelijkst zijn.

In al die gevallen nu kan men zich denken, dat de ziekelijke verandering door geneesmiddelen, welke

op het aangedane hersendeel, deszelfs bloedvaten, het verwijderde ligchaamsdeel, dat de hersenziekte onderhoudt, of op eene andere wijze werken, opgeheven worde; maar wat zal het gevolg zijn, wanneer bij de verwijdering der kwaal de oorzaak niet tevens vernietigd is? Moet bij het voortdurend terugkeeren van dezelfde voorstellingen het denkorgaan niet dezelfde veranderingen als te voren lijden? moet hier dus, daar alle omstandigheden dezelfde zijn, niet op nieuw krankzinnigheid ontstaan? De ondervinding bevestigt dit maar al te zeer, want veelvuldig is de terugkeer der krankzinnigheid. Men heeft, ik weet het, deze daadzaak zoeken te bewimpelen door te zeggen, dat de terugkeer der krankzinnigheid niet altijd wederinstorting van de kwaal is, men heeft zelfs met getallen aangewezen, dat de krankzinnigheid zich bij terugkeer veelmalen op eene geheel andere wijze voordeed, dan toen zij zich voor het eerst vertoonde, dat er dus in de daad eene nieuwe krankzinnigheid geboren was[93]; maar, moge zulk eene uitkomst van wezentlijke waarde voor de wetenschap en voor het gevoel van den arts zijn, op het maatschappelijk lot der van krankzinnigheid genezenen kan zij geenen invloed uitoefenen, en zal even sterk als de terugkeer van denzelfden krankzinnigheidsvorm, de hun aanklevende vooroordeelen ruggesteun bieden. Uit het hier ter stede gevestigde gesticht voor krankzinnigen is reeds meer dan één genezen ontslagen, die mij bij zijn vertrek met zekerheid heeft voorspeld, dat hij bij terugkeer in de eigene woning dezelfde oorzaken zou ondervinden, die hem krankzinnig hadden gemaakt, en hem op nieuw krankzinnig zouden

maken, en thans bevindt er zich een meisje, hetwelk ten tweede male van krankzinnigheid is genezen, en mij dringend verzoekt, haar toch niet naar huis te doen terugkeeren, omdat zij dan gevaar loopt van op nieuw krankzinnig te worden. Het spreekt echter van zelf, dat de vrees voor terugkeer der kwaal geenen genoegzamen grond oplevert, om die ongelukkigen langer, dan noodig is, in het krankzinnigenhuis opgesloten te houden; wie toch, die de waarde der vrijheid gevoelt, zou in den overmoed des vooroordeels zich durven vermeten, haar zaligend genot te onthouden aan hen, die haar gemis op de vreesselijkste wijze moesten boeten, en, moge dan de krankzinnigheid bij velen terugkeeren, dan kunnen de woorden van ZELLER, den beroemden arts van *Winnenthal*[93], ons ten troost verstrekken, wanneer hij zoo waarachtig zegt: *voor het korte menschenleven vormen heldere verstandige tusschenruimten van maanden en jaren eene niet onverschillige aanwinst, en het is evenzeer der moeite waardig, dezelve den zieke te verschaffen, als men zich gelukkig achten zou, eenen onherstelbaren blinde, al was het slechts voor korten tijd, zijn gezigt terug te kunnen geven.* Daarenboven ligt de schuld van den terugkeer gewoonlijk niet in het gebrekkige der genezing, maar veel meer in de achteloosheid, met welke zij, die krankzinnig waren, zich op nieuw aan de oorzaken blootstellen, aan welke zij hunne ziekte te danken hadden, of het meest van allen nog misschien in de omstandigheden, in welke zij, in weêrwil van zich zelven, na het verlaten van het gesticht moeten terugkeeren.

Het afweren en verwijderen der oorzaken, waar het mogelijk is, maakt derhalve een wezentlijk en allerbelangrijkst gedeelte der krankzinnigenbehandeling uit, en, zijn de oorzaken der krankzinnigheid dikwerf van zedelijken aard en zedelijke oorzaken alleen door zedekundige middelen[94] te ontzenuwen, dan ligt het klaar aan den dag, dat de zedekundige behandeling bij de genezing van krankzinnigen hare wel omschrevene toepassing hebben zal[95]. Bevreemdend is het uit dien hoofde dat er, zelfs tusschen krankzinnigenartsen, nog verschil bestaan kan over de wijze van behandelen, de genees- of zielkundige, die bij krankzinnigen de voorkeur verdient, een verschil, dat alleen zijne verklaring kan vinden in het verkeerde gezigtspunt, waarvan men bij het onderzoek van dit vraagstuk is uitgegaan, en hetwelk in de wetenschap eigenlijk niet meer te huis behoort. Zoo als overal, waar de mannen der wetenschap verdeeld zijn, heeft de groote hoop zich ook hier in verschillende partijen gerangschikt, en naarmate van zijne bijzondere neiging tot materialisme of spiritualisme helde men over tot de genees- of zedekundige behandeling der krankzinnigen, in welke men de vertegenwoordigers van materialisme en spiritualisme meende te erkennen.

Hiermede zoude ik, mijne heeren, mijne taak als voleindigd kunnen beschouwen, daar ik meen u te hebben aangetoond, dat de behandeling der krankzinnigen niet op lossen bodem behoeft te staan, maar dat, even als in iederen anderen tak der wetenschappelijke geneeskunst, elk geneesmiddel zijne eigene plaats, elke geneeswijze hare eigene aanwending heeft; doch ik vrees, dat het begrip der

zielkundige behandeling allen niet even duidelijk geworden zij, en daarom zij het mij vergund, u dat begrip met eenige voorbeelden op te helderen. Moeijelijk valt het mij, hiervoor eene volgorde te vinden, die aan de vereischten, welke zij naar mijnen wensch bezitten moet, beantwoordt; maar daar het mij onmogelijk ware u in het korte tijdsbestek, dat hier nog voor mij ligt, de zielkundige behandeling der krankzinnigen stelselmatig uit een te zetten, heb ik het bij den aanvang dezer lezingen aangehaalde vertoog van ESQUIROS[96] ter hand genomen, om naar aanleiding van hetzelve met u eenen blik op de zedekundige behandeling der krankzinnigen te werpen.

Dichters en romanschrijvers, en met hen de menigte, zijn uitermate ingenomen met de daadzaak, dat sterke schokken, plotselinge en onverwachte voorvallen de krankzinnige voorstelling wel eens als met geweld verdrijven en eensklaps doen verdwijnen, ten bewijze waarvan gebeurtenissen worden aangehaald van personen, die, op weg om een einde aan hun leven te maken, door roovers worden aangevallen, en nu het hun afgeeischte leven duur trachten te verkoopen, of die, in den waan verkeerende iemand met of buiten hun toedoen van het leven te hebben beroofd, den gewaanden doode in een gunstig oogenblik wederzien, en daardoor het genot van een onbeneveld verstand terug bekomen. Ik behoef u wel niet te zeggen, dat de geneeskundigen, ofschoon zij de mogelijkheid van derzelver gunstige uitwerking in enkele gevallen geenszins in twijfel trekken, met die schokken niet bijzonder ingenomen zijn[97], en zeker is het FODÉRÉ[98] geen ernst geweest, toen hij op grond van de ge-

nezing, die bij eenige krankzinnigen op eenen val van eene vrij aanzienlijke hoogte gevolgd is, als geneesmiddel aanprijst, om soortgelijke zieken uit eene tweede of derde verdieping naar beneden te werpen, ... overigens met alle mogelijke voorzorgen en door middel van bijzonderlijk daartoe ingerigte werktuigen. Wij zouden deze soort van geneeswijze gaarne in hare denkbeeldige waarde laten, ware het niet, dat onze feuilletonnist haar tot uitgangspunt van de zedekundige behandeling der krankzinnigen stelde, zoodat, naar zijne meening, hartstogten, ideeën en gevoel als de eigenlijke wapenen van den arts bij de behandeling van krankzinnigen moeten aangemerkt worden. Van deze eigenlijke wapenen is volgens de theorie van ESQUIROS de liefde een der voornaamste, en hij kan er zijne verwondering niet over weêrhouden, dat de artsen tot dit gevoel hunne toevlugt niet nemen! Gij verwondert u zeker met mij over die verwondering, want liefde, is zij niet de edele en vrije, die zich niet aan kluisters laat binden, maar liever te gronde gaat dan aan dwang zich te onderwerpen? . . . Beschouwen wij echter de zaak een weinig van meer nabij en trachten wij eenigzins dieper in te dringen in het begrip, dat ESQUIROS aan de uitdrukking liefde verbindt. Het volgende verhaal, uit zijn opstel ontleend, kan ons daartoe dienen: een krankzinnige jongeling van goeden huize, zoo verhaalt hij, werd door Dr. LACHAISE naar de Opera in eene loge gebragt, alwaar men de tegenwoordigheid van twee schoone vrouwen had voorbereid. Aanvankelijk gaf de lijder eenige blijken van belangstelling voor eene van dezelve, doch dit gevoel was van zoo korten

duur, dat onze onverschillige den volgenden dag uit traagheid (?) weigerde naar de bijeenkomst te gaan, welke hem den vorigen avond was toegezegd. In het oog van den Franschen feuilletonnist zou dat liefde zijn geweest! Ziet, mijne heeren, ons zonen van het Noorden is het toch iets edelers, dat den boezem doortintelt, wanneer het toovergevoel der liefde zijne vonk er in geworpen heeft, en moge het ook waar zijn, dat er gevallen bestaan, in welke de liefde volgens ESQUIROS eenen krankzinnige mogelijkerwijze eenig voordeel kon doen, ik voor mij zou, wanneer het als arts mij vrij stond, van dat middel mij te bedienen, het met verachting van mij werpen, want beter ware het den ongelukkige, krankzinnig van de maatschappij verwijderd te blijven, dan onzedelijk tot haar terug te keeren. Anders is het met eenige andere middelen, die op het hart werken, en ik geloof met ESQUIROS dat eene te juister tijd gebezigde galanterie somwijlen van wezentlijk nut kan zijn: zoo was die van PINEL, die eene krankzinnige, welke het gebruik van spijzen weigerde, een mandje met versnapering als nieuwjaarsgeschenk medebragt, hetgeen haar zoo zeer trof, dat zij begon te eten en het naderhand niet meer weigerde. Zoodanige listen, welke natuurlijk op duizenderlei wijzen naar gelang der omstandigheden zullen verschillen, kunnen buiten twijfel somwijlen van voordeel zijn, maar zullen meer strekken, om eenig gevolg der krankzinnigheid, zoo als het weigeren om te eten, te spreken, de oogen te ontsluiten, onbeleefd en onbetamelijk gedrag, schreeuwen, razen en andere meer, te doen ophouden, dan wel om de ziekteoorzaak zelve te bestrijden.

Veel onberispelijker nog is des schrijvers woord, wanneer hij bij alle behandeling van krankzinnigen zachtheid op den voorgrond wenscht gesteld te zien; zachtheid en goedheid moeten haar in de daad overal ten grondslag liggen, zij alleen schenken vertrouwen, maken beter en gelukkiger! Rampzalig beeld echter van onzen harden tijd, dat men zachtheid moet inroepen voor de ongelukkigsten onder de ongelukkigen, in eene eeuw, die op menschlievendheid boogt, onder eene godsdienst, die als hoofdbeginsel liefde predikt! Zachtheid, goedheid en liefde moesten niet voor bijzondere gevallen behoeven ingeroepen te worden, zij moesten overal zetelen, waar de eene mensch den anderen bejegent. Doch de wereld zal deze Utopie niet ligt verwezentlijken, en moge het dan ten minste in de krankzinnigenhuizen zijn, waar liefde den schepter voert[99]. Men heeft, ik weet het wel, in sommige krankzinnigenhuizen orde als hoofdbeginsel gesteld, maar, hoe gereedelijk ik hare nuttigheid ook erkenne, wordt zij in mijn oog maar al te dikwijls in eene verkeerde beteekenis genomen, en veelal vindt men er eene orde gegrondvest, welke doet denken, dat de krankzinnigen voor de gestichten, niet de gestichten voor de krankzinnigen gemaakt zijn: de orde van een krankzinnigenhuis moet geene krijgstucht, maar eene orde van goedheid en liefde zijn, die door vriendschap vertrouwen geeft, maar niet gehoorzaamheid verwerft door dwang en straf. Intusschen weet ik maar al te zeer, hoe ligt men er toe komt, door dwangmiddelen, die veel sneller en krachtiger werken, de orde te bevorderen, terwijl zachtheid, een lange en minder zekere weg, vele opofferingen,

teleurstellingen en harteleed verwekt, en ik zelf heb den tijd gekend, toen ik door dwang mijnen wil zocht te verwerven; maar eene latere ondervinding heeft mij geleerd, dat men door geduld en goedheid toch eindelijk ook het verlangde oogmerk bereikt, en heeft mij vooral geleerd, hoe veel bemoedigender de indruk is, dien nieuwaankomenden ondervinden, wanneer zij den geest der liefde in hunne nieuwe woning zien heerschen, dan wanneer zij er de ijzeren kracht der wet met zweepende hand zien rondgaan. Wel is waar schijnt er de orde minder volkomen, maar zij is er beter door, en van den schijn mag men iets opofferen, wanneer het wezen er door wint. Ook schijnt het, maar de ondervinding des dagelijkschen levens noch die der krankzinnigenhuizen bevestigt het, dat het hoofd, waarin wanorde zetelt, niet dan door den invloed eener alom tegenwoordige orde tot de orde kan worden teruggevoerd, dat daarom die orde *quand même* in een krankzinnigenhuis niet slechts nuttig, maar allernoodzakelijkst is; aan haar heeft men zelfs dien tooverachtigen invloed toegeschreven, welken de eerste indruk van het nieuw verblijf op sommige krankzinnigen maakt; maar wat mij betreft, ik kan aan die orde dien invloed niet toekennen, want voor hen, die er aan onderworpen zijn, is zij niet, waarvoor sommigen haar uitkrijten, de weldoende heerscheres: zij is hun een harde dwang, dien zij met tegenzin gehoorzamen. Daarom zoek ik dien bedarenden invloed, welken het krankzinnigengesticht op het gemoed van vele krankzinnigen uitoefent, in die orde niet, ook niet in het verlaten hunner betrekkingen, noch in de plaatsverandering, en vooral niet in het vreemde der om-

geving, welke voorzeker niet geschikt is, om het kranke gemoed de weldaad der rust te doen smaken[100]; maar dezelve is eenvoudig daarin gelegen, dat men in een krankzinnigenhuis beter dan elders met krankzinnigen weet om te gaan: men is er niet angstig bezorgd, noch betoont zich vreesachtig, men maakt er geen misbaar bij iedere ongewone beweging van den lijder, die er niet gebonden of gekneveld, niet, zoo als in zijne woning, ruw door vreemden, onbehoorlijk door onderhoorigen behandeld wordt, welke onbeschoft worden om den schijn van onverzaagdheid te redden, en zich een gezag aanmatigen, dat hunnen meester natuurlijk onverdragelijk is, en van eenen vreemdeling of gelijke even weinig verdragen wordt; in een krankzinnigenhuis verwondert niemand zich over hem, hij ondervindt er zorg en deelneming, hij wordt er, zoo als ESQUIROL[101] zoo treffend gezegd heeft, tot den rang van zieke verheven, heeft geene reden meer zich op hen, die hem omringen, te vertoornen, en kan van hen niet vorderen, dat zij hem in de uitvoering zijner waanzinnige voornemens hulp zullen bieden, of hem verdedigen tegen de denkbeeldige vijanden, die hem omringen.

Deze algemeene regels van krankzinnigenbehandeling strekken echter minder tot dadelijke bestrijding van de oorzaken der ziekte, als wel om den nadeeligen invloed af te weren, welken eene tegenovergestelde behandeling op de ziekten, die der krankzinnigheid ten grondslag ligt, zou kunnen uitoefenen. Onder de meer dadelijke middelen, welke door de ondervinding als van zelf aan de hand gedaan zijn tegen de oorzaken, uit welke de krank-

zinnigheid voortvloeide, staat de zielkundige afleiding op den eersten rang, en van deze is een der krachtigste middelen de arbeid, die daarenboven het ligchaam oefent en versterkt, de veêrkracht der hersenen vermeerdert, den geest scherper en vlugger maakt. Daarom ontbreekt het ook in welingerigte krankzinnigenhuizen niet aan werkplaatsen van allerlei aard, waar ieder gelegenheid vindt zijn vroeger ambacht uit te oefenen[102]; in een der gestichten van *Parijs* heeft men zelfs eene school opgerigt, werwaarts alle krankzinnigen der inrigting, die eenige vatbaarheid voor arbeid des geestes bezitten, niet zelden ten getale van *drie honderd*, bijeenkomen, om zich in lezen, schrijven muziek, teekenen en dies meer te oefenen[103].

Met hetzelfde oogmerk heeft men in andere landen bij de oprigting van krankzinnigenhuizen te regt als eerste beginsel gesteld, dat zij niet in eene stad of derzelver onmiddellijke nabijheid behooren opgerigt te worden; maar, opdat er rijke gelegenheid tot allerlei veldarbeid bestaan zou, midden onder de akkers en in de nabijheid der bosschen. Te *Parijs* heeft het bestuur der hospitalen, om eenigermate hierin te voorzien, in de nabijheid van de Barrière St. Anne eene boerderij aangekocht, welke op de uitgebreidste schaal gehouden wordt, en in welke de wezentlijke werkzaamheden onder toezigt van deskundigen door de krankzinnigen van *Bicêtre* worden verrigt. Ook in ons gesticht is deze maatregel in de verte nagevolgd, en, zoo als velen uwer bekend is, begeven zich, gedurende de zomermaanden, van onze krankzinnigen diegenen, welke daartoe de geschiktheid

bezitten, en buiten het gesticht kunnen toegelaten worden, naar de buiten de Nieuwstadspoort aan het gesticht toebehoorende landerijen, om dezelve onder opzigt der gewone werklieden te helpen bebouwen. In onze gestichten kan deze maatregel echter, omdat zij betrekkelijk zeer klein en in steden gelegen en *moeten* gelegen zijn[104], altijd slechts op eene kleine schaal in aanwending worden gebragt, hetgeen voor ons gesticht, welks plegelingen voor een groot gedeelte tot de landbouwende klasse behooren, eene wezentlijk noodlottige omstandigheid is; want de arbeid is, zoo als ik begon te zeggen, een krachtig hulpmiddel voor den arts, en heeft, door den krankzinnige met andere voorwerpen, andere voorstellingen, andere gedachten bezig te houden, door zijne aandacht af te leiden van die, aan welke zijne krankzinnigheid haar ontstaan te danken had, niet zelden de genezing voleindigd, waar stoffelijke middelen van geen' dienst meer waren. Het is er echter verre van daan, dat de arbeid voor alle krankzinnigen nuttig is; menig geval komt er voor, waar alle arbeid schadelijk ware, anderen waar sommige bezigheden dienstig en andere nadeelig voor den lijder zouden zijn. Daarom is het zoo noodig, dat den geneesheer des gestichts het bestuur over den arbeid en de bezigheden der krankzinnigen opgedragen zij.

Het eigenlijke middel van de zielkundige behandeling der krankzinnigen is het beroep op hun oordeel; daardoor, zegt ESQUIROS, is de geneesheer de vertegenwoordiger der algemeene rede bij den zieke, die tegen haar in opstand is. Er is in de jaarboeken der wetenschap menig geval opgeteekend, waar

een beroep op het verstand voldoende was, om de oorzaken te verstrooijen, die de krankzinnigheid onderhielden. Falret, eerste geneesheer aan de Salpêtrière te *Parijs*, bevond zich op eene reis in zijne geboorteplaats, waar zijn beroemde naam hem vooruitgegaan en in het kwadraat der afstanden toegenomen was. Men bragt hem een jong meisje, dat, ofschoon er niets op haar gedrag of hare zedelijkheid aan te merken was, zich verbeeldde zwanger te zijn. De doctor neemt eene ernstige en gestrenge houding aan en zegt: dat verwondert mij, altijd heeft uwe familie in dezen omtrek te goeder naam en faam gestaan, en nooit heb ik gehoord dat een meisje, dat tot dezelve behoorde, hare pligten ontrouw zij geweest: gij zoudt er dus de eerste in zijn, die hare pligten zoo ver vergeten had! Het meisje, verlegen en verward, stamelt eenige verontschuldigingen, en betuigt blozend hare onschuld,... wanneer dat waar is, herneemt falret, dan zijt gij eene zottin, want het is tegen de wetten der natuur, dat.... Deze redenering, de gunstige verwarring, die er uit ontstond, en zoo voorts, alles bragt er toe bij, om eene zedelijke verandering voort te brengen, welke de volkomene genezing der ziekte ten gevolge had[105]. — Een krankzinnige, zoo verhaalt de Hoogleeraar schroeder van der kolk[106], welke zich voor den Messias hield, en aan wien reeds vele middelen door mij waren toegediend, drong zeer sterk bij mij op zijn ontslag, waarop ik hem op eenen zeer stelligen toon te kennen gaf, dat ik hem nimmer zoude ontslaan, zoo lang hij zich voor den Messias hield, want dat in dat geval zijn ontslag onnoodig was, daar hij dan de magt moest

hebben door de muren heen te loopen; dit onverwacht gezegde maakte op hem zulk eenen indruk, hij gevoelde hiertoe zoo diep zijne onmagt, dat hij geheel ontroerd mij bekende, dat hij nu eerst inzag, niet meer te zijn als een ander en van dit oogenblik was hij hersteld. — Bij BLUMROEDER[107] vindt men het volgende verhaal opgeteekend: iemand die uit godsdienst krankzinnig was geworden, geloofde een hemelsche persoon te zijn, welke? is mij nooit regt duidelijk geworden, daar hij de overige wereld te zeer verachtte, om zich dienaangaande te verklaren; waarschijnlijk verbeeldde hij zich echter niet veel minder dan God zelf te zijn, hetgeen in zijn geheele voorkomen doorstraalde. Na lange moeite gelukte het mij eindelijk eens, hem in een algemeen gesprek te wikkelen, in hetwelk hij mij eensklaps toevoegde: mij dunkt ik heb u reeds meer in den hemel gezien. Op mijne met spotachtige verwondering geuite vraag, of hij zich dan verbeeldde in den hemel geweest te zijn, lachte hij met verachting, zweeg en wendde zich trots van mij af. Bemerkende dat ik op deze wijze mijn doel niet bereiken zou, pakte ik hem op eene andere wijze aan: Gelooft gij dat er leugenaars in den hemel kunnen zijn? Antwoord, neen. Kan ik dus, wanneer ik in den hemel ben geweest, een leugenaar wezen? Antwoord, neen. Wel nu, ik verzeker u heilig, dat ik nooit in den hemel ben geweest; dat moet gij dus gelooven. Hij zweeg. Na herhaald uitlokken en dringen om antwoord, zeide hij: Nu dan was het iemand, die zeer sterk op u geleek. Wanneer BLUMROEDER uit het mislukken van dit en andere hem voorgekomene gevallen de gevolgtrek-

king afleidt, dat deze methode zelve af te keuren is, dan kan ik zijn gevoelen niet deelen, en geloof er veel meer de bevestiging in te vinden van mijne stelling, dat iedere geneeswijze slechts daar van voordeel kan zijn, waar hare aanwending aangewezen is[108]. LEURET, de beroemde geneesheer van *Bicêtre*, heeft voor dit gedeelte der zielkundige behandeling eene eigenaardige wijze van aanwending uitgedacht, welke daarin bestaat, dat de krankzinnige, die vatbaar voor dezelve kan gerekend worden, gedwongen wordt zijne aandacht op zijne krankzinnige voorstelling te vestigen, dezelve in verband te beschouwen met de wezentlijkheid, zijn oordeel over dezelve te vellen en eindelijk hare onmogelijkheid of onwaarschijnlijkheid en het onverstandige van zijne daaruit voortgevloeide opvattingen te erkennen. Ik behoef u wel niet te zeggen, dat het niet gemakkelijk is den krankzinnige zijne geliefkoosde hersenschimmen te ontrukken en daarom is men veelal genoodzaakt tot gestrenge maatregelen zijne toevlugt te nemen, waartoe men zich voornamelijk bedient van koude baden, stort- en regenbaden, overgietingen met koud water en dies meer; hiermede dwingt de geneesheer den krankzinnige, zijne aandacht bij de hem voorgelegde vragen te bepalen, welke natuurlijkerwijze zoodanig ingerigt worden, dat de zieke genoodzaakt is, de onjuistheid zijner opvatting toe te geven of het dadelijk bewijs zijner krankzinnigheid geeft; in het laatste geval valt terstond de douche neder, welke gewoonlijk veroorzaakt, dat de lijder bekent gedwaald te hebben. Heeft de geneesheer eenmaal die overwinning behaald, dan vervolgt hij hem tot in de diepste

schuilhoeken zijns boezems, dwingt hem het kleingeestige, onedele, onverstandige van zijne hartstogten, driften en vooroordeelen te erkennen, telkens den waterstraal latende nedervlooijen, wanneer de antwoorden van den zieke strijdig zijn met het gezond verstand. Menigmalen werd op deze wijze op het alleronverwachtst aan krankzinnigen het gebruik hunner geestvermogens teruggeschonken; meestal echter veinzen zij in den beginne des geneesheers inzigten in zijne tegenwoordigheid te deelen, doch betoonen zich achter zijnen rug even krankzinnig als te voren, en dan behoort er verdubbeling van waakzaamheid toe, om den krankzinnige voor toehoorders te behoeden, die zijnen waan voedsel konden geven; bij onvermoeide volharding gelukt het dan somwijlen het doel te bereiken, dat het heerlijkst loon voor zooveel arbeid geeft. Vele gevallen zijn er reeds bekend, in welke geenerlei voordeel door deze geneeswijze verkregen werd, en welke mij minder hare ondoelmatigheid (waarvoor men dezelve laat doorgaan), dan wel hare verkeerde toepassing schijnen te bewijzen. Men heeft de gestrengheid, welke aan deze behandelingswijze ten grondslag ligt, gelaakt niet slechts, men heeft er zich over geërgerd, men heeft van wreedheid, van barbaarschheid gesproken, zoo weinig in overeenstemming met de zachte behandeling, welke de tegenwoordige tijd voor de krankzinnigen vordert, alsof zachtheid en gestrengheid, goedheid en berisping, liefde en teregtwijzing, ernstige, gestrenge teregtwijzing niet gepaard konden gaan. Ik voor mij vind de wijze van behandelen volgens LEURET onberispelijk, alleen haar misbruik[109] te laken, en aarzel niet haar aan te wen-

den, waar vooroordeel, hartstogt of onverstand de voorstellingen der lijders beheerscht, of waar zinsverbeeldingen door derzelver verwarring met de wezenlijkheid tot waanzinnigheid of dwaze daden voeren. Het is waar, de krankzinnigen, welke deze behandeling ondergaan, zijn niet bijzonder met dezelve ingenomen, maar daarin vind ik geene reden, hare aanwending achterwege te laten, want nooit kan 't het doel van den echten geneesheer zijn, zijne zieken naar eene bepaalde methode te genezen, maar met alle middelen, welke hem ten dienste staan, en moet ik dan in hunne ongenade vervallen, wel nu, zoo verklaar ik in opregten gemoede met LEURET: *laten zij mij haten, maar genezen*[110]*!*

Onder de zedelijke oorzaken der krankzinnigheid neemt kwalijk begrepene godsdienst eene niet onaanzienlijke plaats in, en, waar deze oorzaak die ziekte voortbragt, spreekt het als van zelve, dat nooit volkomen herstel te verwachten is, wanneer de godsdienstige begrippen niet opgehelderd zijn. Uit dien hoofde is de godsdienstige behandeling van veel, van uiterst veel gewigt, en gij vindt het zeker vreemd, bij onzen feuilletonnist, die zoo uitsluitend partij trekt voor de zedekundige behandeling, met geen enkel woord gewag van dezelve gemaakt te vinden! Doch kan men het anders verwachten van iemand, die het Christendom verwart met eenige Joodsche en Heidensche vormen, die zich aan hetzelve hebben gehecht en die aan de denkbeelden van de wijsbegeerte der achttiende eeuw eene verhevener menschelijkheid, eenen hoogeren adel toekent dan aan den geest van onze godsdienst! Geen wonder dus, dat men in *Frankrijk* het godsdien-

stig bestanddeel der krankzinnigenbehandeling nagenoeg geheel verwaarloosd vindt, en, wordt het hier of daar vermeld, dan is het als in het voorbijgaan, maar haar wezentlijk nut wordt er over het hoofd gezien[111]. In *Duitschland* heeft men mijnes erachtens de zaak wederom te ver gedreven, hetgeen onder anderen blijkt uit het berigt van den heer GOEBEL omtrent het ambt van den Evangeliedienaar in het krankzinnigenhuis te *Siegburg*[112]. Daar lezen wij, dat iedere krankzinnige, welke in dat gesticht opgenomen wordt, er gedurende de eerste weken van deszelfs verblijf door den geneesheer en den geestelijke gadegeslagen wordt, waarna de laatstgenoemde een verslag van zijne bevinding bij den geneesheer indient, van hetwelk deze bij zijne onderzoeking van den ligchaams- en zielstoestand des lijders gebruik maakt, dat vervolgens de kuur ondernomen wordt, waarin de geestelijke een wezentlijk deel neemt, en tot welk einde hij het gesticht ten minste dagelijks bezoekt, om de in behandeling zijnde krankzinnigen geestig en geestelijk te leiden, en ook de overigen naar zijn vermogen bezig te houden; daarenboven wordt er iederen Zondag godsdienstoefening gehouden, die één uur duurt, en hebben de Roomschgezinden er dagelijks eene mis en de Evangelischen twee malen 's weeks vroegkerk. Dat deze werkzaamheden veel tijdsopoffering vorderen, behoeft wel geene vermelding; daarom is er ook een bijzondere geestelijke aan dat gesticht verbonden, en in de krankzinnigenhuizen te *Pirna*, *Achern* en andere wonen een of twee geestelijken, aan welke eveneens de geestige en geestelijke leiding van alle hunne krankzinnige geloofsge-

nooten in het gesticht toevertrouwd is. Het valt van zelf in het oog, dat hierdoor den geestelijke eene groote menigte van werkzaamheden opgelegd is, welke niet tot zijn beroep behooren, en hem te minder moesten opgedragen worden, daar hij alle omstandigheden niet beoordeelen kan, welke de keuze der bezigheden, iederen krankzinnige in het bijzonder op te leggen, moeten besturen[113], en men van den evangeliedienaar niet kan vorderen, dat hij, zoo als in de genoemde gestichten geschiedt, iedere zijner handelingen aan het goeddunken van eenen geneeskundige onderwerpe; veel meer moet hij in zijnen werkkring vrij zijn, zoo als de arts het in den zijnen wezen moet, maar, om die vrijheid te kunnen behouden, moet hij er werkzaam zijn in zijn beroep, en de godsdienstige behandeling der krankzinnigen kan alleen dáár van aanwending wezen, waar het de bestrijding geldt van de in kwalijk begrepene godsdienstige opvattingen bestaande oorzaak hunner kwaal; daarmede is den geestelijke in het krankzinnigengesticht eene edele taak toevertrouwd, die voor zorg en tijdsopoffering, voor onaangenaamheden en teleurstellingen hem het beloonende gevoel schenkt van krachtig te hebben medegewerkt tot het wezentlijk geluk van de ongelukkigsten onder zijne natuurgenooten.

Nog spraken wij niet van de opvoeding als oorzaak der krankzinnigheid, maar daarom ook van groote waarde als zedekundig middel bij de behandeling van sommige krankzinnigen. O, zoo velen, welker jeugd door slecht voorbeeld, schadelijke gewoonten, nalatigheid der opvoeders de kiem der krankzinnigheid reeds ontving, — wier geest geopend

is voor alle vooroordeelen, alle hartstogten en driften, — die zonder voorbereiding of oefening het maatschappelijk leven intreden, en voor wie de geringste wederwaardigheid, ieder ongewoon voorval tot naaste oorzaak van krankzinnigheid wordt. Voor hen neemt de herstelling van hunne ziekte de plaats der opvoeding in; gelukkig zoo die opvoeding een edeler leven in hunne borst mag doen ontvlammen!

Ook bij idioten kan men, door de goede eigenschappen en de begaafdheden, welke zij bezitten, te ontwikkelen, de verdierlijking voorkomen, in welke zij, wanneer men hen aan zich zelven overlaat, noodzakelijk verzinken. Wij leerden als oorzaak van den gebrekkigen staat hunner geestvermogens de teruggehoudene ontwikkeling der hersenschors kennen; alle deelen van dit orgaan zijn echter bij deze krankzinnigen niet even gebrekkig geschapen, en bij de meesten hunner ontdekt men eenen zekeren, het is waar gebrekkigen, aanleg tot sommige kunsten of bezigheden, die bij doelmatige leiding somtijds eenen aanmerkelijken graad van ontwikkeling bereiken kan[114]; daarenboven zijn hun eenige algemeene begrippen van betamelijkheid en orde in te prenten, en mogen zij dan ook niet volkomen geschikt te maken zijn voor het maatschappelijk leven, de mogelijkheid bestaat toch, om iets menschelijks toe te voegen aan den menschelijken vorm, die van hunnen voortreffelijken oorsprong het eenige kenteeken is. Deze opvoeding der idioten gaat echter van groote moeijelijkheden en bezwaren vergezeld, en slechts dan, wanneer zij van hunne eerste jeugd af aan onder onvermoeide en doelmatige leiding zijn geplaatst, kan het gewenschte oogmerk bereikt worden[115].

Een Fransch krankzinnigenarts, de door zijne geschriften en zijne pogingen tot verbetering van den toestand der krankzinnigen zeer roemrijk bekende VOISIN, heeft zich het lot dezer ongelukkigen aangetrokken, en door zijne zorg is te *Parijs* in het krankzinnigenhuis Bicêtre eene bijzondere inrigting daargesteld, om de idioten, volgens zijne uitdrukking, het eigendommelijk leven van hun geslacht zoo veel mogelijk te doen naderen. In *Zwitserland* is reeds vóór 1840 in het bovenland van *Bern* eene kolonie opgerigt tot genezing der kretinen, die, zoo als bekend is, ten opzigte hunner geestvermogens idioten zijn, alwaar zij van hunne geboorte af aan onder toezigt en behandeling van deskundigen staan. — Wie juicht deze menschlievende pogingen niet toe, welke slechts konden voortvloeijen uit het edele pligtsgevoel, dat ieder lid der maatschappij gebiedt, zijne hulpelooze medemenschen met alle magt te ondersteunen! En in ons Vaderland? Wat geschiedt er in ons Vaderland ter voorziening in hunne behoeften, tot verzachting van hun lot, tot vermenschelijking van hunnen aanleg? Het is waar, hier en daar ziet men eenen enkelen van deze ongelukkigen, wien door de zorg zijner ouders eenige begrippen zijn ingeprent, wiens gebrekkige aanleg eenigermate is ontwikkeld, die tot sommigen arbeid eenige werktuigelijke geschiktheid heeft verworven; maar dezulken behooren tot de zeldzamen onder de velen. Het meerendeel wordt aan zich zelf overgelaten; geheel verwaarloosd naar ligchaam en geest, vindt men hen in straten en langs wegen, ten spot van de ruwe gemeente, tot walging zelfs van den edeldenkendsten, blootgesteld aan mis-

handeling en beleediging, waardoor hunne booze hartstogten telkens nieuw voedsel erlangen, tot dat de openbare magt genoodzaakt is hen uit de zamenleving te verbannen, en zij, tot wanhoop des geneesheers en tot schade der gestichten, het getal der plegelingen in de krankzinnigenhuizen komen vergrooten, om er na eenige jaren hun ellendig leven op eene ellendige wijze te eindigen. Wel is waar heeft eene stem van menschelijkheid en verlichting zich te hunnen voordeele doen hooren, en wij achten er onzen HEYE[116] te meer om, dat hij hunner zich aangetrokken heeft, maar zijne stem was als die van den prediker in de woestijn, en even rampzalig, even verlaten, even verworpen als te voren, slepen zij hun menschelijk leven nog in dierlijke onbewustheid voort! Geve God, dat ook onder ons een beter lot aan die misdeelde broeders worde bereid, en ons Vaderland, dat op den weg van christelijke liefde en hulpvaardigheid nimmer de laatste was, de medelijdende hand niet terughoude, waar het de heilige verpligting geldt, om menschen uit den staat der diepste vernedering op te heffen!

Ziet daar, mijne Heeren! hetgeen waarop ik uwe aandacht wenschte te vestigen van het onderwerp, welks behandeling deze lezingen gevormd heeft; waarschijnlijk zou eene nadere ontwikkeling van sommige punten, welke wij verhandelden, mij weinig moeite hebben gekost, misschien zelfs mij eene gemakkelijker taak zijn geweest, dan het zamendringen van de leer der krankzinnigheid in twee voorlezingen; maar het was mijne bedoeling niet u tot krankzinnigenartsen op te leiden, ik wilde slechts, zoo veel ik vermogt, de vooroordeelen, welke er omtrent krankzinnigen

en krankzinnigenbehandeling bestaan en gevoed worden, onder u tegengaan, en u aanwijzen, dat de behandeling der krankzinnigen op vaste, op wetenschappelijke gronden berusten kan. Heb ik dit oogmerk bereikt, dan heb ik overvloedig loon voor mijnen arbeid.

En gij, moogt gij voor die vreesselijkste aller kwalen, moogt gij met de uwen voor krankzinnigheid bewaard blijven! Maar beschouwt het als eenen zegen van God, dat gij het vrije gebruik uwer verstandelijke vermogens, het vrije gebruik der Rede genieten moogt, want *een iegelijk*, zegt ESQUIROL, *kan zich voor den geesel der wetten behoeden, maar niemand is er, die zich beveiligd mag rekenen voor eene ziekte, welke in alle tijdperken des levens, in alle rangen, in alle standen der maatschappij hare slagtoffers kiest.*

AANTEEKENINGEN.

1. Om de grens van ons onderwerp niet te buiten te gaan, herinner ik alleen aan de door deskundigen reeds meermalen gedane opmerking, dat er zoo weinig waarheid ligt in de meeste beschrijvingen, welke door letterkundigen van krankzinnigen zijn gegeven: » *der tolle Ritter des* CERVANTES" zegt BIRD (*Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten; Berlin*, 1836, S. 158), » *ist eine poëtische Person, welche das Bild eines Schwärmers darstellt, aber weder dieser spanische Don, noch die verrückten Personen in den Dramen von* SHAKESPEARE *und bei Anderen, sind nach der Natur als in der That verrückte Menschen dargestellt und es bleibt entschieden tadelnswerth, dass Aerzte sogar den Dichtern glaubten,*" en NASSE (*die Behandlung der Gemüthskranken und Irren durch Nichtärzte; Bonn*, 1844, S. 49) heeft de waarde van zulke beschrijvingen in het ware licht gesteld, wanneer hij zegt: » *Nun sind aber jene Schilderungen, die von einzelnen mit einem tiefen Blick begabten Kennern der Menschennatur ausgenommen, auch für die Darstellung der höchsten Verkehrtheit und eines tollen Tobens nicht naturgetreu; gar manche der Art machen es dem mit diesen Zuständen bekannten Leser selbst ungewiss, ob es bei dem Verfasser oder bei seiner poëtischen Person nicht recht im Kopfe stehe; von dem minder heraustretenden und dennoch entschieden vorhandenen Irreseyn findet sich nirgends eine der Wirklichkeit nur eben nahe kommende Zeichnung.*"

2. *Mystères de* Paris.

3. *Les maisons de fous*, in *Revue de* Paris, 1843, XI, p. 26; 1844, I, p. 5. Men moet dezen schrijver wel onderscheiden van ESQUIROL, den voor twee jaren overledenen geneesheer van het koninklijk krankzinnigenhuis te *Charenton* nabij *Parijs*, aan wien de leer der krankzinnigheid allerbelangrijkste vorderingen, vooral wat de onderscheiding der verschijnselen betreft, te danken heeft, wiens naam nog na zijnen dood gezag heeft in alle strijdvragen uit deze wetenschap, en wien alle tegenwoordige krankzinnigenartsen van *Frankrijk* als hunnen geliefden en onvergetelijken leermeester roemen.

4. De bedoelde verhandeling is, eenigzins omgewerkt, in Januarij 1845 bij den uitgever dezes in het licht verschenen onder den titel: *blik op de dierlijke vermogens en derzelver betrekking tot de ziel.*

5. Dit gevoelen heb ik nader uiteengezet in mijnen *blik op de dierlijke vermogens*, bl. 168 en volg.; behalve bij de daar ter plaatse aangehaalde schrijvers, heb ik eene overeenkomstige wijze van zien aangetroffen bij HEINROTH (*Lehrbuch der Störungen des Seelenlebens oder der Seelenstörungen und ihrer Behandlung; Leipzig*, 1818, I, Vorbegriffe, § 12, folgg.), CRICHTON (*Commentaries on some doctrines of a dangerous tendency in medicine and on the general principles of safe practice; London*, 1842, p. 168), JACOBI (*die Hauptformen der Seelenstörungen in ihren Beziehungen zur Heilkunde nach der Beobachtung geschildert; Leipzig*, I, 1844, *Einleitung*, S. XXVII).

6. De strijdvraag of de ziel kan ziek wezen, hangt ten eenemale af van het begrip, dat men aan de uitdrukking *ziel* verbindt; neemt men hetzelve in den zin van sommige Duitsche wijsgeeren, die er het geheel van verschijnsels onder verstaan, welke wij dierlijke vermogens noemen, en volgens ons van de bewerktuiging afhankelijk zijn, dan valt er niet aan te twijfelen of de ziel kan ziek wezen; maar verstaat men er onder het onstoffelijke in ons, datgene wat onze rede en ons geweten vormt, dan houden wij staande, dat de ziel niet ziek kan zijn. Welligt heb ik verkeerd gehandeld door hiervoor de uitdrukking

Ziel en niet die van *Geest* te bezigen, maar ik heb het gewone spraakgebruik gevolgd, en meen mij daarmede te kunnen regtvaardigen; immers men zegt: de geest des tijds, — de geest der liefde, — der wijsheid enz., dat is in eene phaenomenologische beteekenis, terwijl, waar ziel in eenen overdragtelijken zin gebruikt wordt, men er het wezen, de kern der zaak mede bedoelt: de ziel van een gezelschap zijn, geld is de ziel der negotie, de vrouw is de ziel van het gezin. Ook in den eigenlijken zin wordt geest als verschijnsel genomen: de Heilige Geest, geestigheid, enz.

7. Op eene andere plaats (*blik op de dierlijke vermogens*, bl. 182) heb ik de getuigenis van HAGEN aangehaald, om te bewijzen, dat anderen te dezen aanzien eenstemmig denken met mij; van niet minder gezag is de uitspraak van den Gendschen hoogleeraar GUISLAIN (*Abhandlung über die Phrenopathien*, u. s. w.; aus dem Französischen von D^r^. WUNDERLICH; *Stuttgart* und *Leipzig*, 1838, S. 38), welke dienaangaande zegt: *Sagen, das Irreseyn seye eine Verwirrung des Urtheils, der Vernunft, würde eine irrige Annahme seyn; es hiesse dies ein secundäres Symptom fur ein Grundphänomen halten.*

8. *Psychologie des Menschen mit Einschluss der Somatologie und der Lehre von den Geisteskrankheiten; Heidelberg*, 1837, S. 35.

9. In denzelfden zin zegt JACOBI (*die Hauptformen der Seelenstörungen*, *Einleitung*, S. XXIX), *dass jede krankhafte Störung der Seelenthätigkeit sich nur in dem Formellen derselben darbieten kann, dass nur die Formen des Seelenlebens von dem normalen Zustande krankhaft abweichend werden können;* en (p. XXX): *das sittliche und religiöse Wesen des Kranken muss dabei als vollkommen unbetheiligt anerkannt werden, wenn nicht auf der einen Seite der Begriff von Krankheit, oder auf der andern der Begriff von sittlicher Freiheit Preis gegeben werden soll. So hat es also der Arzt immer nur allein mit wesentlich alterirten Formen der psychischen Thätigkeit, nicht aber mit sittlichen Perversitäten und Degradationen, und eben so wenig mit bloss verschiedenartigen Vorstellungs- und Willensrichtungen, mit so oder anders

sich darbietenden Leidenschaften und Affeeten, in so ferne sie dem Seelenleben dienen, zu thun.

10. Wanneer men die vermogens, zoo als b. v. HEINROTH (t. a. p., I, bl. 234) doet, *gemoed*, *geest* en *wil* noemt, dan zet men het uitwendig verschijnsel in de plaats van de inwendige beweegreden; daar nu die inwendige beweegredenen, de vermogens van welke wij spreken, eenen wederzijdsehen invloed op elkander uitoefenen, volgt daaruit, dat men, door enkel het verschijnsel in acht te nemen, niet zelden aan dezelfde oorzaak zal toeschrijven, hetgeen van versehillende oorzaken afhangt, en, omgekeerd, versehijnselen seheiden zal, welke bij elkander behooren. Dit gebrek treft men in de daad niet zelden bij die schrijvers aan, die meenen de zielkundige wetenschap uit de uitwendige verschijnsels alleen, zonder behulp der organische physiologie, te kunnen zamenstellen, en heeft geleid tot die vermenigvuldiging der geestvermogens, welke in de leer van GALL haar toppunt bereikte, en daarin faalt, dat zij uitwendige versehijnselen voor vermogens, eigensehappen voor inwendige beweegredenen houdt.

11. *Blik op de dierlijke vermogens*, bl. 54—73.

12. Ter zelfde plaats, bl. 73—103.

13. Bij het voorlezen dezer verhandeling had ik een voorbeeld gebezigd, hetwelk, meer op de plaats onzer inwoning betrekking hebbende, toegankelijker was voor mijne hoorders. Bij het drukken verviel natuurlijkerwijze deszelfs waarde en ik geloofde wel te doen door mij te bedienen van een algemeen bekend voorbeeld, opgesteld door den voortreffelijken, van allen, die hem gekend hebben, zoo hartelijk en opregt geliefden Utreehtsehen Hoogleeraar J. F. L. SCHRÖDER, in wiens *verhandeling over de werking der terugroepende verbeeldingskracht* (*Zalt-Bommel*, 1829, bl. LVIII) hetzelve te vinden is.

14. *Blik op de dierlijke vermogens*, bl. 104—168.

15. Men ziet hieruit, dat wij het gevoelen niet deelen van PETIT, die in zijn werkje (*Mémoire sur le traitement de l'aliénation*

mentale; Paris, 1843, p. 1), dat ten behoeve van *nietgeneeskundigen* schijnt geschreven te zijn, op kwakzalverstoon uitschreeuwt: *nous détruisons tout ce bagage, tout ce fatras scientifique de divisions, de distinctions en espèces, sur lesquelles la plupart des auteurs qui ont écrit sur l'aliénation mentale ont fondé leur réputation. En effet à quoi bon ces distinctions, si ce n'est à charger la mémoire de mots plus ou moins sonores, plus ou moins prétentieux, plus propres à cacher sous de fausses apparences la nullité de certains esprits, qu'à servir les véritables. progrès de la science?* Deze afkeuring heeft haren grond in de eenzijdige stelling, op welke deze schrijver zijne leer der krankzinnigheid bouwt, en die luidt als volgt: *quelle que soit la nature du délire, il y a toujours un point quelconque plus ou moins étendu du cerveau, qui est à l'état maladif, et cet état est le même, au dégré près, quel que soit le point affecté*" (p. 2). Het moet een iegelijk in het oog vallen, dat zulk eene stelling bij bet tegenwoordig standpunt der wetenschap niet gangbaar is, dat zij ook niets verklaart of duidelijk maakt, maar den knoop kortweg doorhakt. Vergenoegt men zich daarmede niet, maar zoekt men eene verklaring van de zoo uiteenloopende verschijnselen, welke eenen ieder' treffen, die met krankzinnigen omgaat, dan wordt men er als van zelf toegebragt, om van de verschillende gevallen de overeenkomstige zamen te voegen, de ongelijke uit elkander te houden, en er ontstaat eene verdeeling, die niet strekt, om luttele denkbeelden onder groote woorden te verbergen, maar die een noodzakelijk aanhoudingspunt vormt voor hem, die onder het uiteenloopende der bijzondere gevallen niet bezwijken wil. Of het tijdstip echter reeds aangebroken is, om, zoo als BELHOMME (*Considérations sur l'appréciation de la folie, sa localisation et son traitement; Paris*, 1834, p. 13) voorstelt, de oude benamingen te doen vervallen, en er de zoodanige voor in de plaats te stellen, die het zieke deel aanwijzen, waaraan de afwijkende verschijnselen zich hechten, komt ons twijfelachtig voor, en BELHOMME heeft een slecht voorbeeld gegeven, wanneer hij de krankzinnigheid in *manies sympathiques* en *idiopathiques* verdeelt. Wat toch kan er verstaan worden onder eene krankzinnigheid, het uitwendig verschijnsel, die idiopathisch is? Wat onder een ziekteverschijnsel, dat lijdt ten gevolge eener andere aandoening des ligchaams? Overigens komen

de namen, welke BELHOMME aan de verschillende vormen van krankzinnigheid geeft, weinig overeen met hetgeen de ontleedkunde der krankzinnigen leert (*mania* noemt hij *méningo-cérébrite aiguë; dementia: méningo-cérébrite chronique; monomania* noemt hij *névropathie*). Zoo is het ook met de andere verdeelingen, welke op dezen grondslag berusten, bij voorbeeld die van BUZORINI (*vesaniae encephalo-pathicae*, *v. ganglio-thoracicae* en *ganglio-abdominales;* zie zijne *Grundzüge einer Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten*; *Stuttgart* und *Tübingen*, 1832, S. 118) en van SC. PINEL (*cérébrio aiguë* (*mania*), *c. chronique* (*dementia*), *c. partielle* (*monomanie*) *c. sympathique* (*hypochondriasis*, *hysteria*, etc.) in zijne *physiologie de l'homme aliéné*, *appliquée à l'analyse de l'homme social; Paris*, 1833, p. 119). Wat mij betreft, zoo geloof ik, dat aan het slagen van dergelijke pogingen eene meer physiologische ontwikkeling van de leer der krankzinnigheid moet voorafgaan, en uit dien hoofde vind ik nog geene reden om de verdeeling der krankzinnigheid naar de verschijnselen te verlaten. Daarom behoeft men zich juist niet te houden aan de oude verdeeling in *mania*, *melancholia*, *monomania* en *dementia*, welke niet slechts alle de thans bekende vormen van krankzinnigheid niet omvat, maar ook het ongerijf heeft, dat zij geenen vasten grondslag bezit en dus ten eenemale willekeurig is. Zulk eenen grondslag, het onmisbaar vereischte voor eene bruikbare verdeeling, vinden wij in de in den tekst vermelde, van het ligchaam afhankelijke geestvermogens, en daarop bouwen wij de volgende:

VERDEELING DER KRANKZINNIGHEID.

		(VERMINDERING.)	(VERHOOGING.)
Krankzinnigheid	der ideënasssociatie	1. DOMZINNIGHEID. (*idiotismus*, *imbecillitas.*)	5. GEKZINNIGHEID. (*moria.*)
		2. ONZINNIGHEID. (*dementia.*) *verscheidenheden.* 3. DOLZINNIGHEID. (*mania.*) 4. GEHEUGENLOOSHEID. (*dysmnesia.*)	6. WAANZINNIGHEID. (*monomania.*)
	der voorstelling	7. ZWAKZINNIGHEID. (*infirmitas sensoria.*)	8. ZINSVERDEELDING. (*hallucinatio*, *illusio.*)
	des bewustzijns	9. STOMPZINNIGHEID. (*stupiditas.*)	10. ZWAARMOEDIGHEID. (*melancholia.*)

Reeds HEINROTH, die (t. a. p., bl. 253) de krankzinnigheid verdeelt in die van het gemoed, van den geest en van den wil, en iedere van deze wederom in exaltatie, depressie en gemengden toestand van het onderhavig geestvermogen, van welke iedere wederom in onderafdeelingen vervalt, heeft een overeenkomstig beginsel ter verdeeling der krankzinnigheid gebezigd, en AMELUNG (in de door hem met BIRD uitgegevene *Beiträge zur Lehre von den Geisteskrankheiten*, II; *Darmstadt* und *Leipzig*, 1836, S. 169) bouwt eveneens zijne verdeeling op de in het oog vallende aandoening der geestvermogens. Op denzelfden grondslag berust ook de verdeeling van BUZORINI in storingen van het voorstellingsvermogen, het gevoelsvermogen en het begeervermogen (t. a. p., bl. 118), en JACOBI verdeelt de krankzinnigheid in afwijkingen van het begeervermogen en van het verstandelijke vermogen, tusschen welke zich nog eene derde afdeeling daardoor vormt, dat sommige kenmerken der beide andere afdeelingen zich tot eigenaardige vormen van krankzinnigheid verbinden (*die Hauptformen der Seelenstörungen*, Einleitung, S. XXXII und XXXIII). Alle die verdeelingen echter komen mij uit hoofde van de kunstmatige afscheiding van denken en begeeren, welke zij bevatten, ondoelmatig en onwaar voor, omdat het zoogenaamde begeervermogen het onmiddelijk uitvloeisel der voorstelling is. (Vergelijk G. A. SPIESS, *Physiologie des Nervensystems, vom ärztlichen Standpunkte dargestellt; Braunsweig*, 1844, S. 338, folgg).

16. Die trapsgewijze overgang van de alledaagsche domheid tot het idiotisme wordt ook herdacht door AMELUNG (in zijne en BIRD'S *Beiträge*, II, S. 171) en VON SCHUBERT (*Die Krankheiten und Störungen der menschlichen Seele; Stuttgart* und *Tübingen*, 1845, S. 173).

17. *La coïncidence de l'idiotie avec une conformation défectueuse de la tête est une des vérités d'observation les mieux démontrées.*

Et il n'est guère possible de contester que cette défectuosité n'influence le plus souvent le volume, de manière à ce que la tête ne soit en général sensiblement plus petite chez les idiots de naissance que chez les individus à intelligence normalement

développée. (PARCHAPPE, *Recherches sur l'encéphale, sa structure, ses fonctions et ses maladies; Premier mémoire, Paris*, 1836, p. 30).

18. Men vindt hier en daar (bij voorbeeld bij VON SCHUBERT, (t. a. p., bl. 189) vermeld dat de hersenen van idioten in het oog vallend weinig kronkelingen vertoonen; dit is echter onjuist en ik heb mij meermalen kunnen overtuigen, dat het getal der kronkelingen bij idioten niet geringer is dan bij andere menschen van hetzelfde ras. Waar is daarentegen hetgeen ESQUIROL (*des maladies mentales considérées sous les rapports médical, hygiénique et médico-legal; Paris*, 1838, II, p. 350) van de hersenen der idioten zegt: *les circonvolutions sont petites, atrophiées, serrées et peu profondes*.

19. De overeenkomst der verschijnselen in deze beide verschillende toestanden heeft veroorzaakt, dat men dezelve aanvankelijk voor eene en dezelfde ziekte heeft gehouden; later werden zij als onderafdeelingen van ééne soort van krankzinnigheid en eindelijk als geheel verschillende ziektevormen aangemerkt. ARCHAMBAULT (in zijne vertaling van het werk van W. C. ELLIS, *Traité de l'aliénation mentale; Paris*, 1840, p. 198) gaat echter weder te ver, wanneer hij beweert, dat deze beide vormen van krankzinnigheid niets met elkander gemeen hebben: de overeenkomst der verschijnselen is ontegenzeggelijk en wordt ook door alle goede waarnemers erkend: GUISLAIN (*Traité sur l'aliénation mentale et sur les hospices des aliénés; Amsterdam*, 1826, I, p. 17), FOVILLE (in den *dictionnaire de médecine et de chirurgie pratiques;* art *aliénation*, Duitsche vertaling, I, bl. 276), SC. PINEL (t. a. p., bl. 124), BIRD (t. a. p., bl. 266), ELLIS (t. a. p., p. 198) vermelden haar uitdrukkelijk, en BELHOMME (t. a. p., p. 20) noemt met PINEL den hoogsten graad van onzinnigheid zonder verlamming, welke hij aan verworvene atrophie der hersenen toeschrijft, *idiotisme*, ter onderscheiding van de *idiotie*, welke volgens hem uit aangeborene atrophie der hersenen voortkomt.

20. *Le mot* ἴδιος, privatus, solitarius, *exprime l'état d'un homme qui, privé de la raison, est seul isolé en quelque sorte du reste de la nature.* ESQUIROL, t. a. p., II, bl. 284.

21. Even als wij onderscheidt RENAUDIN (*Considérations sur les formes de l'aliénation mentale, observées dans l'asile départemental d'aliénés de* Stephansfeld, *pendant les années* 1836, 1837, 1838, 1839; *Strasbourg* et *Paris*, 1841, p. 122) verschillende graden van onzinnigheid, welke hij beschrijft als volgt: *les uns nous présentent un affaiblissement général des facultés. Certaines idées prises en elles-mêmes sont justes, cohérentes; mais il règne dans tout leur ensemble une incohérence surtout facile à saisir, quand le malade veut parler longtemps. Le cerveau de ces individus n'a plus assez d'énergie pour saisir des rapports éloignés et en déduire un raisonnement. Incapables de se diriger eux-mêmes dans les actions les plus simples, ils suivent cependant l'impulsion qu'on leur donne; ils peuvent encore se rendre utiles dès qu'une autre personne pense pour eux et les fait agir.*

Chez d'autres nous observons un dégré de plus dans la maladie. Au défaut de spontanéite, que nous venons de signaler, vient se joindre l'impossibilité de suivre l'impulsion donnée; l'atonie générale est telle que toutes les impressions sont trop fugaces et ne sont pas même perçues. Conservant des faits antérieurs un souvenir confus, le malade ne peut pas même garder les faits actuels dans sa mémoire d'un instant. Vergelijk ook ESQUIROL, (*Mal. ment.*, II, p. 220), die de verschillende graden der onzinnigheid eveneens erkend, en met zijne gewone duidelijkheid beschreven heeft.

22. Aangaande dezen graad van onzinnigheid verdient vooral gelezen te worden de inaugurele verhandeling van den Heer J. J. HOMOET, (*De dementia; Trai.* ad *Rh.*, 1842), in welke eenige door hem zelven onder den hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK waargenomene gevallen van dezen krankzinnigheidsvorm worden medegedeeld. Daar hij echter alle onzinnigheid in ontaarding (waartoe hij de ontsteking niet rekent), der hersenschors zoekt (p. 68), heeft zijne beschouwing eene eenzijdigheid verkregen, die bij het veelomvattende des onderwerps en de uitmuntende bewerking wezentlijk te bejammeren is; als monographie van den hoogsten graad der onzinnigheid bezit de verhandeling echter eene waarde, die geen onpartijdige haar ontzeggen zal. In eene veel grootere eenzijdigheid is BELHOMME, (t. a. p., p. 14, 20) vervallen, door alle onzinnigheid voor

eene slepende ontsteking van de hersenen en derzelver vliezen te verklaren, welke eindelijk atrophie der kronkelingen zou veroorzaken, die zich als de hoogste graad der onzinnigheid (*idiotisme* volgens hem) openbaart.

23. Dat onzinnigheid door drukking op de hersenen ontstaan kan, wordt door onderscheidene schrijvers over krankzinnigheid vermeld; GUISLAIN (*Abh. üb. d. Phrenopathien*, S. 150) zegt: *Es ist bewiesen, dass jedes Hinderniss, welches die freie Bewegung des Gehirns hemmt, eben dadurch die Verrichtungen dieses Organes vermindert oder aufhebt, mit dem Unterschiede, dass die Anhäufung von Flüssigkeiten ein allgemeineres Darniederliegen der Kräfte nach sich zieht, als wenn der Blödsinn aus Gehirnerweichung entspringt;* BIRD (*Pathol. u. Ther. der psych. Krankh.*, S. 23): *Druck auf das Gehirn, erregt durch Wasser in den Hirnhöhlen, durch Extravasate auf der Oberfläche*, u. s. w. *alles das hebt auch das geistige Leben auf und überzeugt uns dass wir in den Hirnbewegungen eine arterielle Lebensthätigkeit zu suchen haben, ohne welche die geistige, das Seelenleben, nicht statt findet.* Bij PARCHAPPE (t. a. p., II, bl. 142) vindt men eveneens de drukking onder de organische oorzaken der onzinnigheid vermeld. Overigens zijn vele gevallen van onzinnigheid beschreven, bij welke melding gemaakt wordt van drukking der hersenen, en die te meer opmerking verdienen, daar de schrijvers het psychisch ziekteverschijnsel aan andere oorzaken toeschrijven. Daar het mijn voornemen is, eerlang een bijzonder vertoog over dit onderwerp in het licht te geven, onthoud ik mij hier van de verdere aanhalingen, tot hetzelve betrekking hebbende.

24. Den invloed der congestie op de verrigting der organen vindt men niet zelden op eene wijze beschouwd, die ten eenemale strijdig is met de beginselen eener gezonde levensleer; bij de sterkere graden van congestie geeft men gaarne onderdrukking van de verrigting des lijdenden deels toe, maar bij geringe graden schrijft men aan de congestie eene verhooging, eene opwekking der verrigting toe, zoo zeer zelfs, dat volgens FRIEDREICH (*Handbuch der allgemeinen Pathologie der psychischen Krankheiten;* Erlangen, 1839, S. 461, vergelijk bl. 380) de genezing van eenen onzinnige door eenen val op het hoofd, zou kunnen

verklaard worden door de ten gevolge der hoofdwonde ontstane congestie, welke de gezonkene of zwakke werkdadigheid der hersenen zou opwekken. Vreemd is het in het voortreffelijk werk van SPIESS (t. a. p., bl. 134, e. a.) en bij WUNDERLICH (*Versuch einer pathologischen Physiologie des Blutes; Stuttgart*, 1845, S. 67) dezelfde meening ten aanzien van de uitwerking der congestie op de verrigting der organen aan te treffen (ook bij SC. PINEL, t. a. p., bl. 85 vindt men haar); want het is ontegenzeggelijk, dat, al het overige gelijk staande, eene en dezelfde oorzaak geene vreemdsoortige gevolgen hebben zal, naar mate zij in meerdere of mindere mate werkzaam is, maar dat het onderscheid quantitatief zal wezen. Brengt dus eene sterke congestie verschijnselen van drukking des orgaans in hooge mate te weeg, dan zal eene zwakkere congestie diezelfde verschijnselen in mindere mate doen ontstaan, en zoo is het ook; ESQUIROL zegt (in eene zijner aanteekeningen op het reeds meermalen aangehaalde werk van ELLIS, bl. 229): *comment concilier l'activité excessive et incessante du cerveau, dans un grand nombre de folies, avec la grande congestion sanguine et les épanchements séreux, congestions, épanchements, qui, comprimant le cerveau, doivent diminuer l'activité de cet organe loin de l'exciter?* GUISLAIN (*Abh. üb. de Phrenopathien*, S. 149) beschrijft onder de teekens der hersencongestie enkel verschijnselen van onderdrukking en verlamming der zenuwverrigtingen, en BELHOMME (t. a. p., bl. 119) merkt de congestiën te regt als gevolgen, niet als oorzaken, der verhoogde verrigting aan (zie ook mijne in Augustus 1844 aan de redactie van HEYE's Archief toegezondene, thans evenwel nog niet verschenene *bijdrage tot de leer der pathologische irritatie*).

25. G. BLUMROEDER, *über das Irreseyn; Leipzig*, 1836, S. 163, 242, — HOMOET, t. a. p., bl. 32, 86.

26. J. SELS, *Memoriae physiologia et pathologia; Bonnae*, 1836, p. 13; — HOMOET, t. a. p., bl. 86.

27. *Der geneckte, der misshandelte Irre*, zegt NASSE (t. a. p., bl. 31), *wird böse gleich jedem andern Menschen, dem Gleiches widerfährt. Wenn er in Zorn geräth, so handelt er bei der Befangenheit seines Erkennens rücksichtsloser als der Nichtirre, welcher das Gesetz fürchtet, weil er es kennt,*

während der Irre, indem er die verletzende Handlung begeht, allein seinen aufgeregten Gefühlen folgt. Deze woorden hebben vooral daarom mijne aandacht tot zich getrokken, dewijl ik er gezag voor mijne verklaring van de verschijnselen der dolzinnigheid in meen te ontdekken.

28. JACOBI (t. a. p., bl. 505) vergelijkt de woede der dolzinnigen bij die van den kalkoenschen haan op het zien der roode kleur.

29. Dat mania en dementia te gelijkertijd *kunnen* voorkomen, wordt door JACOBI herdacht in zijn reeds meermalen aangehaald werk, bl. 149, 510, 519.

30. *Dementiae seminia*, *mania adhuc vigente*, zegt HOMOET (t. a. p., bl. 13) *jam nonnumquam cerni possunt*, welke opmerking eene meer algemeene waarheid bevat, dan de schrijver zelf haar toekent.

31. *La fureur*, *avec ou sans délire*, *est le signe caractéristique*, *essentiel et pathognomonique de la manie*, zegt J. R. JACQUELIN-DUBUISSON, (*dissertation sur la manie; Paris*, 1812, p. 5).

32. T. a. p., bl. 66.

33. Vele schrijvers, onder anderen ESQUIROL (*Mal. ment.*, II, p. 148, 151), die, zoo als door JACOBI te regt opgemerkt wordt, zinsverbeeldingen en gekzinnigheid in hare complicatie met mania met deze verwart, BUZORINI (t. a. p., bl. 119), die haar eveneens in hare complicatie met gekzinnigheid beschrijft, SC. PINEL (t. a. p., p. 120), die haar even als zijn vader in hare vereeniging met waanzinnigheid en zinsverbeeldingen voor eenvoudige dolzinnigheid houdt, CRICHTON (*Commentaries*, p. 166), die haar niet naauwkeurig genoeg van gekzinnigheid scheidt, HOMOET (t. a. p., bl. 10), die mania en monomonia niet behoorlijk uit elkander houdt, — deze allen beschrijven de dolzinnigheid zoo als zij gemeenschappelijk met andere krankzinnigheidsvormen voorkomt. In hare eenvoudige gedaante vindt men haar beschreven bij GUISLAIN (*Aliénation mentale*, I, p. 15), FOVILLE (t. a. p.,

bl. 266, 275), BLUMROEDER (t. a. p., bl. 288), FALRET (*Considérations générales sur les maladies mentales; Paris*, 1843, p. 29), VON SCHUBERT (t. a. p., bl. 216, 219, 227), maar nergens beter dan bij JACOBI, in zijn reeds meermalen aangehaald werk (bl. 272, 481, 501 en volgg.), hetwelk als empirische grondslag eene onschatbare waarde voor elken krankzinnigenarts bezit.

34. In lijken van menschen, welke aan dolzinnigheid, die niet met andere vormen van krankzinnigheid gecompliceerd was, hadden geleden, heb ik nimmer veranderingen, welke met de ziekte in verband konden staan, aangetroffen, dan de overvulling der hersenvaten met bloed of hare gevolgen. In het eerste geval ziet men bij het openen van den schedel het harde hersenvlies strak over de hersenen gespannen, en deszelfs bloedvaten zoo wel als die der weeke vliezen zijn vol van bloed; de hersenen zelve dringen bij het doorklieven van het harde vlies naar buiten en vertoonen, wanneer men ze doorsnijdt, eene groote hoeveelheid roode punten, die allengskens tot droppels worden en, zich vereenigende, kleine bloedstroompjes langs de doorsnede vormen, terwijl de hersenen van andere lijken bij het doorsnijden gemeenlijk droog blijven. Het is dus niet te verwonderen, dat bij hen, die aan vlagen van dolzinnigheid lijden, de bloedvaten der hersenen zoo dikwijls scheuren, waardoor, zoo als men weet, die uitstortingen van bloed in de hersenzelfstandigheid worden te weeg gebragt, welke zich als beroerte openbaren. — Bij hen, die dikwerf aan vlagen van dolzinnigheid onderhevig waren, vindt men in den regel veranderingen, welker ontstaan eene gemakkelijke verklaring in voorafgegane congesties vindt; zoodanig zijn: verwijding der hersenbloedvaten (BIRD, *Pathol. u. Therap. d. psych. Krankh.*, S. 18), verdikking des schedels, verandering van deszelfs diploë in vaste beenstof (BIRD, *Pathol. u. Therap. de psych. Krankh.*, S. 209), verdikking der hersenvliezen, uitstortingen van vloeistoffen, witte verweeking, enz.; de door PARCHAPPE (t. a. p., p. 78, 80) gevondene daadzaak, dat de hersenen van krankzinnigen aanmerkelijk veel zwaarder zijn dan die van anderen, staat ongetwijfeld met die omstandigheid in verband, en moet allerwaarschijnlijkst aan de vermeerderde hoeveelheid des bloeds in dezelve toegeschreven worden.

Dewijl daarenboven de congestie voldoende reden geeft van

de verschijnselen, waaruit dolzinnigheid bestaat, en alle omstandigheden, welke bij deze afwijking van de uiting der geestvermogens waargenomen worden, zoo als afwisselende terugkeer bij volkomen heldere tusschenruimten, die reeds tot tijdelijke gezondheid van het aangedane orgaan moet doen besluiten, het plotseling ontstaan van hare vlagen (voornamelijk in het oog vallend bij de zoogenaamde *manie sans délire*), de oorzaken welke haar voortbrengen, het snelle verloop bij eene doelmatige behandeling, de geneesmiddelen, welke het meeste voordeel in deze ziekte aanbrengen, — daar alle deze omstandigheden gereedelijk verklaring vinden in den congestiven toestand der hersenen, vind ik genoegzamen grond, om haar als de organische oorzaak der dolzinnigheid aan te nemen en niet de meening te deelen, welke sedert FOVILLE meer algemeenen ingang gevonden heeft, en volgens welke de dolzinnigheid in ontsteking der hersenschors zou te zoeken zijn (t. a. p., bl. 289, — vergelijk CRICHTON, t. a. p., bl. 171, — HOMOET, t. a. p., bl. 105); ook vind ik bij andere schrijvers genoegzame ondersteuning voor mijn gevoelen, om niet te behoeven de vrees te koesteren, dat hetzelve gevaar loopt als eene ongegronde nieuwigheid te worden verworpen. HEINROTH (t. a. p., I, bl. 393) is van meening, dat men *zunächst Ueberreizung des Gefäss- und Nervensystems als körperliche Bedingungen zur Tollheit annehmen kann*, ofschoon hij er bijvoegt, dat het raadsel des verschijnsels er niet door opgelost is, en bij AMELUNG (in zijne en BIRD's *Beiträge*, II, S. 281) lezen wij, in de toelichting tot een door hem beschreven ziektegeval, de volgende, onze stelling bevestigende woorden: *die fortdauernd unterhaltene leidenschaftliche und gereizte Gemüthsstimmung konnte durch anhaltende Congestionen des Bluts nach dem Gehirn nur vermehrt werden* (vergelijk ook bl. 126); nog ondubbelzinniger zegt BUZORINI (t. a. p., bl. 123) van de manie: *diese Neuropathie scheint häufig congestiver Art zu seyn*, en noemt onder hare meer verwijderde oorzaken *alles was allmählig Erweiterug der Gefässe und Congestion gegen das gesammte Nervensystem herbeiführt.* Sc. PINEL (t. a. p., bl. 85) zegt in zijne aanteekeningen op een geval van dolzinnigheid, door hem medegedeeld: *si je rapproche les symptômes observés pendant la vie, des lésions trouvées après la mort, je reconnaîtrai dans l'injection générale du cerveau les traces d'une congestion sanguine, produisant dans l'organe cérébral*

une véritable irritation, dont la manie et la fureur ne sont que les symptômes extérieurs. JACOBI (t. a. p., bl. 710) zegt, dat men, wanneer de dood in het eerste tijdperk der ziekte voorviel, geene belangrijke veranderingen in de hersenen aantreffen zou, omdat de verschijnselen der krankzinnigheid, naar zijne meening, dan nog meer op stoornis van verrigtingen berusten, die grootendeels door de onderlinge werking van onweegbare stoffen op elkander tot stand komen, *ja das Palpabelste selbst*, laat hij er op volgen, *was auszufinden sein dürfte, würde in diesem Stadium der Krankheit in einem kaum merklichem Grade von ungewöhnlichem turgor und collapsus, von Blutcongestion oder von relativem Blutmangel, in einem etwaigem Vorherrschen des arteriellen oder des venösen Blutes, in Zeichen von einer grösseren oder geringeren Thätigkeit oder auch von Lähmung der Capillargefässe*, u. s. w. *sein.* Niet minder merkwaardig is de aanwijzing van FRIEDREICH (*allg. Path. der Geisteskr.*, S. 424): *die Tollheit entwickelt sich nach schneller Unterbrechung der Hautverrichtung, nach der Metastase langwieriger gichtischer Krankheitsformen, gewöhnlich bei Gichtkranken von cholerischem Temperamente, die durch eine schlechte Erziehung besonders starrsinnig geworden und mit einem vorzüglichem Andrange des Blutes zum Kopfe, mit Hämorrhoidal- oder Menstrualbeschwerden behaftet sind*, en BIRD (*Path. u. Ther. de psych. Krankh.*, S. 65) zegt zeer bepaald: *in der ersten Form* »Wahnsinn" (dat is dolzinnigheid) *influirt das Arterienblut zu kräftig auf das Gehirn, nach Quantität und Qualität, daher geräth die Action des Gehirns total in Unordnung, wird tumultuarisch und die Kranken sind wie toll, absolut verrückt, toben und rasen, wenn die Hirnreizung hoch gesteigert wird* (vergelijk bl. 69 en 72, waar over de bevinding bij lijkopeningen van dolzinnigen gesproken wordt, en voornamelijk van de congestie melding wordt gemaakt); zoo ook verklaart RENAUDIN (*formes de l'aliénation mentale*, p. 104): *le phénomène somatique qu'on observe le plus souvent chez les maniaques, est la céphalalgie accompagnée ou non d'une sorte de congestion cérébrale*, etc. en bij BELHOMME leest men op meer dan éene plaats van zijn reeds meermalen aangehaald werk (bl. 51, 120, 160, 243): *je ne conçois par la manie furieuse sans congestion.* Overigens vindt men menig geval van dolzinnigheid opgeteekend, waar geene andere veranderingen dan

congestiën worden waargenomen, en welke te meer vertrouwen verdienen, daar derzelver schrijvers dezelve niet te boek stelden om de congestie aan te wijzen; zulke gevallen vindt men bij AMELUNG (t. a. p., II, bl. 118, 175), PARCHAPPE, (t. a. p., II, bl. 118), BELHOMME (t. a. p., bl. 162, 163), PETIT (t. a. p., bl. 40), enz.

35. JACOBI heeft verscheidene bladzijden van zijn voortreffelijk, reeds meermalen aangehaald werk (bl. 514, volgg.) gewijd aan de bestrijding der door sommigen aangenomen meening, dat ziekte der voorstelling der dolzinnigheid ten uitgangspunt verstrekt, welke hij met overtuigende en op daadzaken gevestigde gronden wederlegd heeft.

36. Alle krankzinnigenartsen hebben gevallen van zelfbeheersching bij dolzinnigen waargenomen ten bewijze dat dolzinnigheid bij ongeschonden bewustzijn bestaan kan. (Zie ESQUIROL, *Mal. ment.*, II, p. 186; HEINROTH, *Seelenstörungen*, I, S. 316; JACOBI, *Hauptf. der Seelenstörungen*, S. 155, 203; BLUMROEDER, *Ueber das Irreseyn*, S. 231; RENAUDIN, *Formes de l'al. ment.*, p. 104; VON SCHUBERT, *Krankh, der menschl. Seele*, S. 221).

37. Door vele, inzonderheid de Fransche, schrijvers, van welke echter LEURET (*Fragmens psychologiques sur la folie*, *Paris*, 1834, p. 6) eene uitzondering maakt, wordt deze krankzinnigheid niet bijzonder vermeld; zij verwarren haar, zoo als wij reeds (aanteekening 33) zagen, met de dolzinnigheid, die zij in hare complicatie met de ziekte, van welke wij thans spreken, *manie* noemen. In *Duitschland* is zij daarentegen in haar eigenaardig voorkomen niet over het hoofd gezien: HEINROTH (*Seelenstörungen*, I, S. 309) onder anderen en VON SCHUBERT (*Krankh. der menschl. Seele*, S. 207) hebben haar zeer goed beschreven; ook BUZORINI (*Pathol. u. Therap. d. psych. Krankh.* S. 132) schildert haar naar waarheid onder den naam van *mania encephalopathica* en BLUMROEDER (*Ueber d. Irreseyn*, S. 245) heeft haar volkomen gekenmerkt, wanneer hij van hen, die aan deze krankzinnigheid lijden, zegt, dat zij aan *Gedankendiarrhöe laboriren*, *nichts weder zusammen noch aus ein ander halten können und wie man sagt das Hundertste in 's Tausendste bringen;* FRIEDREICH (*Allg. Pathol. d. psych. Krankh.*,

S. 424) heeft hare eigendommelijkheid eveneens zeer juist aangewezen, wanneer hij haar noemt *Irreseyn ohne gegenseitige Bestimmbarkeit der geistigen Reproductionen;* BIRD (*Path. u. Therap. d. psych. Krank.*, S. 157) alleen beweert, dat zij niet als een afzonderlijke vorm van krankzinnigheid aan te merken is, maar AMELUNG (*Beiträge* II, p. 167) kent haar eene plaats in zijne verdeeling toe, en ook JACOBI (*Hauptformen d. Seelenstörungen*, Einleitung, S. XXXIV) rangschikt haar onder de hoofdvormen der krankzinnigheid.

38. LEURET merkt in zijne *Fragmens* (p. 8) op, dat het gebrek van den zamenhang in hetgeen de krankzinnigen zeggen en schrijven, niet altijd zoo groot is, als op het eerste gezigt schijnt, en dat, wanneer men hun den tijd laat, om hunne meening te verklaren, of zich de moeite geeft, hun geschrijf aandachtig na te gaan, men dikwijls eene natuurlijke uitlegging kan geven aan dingen, die aanvankelijk onzinnig moesten schijnen. In den hier medegedeelden brief wordt de juistheid dezer opmerking bevestigd, en ieder die zich de moeite wil geven, de niet genoemde gedachten in te vullen, zal gemakkelijk vinden, dat er een volkomen geregelde gedachtenloop aan deze volzinnen, die zonder zamenhang daar staan, ten grondslag ligt.

39. BELHOMME (t. a. p., bl. 120) spreekt van eene *irritation circulatoire du docteur* BROUSSAIS, van welke uitdrukking hij echter geene nadere bepaling geeft; ook heb ik in de werken van dezen beroemden man, welke ik heb kunnen naslaan, deze benaming niet wedergevonden. Het komt mij voor, dat zij passen zou voor den toestand, van welken wij thans spreken.

40. HEINROTH (*Seelenstörungen*, I, S. 288) merkt teregt aan, dat de verschillende vormen, onder welke de waanzinnigheid zich vertoont, geen wezentlijk onderscheid daarstellen, maar dat de eigene aard der individuen en de zamenloop van toevallige omstandigheden dezelve veroorzaken.

41. *Fragmens ps. s. l. folie;* p. 96.

42. GUISLAIN (*Al. ment.*, I, p. 205) zegt: *l'attention, dans cette aliénation mentale, se moule en quelque sorte*

exclusivement sur une série d'idées isolées, en FOVILLE (t. a. p., p. 275): *in der grossen Mehrzahl der mit dem gewöhnlichen Namen Monomanie bezeichneten Fälle offenbart sich das Irreseyn mehr deswegen, weil eine fixe Idee unaufhörlich sich dem Geiste des Kranken aufdrängt, als weil er blos in Bezug auf eine einzige Idee unvernünftig spreche und handle.* Vergelijk ook hetgeen gezegd wordt door AMELUNG in de door hem met BIRD uitgegevene *Beiträge*, II, S. 172.

43. PARCHAPPE (t. a. p., II, bl. 101 en 102) merkt te regt op, dat het bestaan eener ziekelijke zamengroeijing der hersenen en vliezen niet voldingend bewezen is, wanneer er ook stukjes der hersenen de pia mater bij het aftrekken volgen, zoo de vliezen zelve niet verdikt zijn.

44. *Les degrés de l'épaisissement réel peuvent s'apprécier par le degré de l'opacité et surtout par le degré de la ténacité; ténacité qui permet souvent d'enlever en une seule pièce la plus grande partie de l'arachnoïde entraînant après elle la pie-mère intermédiaire aux circonvolutions* (PARCHAPPE, t. a. p., II, bl. 88), waaruit derhalve blijkt, dat ik in dit hersenvlies niet ten onregte eene aanmerkelijk ziekelijke verandering heb erkend.

45. *Dans l'état sain, on ne peut détacher de la surface cérébrale que de petites portions des membranes; les membranes se déchirent avec une grande facilité*, etc. (PARCHAPPE, t. a. p., II, bl. 100).

46. *Dans l'état sain, la surface cérébrale apparaît lisse, brillante, intacte* (PARCHAPPE, t. a. p., II, bl. 100).

47. De leer, dat waanzinnigheid het psychisch verschijnsel van submeningitis uitmaakt, is het eerst door BAYLE (zie GUISLAIN'S *Phrenopathien*, S. 121) verkondigd, die in deze ziekte drie tijdperken opmerkt, waarvan het eerste, dat, hetwelk de ontsteking der pia mater vertegenwoordigt, door eene monomania ambitiosa gekenmerkt is. Men vindt vele lijkopeningen beschreven, in welke, zonder dat de schrijvers er acht op slaan, de zamengroeijing der hersenen met het dunne hersenvlies bij verdikking van het laatste gevonden werd, en LEURET, de bekende

tegenstrever van de organische verklaring der krankzinnigheid, zegt ten aanzien dezer ziekelijke verandering: *il est vrai de dire cependant que ce genre de paralysie se complique ordinairement de démence, avec prédominance d'idées ambitieuses* (*du traitement moral de la folie; Paris*, 1840, p. 37). — Overigens vindt men deze krankzinnigheid op verschillende wijzen verklaard: BELHOMME, die zinsverbeeldingen, zwaarmoedigheid en waanzinnigheid niet behoorlijk onderscheidt, houdt haar voor eene neurose (t. a. p., bl. 15) en ELLIS (t. a. p., bl. 252) neemt zelfs de phrenologie te baat om zich rekenschap te geven van de verschijnselen, welke deze krankzinnigheid uitmaken, en haar te behandelen.

48. Dit woord wordt in deze beteekenis gebezigd door BILDERDIJK in zijne *ziekte der geleerden*, *tweede zang*, bl. 40, alwaar hij eene schilderij ophangt van de ongelukkigen, die aan hallucinatiën lijden;

Hier, zoo zegt hij, dreigt hem dolk of zwaard en daar bedrieglijk gift.
Daar monsters, hol van oog; daar gruw'lijk tooverschrift!
Daar voelt hij slang of draak, die 't krimpend lijf doorknagen;
Daar waant hij breekbaar glas voor lichaam om te dragen,
En schreeuwt van stervensangst op d' allerminsten schok;
Daar waant hij zich den voet gekluisterd in den stok;
Van buigend stroo gevormd, of met een lans doorregen,
Of tot een pap verweekt, en macht'loos tot bewegen;
Ja (hemel, tot wat perk kan *zinsverbeelding* gaan!)
De wijze waant zich zelv' een garst- of tarwegraan,
Vreest, dat hem 't gretig hoen voor voeder op zal pikken,
En gilt in 't kippenhok een moordhol aan te blikken.

49. *Mal. ment.*, I, p. 201.

50. Sedert eenige maanden leeft er in het Zutphensche krankzinnigenhuis eene vrouw, bij welke de hoofdverschijnselen zoo volkomen overeenstemmen met die, welke in vroegere dagen bij de heksen werden waargenomen, dat hare ziektegeschiedenis alleen de noodige inlichtingen omtrent den toestand dier ongelukkige vrouwen reeds zou kunnen geven. Soortgelijke krankzinnigen zijn zoo zeldzaam niet en komen van tijd tot tijd in elk krankzinnigenhuis voor.

51. Uit dien hoofde houden velen, onder anderen JACOBI

(*Hauptformen der Seelenstörungen*, Einleitung, S. XXXIV), de zinsverbeelding op zich zelve niet voor krankzinnigheid, omdat zij zich geene krankzinnigheid voorstellen, die zich niet door krankzinnige handelingen openbaart. Doch zelfs daargelaten, dat de zieke voorstelling den lijder bij den aanvang altijd geheel inneemt, zoo als men in al de te boek gestelde gevallen van zinsverbeelding, die als zoodanig werden erkend, opmerkt (men vindt zoodanigen onder anderen opgeteekend bij REIL, *über die Erkenntniss und Kur der Fieber*; *Halle*, 1823, IV, S. 310, folgg.; LEURET, *Fragmens psychologiques sur la folie*, p. 135, suiv.; PATERSON, in *Annales médico-psychologiques*, Mars 1844, p. 169, suivv.), is de zinsverbeelding zelfs in haren zuiversten vorm als krankzinnigheid aan te merken, maar als krankzinnigheid, die bij volkomene ongeschondenheid des bewustzijns en der ideënassociatie bestaat, even als waanzinnigheid, onzinnigheid, domzinnigheid en zwaarmoedigheid bij volkomene helderheid der voorstelling kunnen voorkomen. Het oordeel, te juister tijd gebruikt, behoedt voor de krankzinnige daden, welke de zieke voorstelling na zich slepen zou, even als het de gevolgen voorkomt, welke een dwaze raad, het blind geloof aan verdichte verhalen te weeg zou brengen: hij die eenen dwazen raad opvolgt, handelt niet krankzinnig, maar dwaas; hij die aan voorgevoel gelooft, de gezigten van anderen voor waarheid aanneemt en dien ten gevolge handelt, is niet krankzinnig, maar wel hij, die zulke gezigten heeft. Het is dus niet het geloof aan de dwaasheid, maar de zieke hersenwerking, welke de krankzinnigheid uitmaakt, *le principe du délire n'est pas dans la foi donnée à l'hallucination, il est dans l'hallucination elle-même* (LEURET, *Fragmens*, p. 140). Men moet derhalve de krankzinnigheid wel onderscheiden van de handelingen, die uit haar voortspruiten. De laatstgenoemde vallen in het gebied van de openbare magt, de eerste in dat van den arts. De wet *vordert* de afzondering van hen, die krankzinnig handelen, maar *vergunt* die afzondering ook aan hen, die krankzinnig zijn, zonder zoodanig te handelen, en GOEBEL (*das evangelische Seelsorgeramt an der Irren-Heilanstalt in Siegburg* in *Monatsschrift für die evangelische Kirche der Rheinprovinz und Westphalens* von Dr. C. J. NITZSCH und Dr. K. H. SACK, II Jahrg., 1 Heft, Januar 1843, S. 28) heeft de krankzinnigen slecht onderscheiden, wanneer hij zegt, *dass kein Irrer ein klares Bewusstsein von seinem gegenwärtigen Irresein*

hat, hetgeen te meer verwondering baart, daar hem de door MARC medegedeelde daadzaak bekend was, dat een Protestantsche pair van *Frankrijk*, lid der academie, gedurende verscheidene jaren krankzinnig was, zonder dat, in weêrwil van zijn openbaar leven en werken, iemand, buiten zijne naaste omgeving, daarmede bekend was, eene daadzaak, welke alleen in de in deze aanteekening behandelde stelling hare verklaring vindt.

52. Ook den heer ORT, Chirurgijn en Vroedmeester te dezer stede, die bij deze lijkopening tegenwoordig was, kwam deze roodheid van eenen der gehoorzenuwtakken ongewoon voor.

53. FOVILLE merkt (t. a. p., bl. 261) aan, dat men bij zinsverbeelding dikwijls eene verandering van de tot voortplanting des indruks bestemde zenuw aantreft, en ESQUIROL (*Mal. ment.*, I, p. 196) deelt het geval mede van eene vrouw, die, ofschoon blind zijnde, allerlei vreemde dingen zag, en welker oogzenuwen tot aan het chiasma geatrophiëerd waren.

54. Mijne geachte vrienden Dr. H. W. VAN RHIJN en Dr. DE PRILL MORELL woonden haar bij.

55. *Ueber Classification der Seelenstörungen* in de *allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie von* DAMEROW, FLEMMING und ROLLER; *Berlin*, 1844, S. 113.

56. *Mal. ment.*, I, p. 414.

57. RENAUDIN (*Formes de l'al. ment.*, p. 61), bij wien men deze krankzinnigheid in haren zuiveren vorm beter dan bij eenigen anderen schrijver beschreven vindt, zegt: *cette variété du délire est principalement caractérisée par une surexcitation passive de la sensibilité*, en GUISLAIN (*Abh. üb. d. Phrenopathien*, S. 326) neemt bij deze krankzinnigen eveneens eene *überreizte Sensibilität* aan.

58. RENAUDIN, (*Formes de l'al. ment*, p. 64).

59. *Mal. ment.*, I, p. 411, suivv.; BAÏLLARGER (*Ann. médico–*

psychol., I, p. 76) en HOMOET (*De dementia*, p. 6) vergissen zich door te zeggen, dat hij ze met de onzinnigheid verwarde.

60. *Path. u. Ther. d. ps. Kr.*, S. 229.

61. *Krankh. u. Stör. d. menschl. Seele*, S. 273.

62. GEORGET wordt gewoonlijk voor den eersten gehouden, die deze krankzinnigheid onderscheiden heeft (BAILLARGER, *annales médico-psychologiques*, Janvier 1843, p. 76; HOMOET, *de dementia*, p. 6); nogtans vindt men haar door HEINROTH (*Lehrbuch der Störungen des Seelenlebens;* I, S. 337, wiens werk in 1818 verscheen, terwijl dat van GEORGET in 1820 het licht zag) reeds onder den naam van *melancholia ἀβουλή* en door CHIARUGI onder dien van *melancholia attonita* beschreven, en na hem treft men onder dezen naam in Duitsche werken en tijdschriften over krankzinnigheid niet zelden beschrijvingen van dezen vorm aan; ook DUBUISSON (*sur la manie*, p. 5) schijnt haar gekend te hebben, wanneer hij de melancholie onderscheidt in die *avec exaltation d'imagination*, en *avec un état d'abattement et de stupeur;* het is echter voornamelijk sedert het verschijnen der verhandeling van ETOC DEMAZY (*De la stupidité considérée chez aliénés*, *Paris;* 1833), dat de opmerkzaamheid der geneeskundigen zich meer bijzonder op deze krankzinnigheid heeft gevestigd, en later heeft BAILLARGER haar met nog meer duidelijkheid en naauwkeurigheid in al hare eigenschappen doen kennen (*De l'état designé chez les aliénés sous le nom de stupidité; in Annales médico-psychologiques*, Janvier, 1843, p. 76). Zij komt, behalve onder de bovenvermelde benamingen, nog voor onder die van *dementia encephalo-pathica* (BUZORINI), *torpor pathematum* (RUSH), *hyperplexie* (GUISLAIN), enz.

63. *Grundzüge einer Path. u. Ther. d. ps. Krankh.*, S. 136.

64. *Tr. d. l'al. ment*, p. 200.

65. *Formes de l'al. ment.*, p. 120.

66. Overeenkomstig hiermede is de volgende mededeeling van ARCHAMBAULT in zijne vertaling van het reeds meermalen aange-

haalde werk van ELLIS, bl. 201: *j'ai vu à Bicêtre*, zegt hij, *dans le service de M. le Docteur* LEURET, *des malades dont on ne pouvait, en apparence, rien tirer, qui étaient apathiques, engourdis, sortir de leur état de torpeur quand une fois on les avait conduits à la douche.*

67. *Ziekte der geleerden, tweede zang*, bl. 35.

68. *Allgemeine Pathologie oder allgemeine Naturlehre der Krankheit; Leipzig*, 1838, S. 608.

69. Met dit te zeggen heb ik mij blijkbaar vergist, want zekere DE VALENTI heeft voor weinige maanden eene brochure in het licht gegeven, die ik in ROSER UND WUNDERLICH, *Archiv für physiologische Heilkunde*, Jahrg. IV, 1845, S. 143 aangekondigd vind, en welke ten titel voert: *Der Wahnsinn in seinem Verhältniss zur Sünde, so wie zu der Macht und Wirksamkeit des Teufels in der Welt; Basel*, 1843. Maar ook BLUMROEDER, die zeker niet behoort tot het geslacht, dat boeken met zulke titels kan in het licht geven, wijdt een geheel hoofdstuk van zijn werk *Ueber das Irreseyn* aan de overeenkomst van krankzinnigheid en zonde (bl. 149 en volgende, vooral 152, 161 en 162), en Dr. DUPARC haalt (bl. 35, van zijn werkje getiteld: *Voorstelling van eene stoffelijkheid der ziel*, enz., *Leeuwarden*, 1845) plaatsen van verschillende schrijvers aan, die zonde en krankzinnigheid voor overeenkomstig houden, en schijnt zelf tot dat gevoelen over te hellen.

70. In de 15de aanteekening hebben wij gezien, dat niet alle geneeskundigen deze wijze van zien nog verlaten hebben.

71. *Dans les hôpitaux et les maisons de santé, là où l'on ne se borne pas à exercer sur les malades une influence morale, mais où la médecine thérapeutique est en vigueur, on compte un assez bon nombre de guérisons; tandisque les aliénés dont les familles, par un sentiment fort honorable sans doute, veulent dissimuler l'état, guérissent rarement ou même jamais, bien qu'elles opposent à leurs aberrations, tous les raisonnemens qu'elles croient capables de les désabuser, et qu'elles les en-*

tourent de tous les soins que leur tendresse leur inspire (aanhaling uit zijne klinische lessen in LEURET's *Tr. moral.*, p. 130).

72. *Maintenant qu'il est admis qu'on ne parvient à remédier aux écarts du jugement qu'en agissant sur des ressorts matériels et que les moyens dits moraux n'ont une influence salutaire qu'autant qu'ils remédient aux conditions vicieuses de la substance nerveuse, on bannit ces passions du traitement de la folie, pour employer de préférence le genre de traitement qui agit directement sur les ressorts matériels, c'est-à-dire, le traitement purement physique* (aanhaling uit een zijner schriften in LEURET's *Tr. moral.*, p. 76).

73. *Faire cesser les désordres fonctionnels qui ont précédé ou accompagné le dérangement de la raison, chercher à déplacer l'affection cérébrale sympathique ou idiopathique par des moyens de révulsion appliqués sur divers points de l'économie, etc. telle est la partie la plus importante du traitement de l'aliénation mentale* (aanhaling uit zijn werk: *De l'influence physique relativement aux désordres des facultés intellectuelles*, in LEURET's *Tr. moral.*, p. 80).

74. *Contrairement à la doctrine généralement admise, je considère le traitement moral, comme le seul qui soit propre à guérir la folie* (LEURET, *Tr. moral.*, p. 5).

75. *Il est impossible selon moi d'admettre une distinction entre le traitement moral et le traitement médical* (RENAUDIN, *Formes de l'al. ment.*, p. 5).

76. *Es ist klar, dass alle somatische Einwirkung auch psychische ist, wenn auch nur indirect-psychische*, u. s. w. (HEINROTH, *Störungen des Seelenlebens*, II, S. 9, 47).

77. *Het kan mijne bedoeling niet zijn, hier te onderzoeken, welke partij, zij die op het ligchaam of wel die op de ziel inwerkt, het regt op hare zijde hebben, alhoewel het mij toeschijnt, dat het onderscheid tusschen beide zoo groot niet is: want de somatisch behandelende werkt, ondanks zich zelve, ook psychisch, en omgekeerd de psychisch behandelende*

somatisch, enz. (F. LEHMANN, *Wenken betrekkelijk den omgang met krankzinnigen voor allen, die met hen in aanraking komen.* Naar het Hoogduitsch, *Groningen*, 1838, p. 85).

78. Zoo zegt FOVILLE (t. a. p., bl. 305), wanneer hij over de middelen spreekt, welke te pas kunnen komen bij de behandeling van krankzinnigen: *die einen haben zum Zweck, das kranke Organ durch die Ausübung seiner Functionen selbst anders zu stimmen, und diese bilden das, was man die moralische Behandlung genannt hat;* en bij FALRET (t. a. p., bl. 66) leest men: *que les maladies mentales soient toujours, comme je le pense, liées à une altération, à une modification quelconque de l'encéphale, ou qu'elles soient le résultat d'un mode vicieux de l'activité du principe spirituel, le médecin doit toujours penser que, pour combattre ces affections, il a, dans la constitution de l'homme une force intellectuelle et morale dont la puissance, plus ou moins grande selon les degrés de la maladie et selon les individualités, est, lorsqu'elle est bien dirigée, le meilleur modificateur des phénomènes psychiques par lesquelles elles se produisent.*

79. *On ne peut pas dire d'une manière absolue que les uns doivent être préférés aux autres, cela est entièrement subordonné au caractère de la maladie* (aanhaling van CALMEIL in LEURET'S *Trait. mor.*, p. 71).

80. *Le traitement moral, généralement mis en usage, n'est considéré que comme un auxiliaire du traitement physique*, (LEURET, *Traitement moral.*, p. 7). *Comme auxiliaire on emploie durant les périodes de monomanie et de manie un traitement moral* (BAYLE, *traité des maladies du cerveau et de ses membranes*, p. 580, aangehaald door LEURET, *Trait. moral.*, p. 83). *Le traitement moral ne peut être considéré que comme adjuvant, comme protégeant l'action des moyens physiques*, (PETIT, *Trait. de l'al. ment.*, p. 36).

81. *Le traitement moral, chez les aliénés*, *dit* M. MALHERBE, *ne peut en général, avoir d'effet marqué que chez ceux qui sont déjà convalescens* (LEURET, *tr. moral.*, p. 81). — *Wanneer de ziekteoorzaak uit het ligchaam verwijderd is, blijft de zoo hebbelijk*

geworden diepe indruk nog wel in den geest voortduren, *en dan eerst kan men op eene psychische wijze door een sterken indruk*, *door afleiding*, *enz. eenen krankzinnigen genezen*, *hetgeen in het begin der ziekte nimmer gelukt*, *daar dan alle redenering vergeefs is*, *zelfs wantrouwen verwekt*, *doordien men de ligchamelijke ziekte zelve niet kan weg redeneren* (J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, *eene voorlezing over het verschil tusschen doode natuurkrachten*, *levenskrachten en ziel; Utrecht*, 1835, p. 48). *Die Anwendung der psychischen Methode für sich allein findet nur dann statt*, *wenn die körperliche krankhafte Ursache des Irreseyns bereits gehoben ist*, *also im Stadium der Reconvalescenz.* (BUZORINI, *Grundzüge einer Pathol. u. Ther. d. psych. Krankh.*, S. 101).

82. *Nur zu häufig habe ich gesehen dass die psychische Behandlung erst dann mit dauerndem Erfolge Platz greifen kann*, *wenn es durch anderweitige physische oder materielle Mittel gelungen war*, *einige Besserung herbeizuführen*, *die den Kranken für psychische Einwirkungen erst empfänglich machten* (AMELUNG in zijne en BIRD'S *Beiträge*, II, S. 4). *A moins d'avoir affaire à des monomaniaques à demi raisonnables ou déjà à peu près convalescens*, *il est rare que l'on parvienne à gouverner les aliénés par le raisonnement et la persuasion* (aanhaling van CALMEIL in LEURET'S *Trait. moral.*, p. 70).

83. Zie ROSER *und* WUNDERLICH, *Archiv für physiologische Heilkunde*, Jahrgang III, 1844, S. 454.

84. Zie hier een paar beschrijvingen van die blinde, geestelooze empirie bij de behandeling van krankzinnigen, welke den geesel der kritiek niet genoeg ondervinden kan: *cette observation de* M. MORISON, zegt LEURET, (*Trait. moral d. l. folie*, p. 144) *est donnée*, *comme on le voit*, *avec une érudité thérapeutique remarquable. Le malade qui en fait le sujet croit voir des esprits; pour l'empêcher d'en voir*, *on lui donne des pilules de jalap et de calomel; des bains*, *de la jusquiame et de l'opium. Il croit être Dieu; on supprime les bains et les pilules. Il devient dangereux; on l'enferme et on lui met des ventouses scarifiées. Il casse les fenêtres; on lui donne un scrupule d'ipécacuanha. Le même état persiste*, *on administre*

le camphre et la jusquiame. Rien, dans ce traitement n'indique l'influence des idées de la philosophie abstraite condamnée par M. CALMEIL, *c'est le traitement purement physique tel que je l'ai vu souvent administrer dans les grands hospices d'aliénés et même dans certains établissements formés sur une petite échelle, mais dirigés par des médecins qui savent en quoi consiste la lésion cérébrale productrice de la folie, et qui poursuivent cette lésion par des remèdes appropriés.* — BIRD (*Path. u. Ther. d. psych. Krankh.*, S. 149) vindt aanleiding om deze ruwe empirie te hekelen in de proeven, door LOCHER te *Weenen* met verschillende geneesmiddelen bij de krankzinnigen gedaan, en zegt dan: *Nicht blos* LOCHER *auch Andere haben Versuche mit Arzneien gemacht, die in der That ohne Werth sind, oft dazu noch Menschenquälereien. Da gab man Moschus, Campher, Campheressig, Digitalis, Digitalisessig und Narcotica aller Art u. s. w. an eine gewisse Anzahl Kranke, und continuirte damit lange Zeit, wo dann am Ende gesagt wurde: so viele geheilt, so viele ungeheilt, so viele sind gebessert! — Ist das aber ein Verfahren! — Gibt es keine Formen der Verrücktheit, keine Stadien, keine Verwicklungen, gibt es nicht zahlreiche Verhältnisse, die man zu berücksichtigen hat? — Gibt man hier eine Arznei blos deshalb, weil sie empfohlen ist, so verfährt man à la* LOCHER; *aber* Dr. A. *braucht nie deshalb ein Heilmittel, weil es* Dr. B. *empfohlen hat — das thun, heist den Kranken verderben!* — JACOBI (*Hauptformen der Seelenstörungen*, S. 190) treedt in meerdere bijzonderheden omtrent de nadeelen dezer ruwe handelwijze, welke hij scherp en juist aanwijst; de aanhaling van hetgeen hij dienaangaande zegt, is van te grooten aanvang, dan dat het, hoe lezenswaardig het ook zij, hier plaats vinden kan; men vergelijke VON SCHUBERT, (*Krankh. d. menschl. Seele*, S. 252).

85. *Ich bin der Meinung, dass der mit den Untersuchungen der pathologischen Anatomie sich beschäftigende Arzt aus den Resultaten, welche diese letztere darbietet, und die er met den beobachteten Symptomen vergleicht, richtige Schlüsse für die bei der Cur zu befolgenden Grundsätze ziehen kann, demnach auch an die Wirksamkeit der ihnen entsprechenden Mittel glauben und diese dreist anrathen darf, sobald ihm die Erfahrung die guten Wirkungen derselben bewiesen hat* (FOVILLE,

Art. *Alienation* in het *Universallexicon der Medicin und Chirurgie*, I, S. 307).

86. *Hauptformen der Seelenstörungen*, S. 790.

87. *Tr. de l'al. ment.*, p. 272, — G. VAN CHARANTE, *verslag van het Krankzinnigengesticht te* Rotterdam; *Rotterdam*, 1841, bl. 17

88. *Morbus, quum corpori inhaereat, erit effectus corporeus singularis determinatae causae, cujus accurata ablatio sanat.* (*Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis*, § 7 et 8), zegt BOERHAAVE, waaruit blijkt dat hij met oorzaak de ligehaamsverandering zelve niet bedoelt, zoo als lateren gedaan hebben, hetgeen ook bevestigd wordt door VAN SWIETEN, wanneer hij in zijne verklaring dezer aphorisme den geneesheer aanbeveelt om te onderzoeken *a qua causa facta fuerit illa corporis mutatio, quae morbus dicitur, quo facto omni artis molimine cognito nititur, ut hanc causam tollat: generale enim habitur axioma, sublata causa tolli effectum.*

89. Men heeft gevallen opgeteekend, waar enkel de verwijderde oorzaak de krankzinnigheid zou hebben doen ontstaan: zoo geeft ELLIS (*Tr. d. l'al. ment.* p. 69) de erfelijkheid als eenige oorzaak in 125 gevallen op. Men moet echter bekend zijn met de gebrekkige mededeelingen, welke men doorgaans van den voorafgeganen toestand der lijders erlangt, om te weten, hoe weinig vertrouwen zulke opgaven verdienen, en dikwijls gebeurt het, dat de krankzinnigheid in den aanvang niet erkend wordt (FALRET *Considérations*, etc. p. 16), zoodat het moeijelijk, zoo niet onmogelijk is, de naaste oorzaak te ontdekken. ARNOLD (bij HEINROTH, *Störungen d. Seelenlebens*; I, S. 192) wil van een onderscheid tusschen voorbereidende en naaste oorzaak niets weten, daar beide ongevoelig in elkander overgaan en men de eene zonder de andere niet zou kunnen denken: HEINROTH (I, S. 24) stemt echter met dit gevoelen niet in en zegt te regt: *wenn auch Seelenstörungen sich erzeugen ohne dass man äussere Veranlassungen zu denselben bemerkt, so möge man sich vor dem Schlusse hüten: dass sie ohne Reiz, ohne äusseres Element entstanden seyen, denn dieses letztere wird durchaus und in jedem Fall zur Bildung der Seelenstörung postulirt;*

dit neemt echter niet weg, dat, zoo als JACOBI (*Hauptformen d. Seelenstörungen*, S. 608) te regt aanmerkt, in het eene geval verwijderde oorzaak kan wezen, wat in het andere de naaste is, en hieruit is wederom de door GUISLAIN (*Abh. üb. d. Phrenopathiën*, S. 69, 70, zie ook FALRET, *Considérations*, etc. p. 49) herdachte daadzaak te verklaren, dat dezelfde oorzaak niet zelden aanleiding tot verschillende krankziunigheidsvormen geeft.

90. Volgens den Hoogleeraar PARCHAPPE (*de la prédominance des causes morales dans la génération de la folie; in Annales médico-psychologiques*, II, 1843, p. 369) ontstonden van 1000 gevallen van krankzinnigheid 664 ten gevolge van zedelijke, 336 uit andere oorzaken en GUISLAIN (*Abh. üb. d. Phrenopathien*, S. 186) zegt, dat van zes krankzinnigen vijf het door psychische oorzaken worden. JESSEN daarentegen (aangehaald door JACOBI in zijne *Hauptformen der Seelenstörungen*, S. 616) beweert, dat het getal der somatische oorzaken dat der psychische eenigzins overtreft, volgens BERGMANN (door JACOBI in zijn zoo even vermeld werk bl. 618 aangehaald) maakt dat der somatische het dubbel van dat der psychische uit, en FRIEDREICH (*allg. Path. d. psych. krankh.* S. 4) is eveneens van meening, dat het grootste gedeelte der psychische ziekten door ligchamelijke oorzaken wordt voortgebragt. Over het algemeen is echter de aetiologie der krankzinnigheid uit hoofde der in de vorige aanteekening vermelde reden zeer gebrekkig, en de vooroordeelen der schrijvers staan daaarenboven hare ontwikkeling sterk in den weg; dikwijls is het meer eene opvatting, die verdedigd moet worden, dan het onpartijdig onderzoek, dat op den voorgrond staat, hetgeen tot kleingeestige haarkloverijen aanleiding geeft, die voor de wetenschap niets beduiden: zoo beweert HEINROTH (*Störungen des Seelenlebens*, I, S. 213) dat de ligchamelijke oorzaken ook als morele agentia werken!

91. Sommige voorstellingen, bijv. al die waarbij het gevoel in het spel komt, vormen zich gemakkelijker dan andere, worden dus gemakkelijker door andere voorstellingen opgewekt; daarom is de krankzinnigheid, welke in dezulken hare oorzaak heeft, minder geneeslijk, dewijl de oude oorzaak steeds blijft inwerken. (Vergelijk FALRET, *Considérations*, etc., p. 49).

92. *Ziekte der geleerden, tweede zang* bl. 29.

93. BURROWS (Commentare, S. 626), en met hem NASSE (*Behandlung durch Nichtärzte*, S. 64), gaat nog verder en zegt, dat alleen die terugkeer der krankzinnigheid recidive is, welke in den tijd der genezing voorvalt, maar die, welke na de genezing geschiedt, slechts eene herhaling is.

93. *Bericht über die Wirksamkeit der Heilanstalt Winnenthal vom* 1 *März* 1840 *bis* 28 *Febr.* 1843 in de *allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychischgerichtliche Medicin;* I, S. 17.

94. (*Tr. de l'al. ment.*, p. 238): *les saignées sont encore plus urgentes quand la folie provient de causes morales* zal wel niemand ELLIS toestemmen, maar zeker de aanmerking van ESQUIROL op dezelven ieders goedkeuring weggedragen hebben, wanneer hij zegt: *ce précepte est contraire à l'observation générale. Il semble plus rationnel, dans les folies provenant de causes morales, d'agir sur la susceptibilité, en modifiant l'activité de l'innervation, activité que les émissions sanguines augmentent si souvent.*

95. Hierdoor is naar mij voorkomt het doelwit der zedekundige behandeling bij krankzinnigen naauwkeurig bepaald en het is te meer bevreemdend, dat er zulke uiteenloopende denkbeelden omtrent de beginselen van hare toepassing bestaan, als welke wij boven hebben opgesomd, daar allen, die over de behandeling van krankzinnigen hebben geschreven, het door ons aangewezen oogmerk niet over het hoofd hebben gezien; maar zij hebben er niet sterk genoeg op aangedrongen en hetzelve niet uitsluitend aangeprezen en zoo is het gebeurd, dat het van lieverlede der vergetelheid prijs gegeven is. En toch is het waar, dat alle andere doeleinden, welke men aan de zedekundige behandeling der krankzinnigen toegeschreven heeft, in het oogmerk, waarmede wij haar bezigen, op te lossen zijn. Onder de schrijvers, die de zedekundige behandeling aangeprezen hebben met het doel om de oorzaken te bestrijden, heeft niemand hetzelve ondubbelzinniger uitgedrukt dan de hoogleeraar GUISLAIN (*Al. ment.*, I, p. 251): *l'objet le plus important*, zegt

hij, *dans la direction des moyens moraux, c'est la connaissance de la cause à laquelle tient le trouble de l'entendement. Comment saurait-on, en effet, obtenir une guérison durable si des impressions reçues par les surfaces des sens alimentaient sans cesse la cause primitive du délire.* Jammer dat de hoogleeraar dit gronddenkbeeld niet vastgehouden heeft (onder anderen is hij er op bl. 253 van afgeweken, alwaar hij zegt: *éloigner, diminuer l'idée erronée que l'aliéné produit dans son délire, voilà la première et peut-être la plus essentielle indication curative morale;*) hierdoor zou zijn onschatbaar werk, dat voor iederen krankzinnigenarts door deszelfs therapeutisch gedeelte een onmisbare leidsman is, zich ook in dat deel den praktischen voorrang boven de meeste werken over krankzinnigenbehandeling verzekerd hebben. Even als GUISLAIN legt ELLIS (*Tr. de l'al. ment.*, p. 273) aan de zedekundige behandeling der krankzinnigen het bestrijden der oorzaak ten grondslag: *le premier point à obtenir*, zoo lezen wij er, *c'est autant que possible, d'éloigner la cause excitante. On y parvient quelquefois sans beaucoup de difficultés. Quand la maladie se développe sous l'influence de certaines causes qui agissent actuellement avec trop de force sur le cerveau, en reportant immédiatement l'esprit sur d'autres objets, on peut, à l'aide d'un traitement médical convenable, empêcher les progrès ultérieurs de l'aliénation mentale, et rétablir promptement la santé.* Het beginsel der zedekundige behandeling, zoo als wij het aangenomen hebben, is hier dus klaar uitgesproken, maar, hoezeer een groot deel der door hem medegedeelde gevallen dit beginsel in uitvoering bevat, blijft hij er zoo weinig aan getrouw, dat zijn commentator ARCHAMBAULT (bl. 348) nog moet vragen: *a-t-il bien indiqué les cas dans lesquels le traitement moral doit être appliqué à l'exclusion du traitement physique? le moment où doivent cesser les remèdes médicaux et commencer les moyens moraux?* en eenige regels verder verklaart: *dans le traitement moral, le praticien anglais, tout en insistant sur son importance, en sentant les puissantes ressources qu'on peut retirer de l'action des idées, des passions qu'on suscite chez le malade, tout en appréciant l'heureuse et salutaire influence du travail qu'il sollicite, il faut en convenir, avec une sagacité et une persévérance remarquables, n'a point montré de quelle manière on pouvait arriver au but.* M. ELLIS *n'a point analysé avec la profondeur*

qu'on pouvait espérer, les sentiments, les penchants, les idées des aliénés; il n'a point pénétré en quelque sorte dans le mécanisme de leur dérangement, pour sonder l'ordre de génération et de succession des idées délirantes, et déduire de cette connaissance des formules propres à guider dans une application méthodique du traitement moral; en verder: *faute d'un guide il ne pouvait toujours soupçonner la possibilité de l'application des moyens moraux, de même qu'il avoue lui--même les avoir d'autres fois employés trop tôt ou inopportunément.* Behalve bij de hier aangehaalde vindt men nog bij enkele andere schrijvers onder de oogmerken der zedekundige behandeling vermeld het bestrijden der oorzaken, maar dit is gemeenlijk zoo onbepaald en in hunne behandeling zoo weinig uitgedrukt, dat men het onmogelijk kan aanmerken als uitvloeisel van een vast beginsel. Zoo getuigt LEURET (*Tr. moral.* p. 141) van MORISON, bij wien men de zedekundige behandeling der krankzinnigen aangeprezen vindt als middel om de oorzaak hunner ziekte weg te nemen, dat hij tot die schrijvers behoort, *qui font tellement peu de cas du traitement moral, que s'ils le mentionnent dans une notice historique ou dans une préface, ils le négligent totalement dans leurs observations.* Ook geeft hij behalve het aangehaalde nog andere doeleinden op, met welke hij van de zedekundige behandeling bij de genezing van krankzinnigen gebruik maakt. AMELUNG (in zijne en BIRD's *Beiträge*, II, S. 4) vermeldt onder de omstandigheden, naar welke de zedekundige behandeling moet gewijzigd worden, ook de oorzaken der krankzinnigheid, en zegt, dat het meer of minder goed gevolg van de psychische behandeling onder anderen afhangen zal van de oorzaken, welke de krankzinnigheid hadden voortgebragt; maar dit zegt hij slechts als in het voorbijgaan, en hij houdt, zoo als wij boven zagen, de zedekundige behandeling voor niets meer dan voor een ondersteuningsmiddel der ligchamelijke.

96. *Revue de* Paris 1844, I, p. 5.

97. *Es würde mich nicht wundern, von einer grossen Anzahl Kranker, auf die man irgend einen dieser dem Scheine nach übersinnlichen Einflüsse einwirken lässt, doch wenigstens einen davon genesen zu sehen, so wie man welche hat zur Genesung bringen sehen, indem sie sich die Testikel ab-*

schnitten, oder einen sie plötzlich überraschenden Schlag auf den Kopf erhielten, u. s. w.; allein ich glaube, dass bei den meisten die Wirkung eher schlimme, als gut ablaufen dürfte. (FOVILLE, *in Universallexicon*, I, S. 319).

98. *Traité du délire, appliqué à la médecine, à la morale et à la législation. Paris*, 1817, II, p. 391.

99. Van geheel andere beginselen gaat zekere LEHMANN uit, wiens werkje (*wenken betrekkelijk den omgang met krankzinnigen*, enz.) men, om welke reden besef ik niet, nuttig gevonden heeft in onze moedertaal over te brengen; daar heet het (bl. 1): *men kan en moet zich bij deze lijders niet zoozeer ten doelwit voorstellen, hunne luimen en buitensporigheden met geduld te verdragen, als wel alles aanwenden, om hunnen eigenzinnigen wil te buigen en hen te doen gevoelen, dat zij afhankelijk zijn, en dus onderdoen en gehoorzamen moeten.* (Bl. 23) *De bestuurder eener inrigting voor krankzinnigen moet den lijders, al dadelijk bij hunne opneming in zijn huis*, vrees en ontzag *voor zijnen persoon weten in te boezemen;* (bl. 30) *waar geene vrees is, is ook geene liefde denkbaar.* Zeer naar waarheid heeft NASSE (*Behandlung der Gemüthskranken und Irren durch Nichtärzte;* S. 13) de nadeelen van het straffen der eigenzinnigheid van krankzinnigen voorgesteld met deze woorden: *Wo ist aber eine Spur vernünftiger Behandlung, wenn man in der Ueberzeugung, der Eigensinn eines Gemüthskranken, eines Irren, komme aus bösem Willen, sein verkehrtes Reden und Thun sey bloss Verstellung, nun statt des Bemühens, diesen Grund der Verkehrtheit durch Erziehung des Kranken zum Guten zu bessern, ohne Weiteres zu einer harten, feindlichen Behandlung greift! Durch Trotz gegen Trotz, durch Verletzung des Ehrgefühls in dem, welchen man der Verstellung beschuldigt, ist noch nie ein Gesunder von seinem Fehler gebessert worden. Sieht man nun gar in der Verkehrtheit des Kranken das erstarrte Erzeugniss der Bosheit, wie soll diese durch gewaltsame Behandlung eines solchen Unglücklichen ausgetrieben werden! Doch man geht ja noch auf Heilung, nicht auf Uebung eines Strafamts aus. Wo ist aber auch noch in jetziger Zeit, nachdem so viele Schutzredner für die Irren aufgetreten, das Land, worin aufgeregte*

Wahnsinnige, Tobsüchtige und selbst Blödsinnige nicht von ihren Angehörigen oder ihren Wärtern hart, ja grausam behandelt würden! Das missverstandene Wort: » die Ruthe auf des Narren Rücken," kommt einem Heilverfahren dieser Art wie gerufen. Der Erfolg ist nun allenfals, dass der Gemisshandelte ruhiger wird; sein Irrthum wird aber noch fester; er fühlt und denkt sich jetzt als den Märtyrer seiner Ueberzeugungen, und der, welcher ihn in solcher Art heilen wollte, tritt als sein böser Geist in seine Wahngebilde ein.

100. Zie hier de beschrijving, welke LEURET (*Tr. moral.*, p. 4) van den invloed geeft, dien het verblijf onder krankzinnigen somwijlen uitoefent: *pour sentir les dangers de l'isolement, il faut avoir été témoin de l'ennui et du désespoir de quelques aliénés enfermés dans des maisons de santé ou dans des hospices, il faut avoir vu ces malades isolés, alors que leur intelligence était pervertie sur un seul point seulement, perdre peu à peu, faute d'excitans moraux, l'énergie de leurs facultés et tomber enfin dans la démence.* Het spreekt echter van zelf, dat dit niet van alle krankzinnigen geldt, en dat in een *goed* ingerigt krankzinnigenhuis die strenge afzondering van hen, aan welke zij nadeel berokkenen kon, vermeden wordt. Alle gestichten leveren daartoe echter geene geschikte gelegenheid op.

101. *Mal. ment.*, I, p. 125.

102. Dit middel van afleiding is, jammer genoeg, bij de plegelingen uit de hoogere standen niet aan te wenden, daar zij in alle werkplaatsen van het gesticht niet te gebruiken zijn; alleen in den timmermanswinkel kunnen zij bezig gehouden worden; als eene kleine vergoeding voor dat gemis vindt men in hunne wandelplaatsen de gelegenheid om zich met gymnastische oefeningen bezig te houden.

103. Het voordeel van eene zoodanige inrigting zal men gemakkelijk bevroeden, wanneer men de wijze kent, op welke LEURET gebruik van dezelve maakt om den geest der zijner zorg toevertrouwde ongelukkigen bezig te houden; zie hier, hoe hij het (*Trait. moral.*, p. 172) verhaalt: *L'hospice de Bicêtre étant destiné à des individus qui appartiennent presque tous à la classe*

pauvre et malheureusement ignorante, l'établissement d'une semblable école a, pour eux, une double utilité, celle de les instruire et de les distraire.

Je profite des ressources que me présente l'école pour exercer l'intelligence de mes malades, ignorans ou instruits, et je multiplie, autant qu'il est en moi, les occupations de ceux qui y sont admis. Les malades réunis, à l'école, au nombre de deux ou trois cents, quelquefois plus, j'en désigne quelques-uns pour faire la lecture à haute voix, pour réciter des vers ou pour chanter. La lecture est faite ordinairement par plusieurs malades qui, ayant chacun un exemplaire d'un même livre, tantôt lisent alternativement les phrases d'une histoire, tantôt lisent des passages tout entiers, et sont remplacés par ceux que je désigne. Cette lecture, quoique faite sur des tons différens, n'en est pas moins intéressante pour ceux qui écoutent, et elle oblige ceux qui lisent bas à être attentifs, parceque d'un moment à l'autre, ils s'attendent à ce que je les inviterai à lire tout haut.

Quelques-uns commencent cet exercice d'assez mauvaise grâce, se font prier ou se laissent gronder; mais une fois qu'ils ont surmonté leur première répugnance, animés par l'exemple des autres et par la présence d'un nombreux auditoire, ils font des efforts pour se bien acquitter de leur tâche, et cette tâche ne tarde pas à être pour eux un plaisir. Ceux qui lisent bien entraînent les autres, et bientôt l'amour-propre se mettant de la partie, devient un conseiller plus puissant et mieux écouté, que je ne pourrais l'être moi-même.

104. Vreemd is dit voorschrift (gegeven in de *schets der volstrekte vereischten van een goed gesticht tot genezing van krankzinnigen en der wijze van beheer van hetzelve*, toegevoegd aan eene circulaire van den minister van binnenlandsche zaken aan de gedeputeerde staten der onderscheidene provincien, te vinden in de *geschiedenis en beginselen der Nederlandsche wetgeving betrekkelijk de gestichten voor krankzinnigen, en de wijze hunner opneming in en ontslag uit dezelve;* door J. VAN DEN HONERT, *Amsterdam*, 1841, bl. 32), hetwelk regtstreeks strijdig is met de beginselen, welke uit de ondervinding van den lateren tijd omtrent de beste inrigting van krankzinnigenhuizen voortgevloeid zijn; en geen wonder! want

hierdoor missen onze gestichten een voordeel, dat door niets te vergoeden is, het maakt van de ongelukkige krankzinnigen gevangenen, en houdt hen verstoken van het reinste, het onschuldigste genot des levens, van de vrije beweging in Gods rijke natuur, voor den zwaarmoedige het heerlijkste middel tot ontspanning van den geest, voor den waanzinnige de meest gewenschte afleiding van zijne vaste gedachten, voor het bewogen gemoed de natuurlijke geleidster tot vrede en rust. Daarom was het eene blijde mare voor ieder, die belang stelt in het lot dier ongelukkige natuurgenooten, dat het Noordhollandsche krankzinnigengesticht op eenen behoorlijken afstand van de stad zijne plaats vinden zou, want het scheen te beduiden, dat er eene belangrijke wijziging was ontstaan in het tot dusverre bij het hooge bestuur gevolgde stelsel, welke eene algeheele verbetering van ons krankzinnigenwezen scheen te beloven. Doch hoe bitter werden wij bedrogen in onze hoop, toen ons kort daarna door de officiele bladen berigt werd, dat er vergunning was verleend tot de oprigting van genezingsgestichten voor krankzinnigen binnen de steden 's *Hertogenbosch* en *Dordrecht*, en later nog daarenboven diezelfde vergunning voor *'s Gravenhage*, *Delft* en *Rotterdam* gegeven werd.

105. Esquiros in de *revue de* Paris, 1844, I, p. 19.

106. *Over het verschil tusschen doode natuurkrachten, levenskrachten en ziel;* bl. 49,

107. *Ueb. d. Irreseyn*, S. 324.

108. *Ici, comme en beaucoup d'autres choses*, zegt FALRET (*considérations*, etc. p. 68) *la difficulté consiste à discerner l'opportunité*, en zeker ware niets ondoelmatiger dan waanzinnigen in hunnen vollen waan met redeneringen over de onjuistheid hunner opvattingen te vervolgen, of dolzinnigen te willen overreden, dat het verkeerd is razend te zijn. En toch is bij nietgeneeskundigen vrij algemeen, en ook bij sommige artsen het denkbeeld zeer geliefkoosd, dat de krankzinnigen door redenering moeten bedwongen en verbeterd worden, terwijl alle krankzinnigenartsen eenparig van oordeel zijn, dat deze handelwijze in de meeste gevallen schadelijk, somwijlen zelfs gevaar-

lijk is. (Vergelijk onder anderen ESQUIROL, *mal. ment.*, I, p. 132; NASSE, *Behandlung durch Nichtärzte*, S. 10; FALRET, *considérations*, p. 67; FRIEDREICH, *allg. Pathol. d. ps. Krankh.*, S. 455, die de getuigenis van verscheidene andere schrijvers aanhaalt.) Evenwel gaat GEORGET (aangehaald bij LEURET, *trait. moral.*, p. 109) en met hem BUZORINI (*Pathol. u. Ther. d. psych. Krankh.*, S. 105) te ver door te beweren, dat men hunne opvattingen en meeningen niet regtstreeks bestrijden mag, omdat alle redenering, wederlegging en tegenspraak hen verbittert, hen in hunnen waan versterkt, en wantrouwen of haat jegens hunnen tegenstander opwekt. Integendeel zagen wij dat dit gedeelte der zielkundige behandeling, te juister tijd aangewend, van onmiskenbaar voordeel is; men gebruike hetzelve echter alleen om de oorzaak, wier voortdurende aanwezigheid de krankzinnigheid blijft onderhouden, op te heffen en op eene wijze, welke aan die oorzaak geëvenredigd is. In de werken van ESQUIROL (*Mal. ment.*, II, p. 186) en GUISLAIN (*Al. ment.*, I, p. 294) vindt men eene zeer geschikte handleiding om dit middel te leeren bezigen.

109. Het misbruik der douche kan de allernoodlottigste gevolgen na zich slepen; zie hier er een voorbeeld van, hetwelk door LEURET (*trait. moral.*, p. 75) opgeteekend is: *Le traitement moral*, zegt hij namelijk, *ne consiste pas à tout brusquer et à s'en prendre violemment aux sentiments*, *aux idées*, *aux sensations vicieuses d'un aliéné. Un homme*, *chargé d'un service d'aliénés*, *ayant compris la recette morale de cette manière*, *vint me dire un jour*, *avec un ton de reproche:* » *vous vantez les douches*, *j'en ai donné une à madame* V...., *et elle est morte; je crois que la douche a contribué à sa mort.*" *Cela peut être*, *tous les remèdes font du mal; l'art consiste à s'en servir à propos et à les administrer convenablement.* Daarom kan men den raad van BELHOMME niet genoeg behartigen, wanneer hij zegt (*Mémoires*, p. 26): *cet utile moyen pourrait devenir funeste s'il était confié à des mains inhabiles*, *ou qui pourraient en abuser: il faut que ce soit le médecin lui même qui l'administre.* Wat mij betreft, nimmer laat ik het toedienen der douche aan bedienden of andere niet-geneeskundigen over, daar dezelve, te lang voortgezet of te sterk aangebragt, zoo gemakkelijk overvulling der hersen-bloedvaten, derzelver scheuring, beroerte, of ook razernij en blijvende onzinnigheid te voorschijn

brengt. Daarom is het zoozeer af te keuren, dat aan eenen met gewone burger-praktijk overladenen geneesheer de genees- en zielkundige behandeling der krankzinnigen toevertrouwd wordt, zoo als in bijna alle gestichten onzes vaderlands geschiedt. Hoe veel beter heeft het bestuur der provincie *Gelderland* het belang der krankzinnigen uit deszelfs gewest begrepen, toen het tot beginsel nam, om den geneesheer van deszelfs krankzinnigenhuis in de gelegenheid te stellen, al zijne zorg en tijd aan de ongelukkigen te wijden, die in hetzelve worden verpleegd.

110. Wanneer men de kunst verstaat om met krankzinnigen om te gaan, loopt men geen groot gevaar, hunne wraak of hunnen haat op zich te laden, al is men ook somwijlen genoodzaakt, hen met dwang of gestrengheid te behandelen; *si vous êtes son médecin*, zegt LEURET (*trait. moral.*, p. 209), *si tout en le tourmentant, sur ce point seulement, vous êtes en toute autre chose, plein de soins et de bienveillance; pensez-vous sérieusement, que le malade ainsi traité, se croie avili, et qu'il ne conçoive pour vous que du mépris et de la haine? Avili! il ne le sera pas et ne croira pas l'être. Haineux! cela n'est pas probable, surtout si vous avez surveillé sa convalescence; si, par des faveurs qu'il aura pu sentir, vous avez pris à tâche de dissiper les impressions pénibles qui lui restaient de son traitement. Et si cela n'était pas, si le souvenir du service que vous lui auriez rendu, ne parvenait pas à dissiper son ressentiment: eh! bien, qu'il vous haïsse, mais qu'il soit guéri!*

111. Eene der redenen van deze verwaarlozing is misschien daarin te zoeken, dat krankzinnigheid ten gevolge van kwalijk begrepene godsdienst in de Fransche krankzinnigenhuizen tot de zeldzaamheden behoort. ESQUIROL (*mal. ment.*, I, p. 60) getuigt, dat van zeshonderd krankzinnigen slechts acht het waren geworden ten gevolge van godsdienstige angsten, en dat van de driehonderd zevenendertig in zijn bijzonder gesticht opgenomene pleegelingen de krankzinnigheid slechts bij éénen uit godsdienstige geestdrijverij was voortgesproten. Is het omdat in *Frankrijk* een meer helder begrip omtrent godsdienstige vraagpunten in alle klassen der maatschappij doorgedrongen is? Of ligt het in de onverschilligheid, die er omtrent godsdienst bij het gros des volks heerscht? Of is de oorzaak daarvan niet veel meer gele-

gen in de heerschende godsdienst van dat land, welke met despotische zekerheid de overtuiging bestuurt, en allen twijfel buitensluit? Zoo ver ik de zaak beoordeelen kan, weet ik niet, dat er reden bestaat, het Fransche volk, vooral wat deszelfs lagere standen betreft, voor verlichter te houden dan de volken, waar de Protestantsche godsdienst algemeen is, en, zoo ver ik de lagere volksklassen in het algemeen heb leeren kennen, schijnt zoowel bij Roomsch als bij Onroomsch mij de vorm toe door het meerendeel voor het wezentlijke der godsdienst te worden gehouden; daarom ben ik van gevoelen, dat de onverschilligheid van het volk in de grootere steden van *Frankrijk* als oorzaak van krankzinnigheid niet zoo hoog verdient aangerekend te worden, als gewoonlijk geschiedt (JACOBI, *Sammlungen für die Heilkunde der Gemüthskrankheiten;* I, *Elberfeld*, 1822, S. 24), daar het te dien opzigte meer in schijn dan in wezen van dat in andere landen of in de provinciën verschilt, en daarom aarzel ik niet de boven. gemelde omstandigheid aan de meerdere algemeenheid der Roomsch-Katholieke kerk in *Frankrijk* toe te schrijven, daar de opgaven vrij naauwkeurig daarin overeenkomen, dat in de Protestantsche landen meer krankzinnigheid uit godsdienst voorkomt dan in de Roomschgezinde, terwijl, volgens de opmerking van JACOBI (*Sammlungen* u. s. w., S. 23), de krankzinnigheid uit godsdienst onder de meer beschaafde Roomschgezinden en voornamelijk onder de priesters zich op dezelfde wijze als bij Protestanten ontwikkelt. En gaat men de wegen na, op welke kwalijk begrepene godsdienst oorzaak van krankzinnigheid worden kan, dan zal men als van zelve tot de gevolgtrekking geraken, dat het Roomsche geloof minder aanleiding tot krankzinnigheid geven moet dan de Protestantsche godsdienst. Godsdienst kan namelijk krankzinnigheid te weeg brengen op de volgende wijzen:

I. *Door overdrevene toepassing der godsdienstige troostgronden.*

Wezentlijke of denkbeeldige zonden, geleden ongeluk, geknakte hoop, teleurgestelde verwachtingen voerden hen, die door deze oorzaak krankzinnig werden, in de armen der godsdienst; niet verlicht genoeg om vorm en wezen van elkander te onderscheiden, hechten zij zich met blinden ijver aan de uiterlijkheden der godsdienst, in welke zij troost vonden, houden hunnen geest met allerlei godsdienstige bespiegelingen bezig, brengen gebeurtenissen uit hare geschiedenis met de meest gewone voorvallen des dagelijkschen levens, met hun eigen leven in ver-

band, vereenzelvigen zich in die godsdienst, gelooven zich door haar gelouterd, verheven, geheiligd, worden de geliefde, de uitverkorene kinderen Gods, die hen verordineert tot Zijne gezanten, om de bedorvene wereld te bekeeren. De heiligen der krankzinnigenhuizen en de verkondigers van het duizendjarig rijk hebben aan deze oorzaak hunne krankzinnigheid te danken en worden dus zoowel onder Roomschen als onder Onroomschen gevonden. Het is deze krankzinnigheid van welke GUISLAIN *mal. ment.*, p. 307) zegt, dat zij de godsdienst tot karakter, maar niet tot oorzaak heeft; wij zijn van een ander gevoelen en houden de godsdienst hier voor naaste, eene andere voor voorbereidende oorzaak.

II. *Door ingenomenheid met of verkeerde toepassing van sommige godsdienstige leerstellingen*, bij voorbeeld het geloof aan den duivel, het uitverkoren zijn, het eeuwig ongeluk van andersgezinden en dies meer. Ofschoon deze oorzaak zoowel bij Roomschgezinden als bij Protestanten bestaat, zoo zal zij bij dezen meer als bij genen worden ontmoet, dewijl eenzijdige en bevooroordeelde uitlegging van bijbelplaatsen dezelfde uitwerking heeft als die van algemeene geloofsbegrippen.

III. *Door gebrek aan vertrouwen in de troostgronden der godsdienst welke men belijdt.* Hetzelve ontstaat voornamelijk uit gebrekkige of benevelde (zoo als bij voorbeeld door dweepzieke of eenzijdige prediking des goddelijken woords voortgebragt wordt) kennis in zaken van godsdienst, en daaruit voortvloeijende verkeerde voorstellingen omtrent het eeuwige leven, de betrekking van God tot Zijne schepselen, de goddelijke vergelding, en dies meer. De hieruit voortvloeijende onzekerheid omtrent de dierbaarste belangen van ons aanwezen, voeren tot angst, wanhoop, vertwijfeling, en kan eindelijk tot krankzinnigheid leiden. (Vergelijk ELLIS *tr. de l'al ment.*, p. 100).

Het ligt in den aard der zaak, dat deze oorzaak bij Roomschgezinden zoowel als bij Hervormden voorkomen kan, maar bij de laatsten meer tot krankzinnigheid zal leiden, omdat hun geloof meer omvattende is, hun een rijker veld van onderzoek open ligt, zij meer gelegenheid hebben aan hunne verbeelding den vrijen teugel te laten, terwijl Roomschgezinden, aan het woord des priesters gebonden, gemakkelijker dan de Protestant te bevredigen zijn. Niet zelden voert die gemoedstoestand tot

IV. *het verlangen om van geloof te veranderen*, hetwelk

eveneens oorzaak van krankzinnigheid worden kan: *denn wenn das Medium, durch welches wir die Gottheit zu sehen gewohnt waren, getrübt ist, geräth die Seele über dem Versuch, ihr durch ein neues zur nähern, in Verwirrung; sie weiss nicht wo sie ihren Ruhepunkt finden soll, und immer unbefriedigt, erhält sie keine klare Ueberzeugung von der Gegenwart dessen, den sie sucht. Dieser Zustand ist der gefährlichste für das menschliche Gemüth, und es ist kein Wunder, wenn die Verstandeskräfte in einer solchen Krisis zerrüttet werden.* (BURROW's aangehaald door JACOBI in zijne *Sammlungen*, I, S. 14). Deze oorzaak komt bovenal voor in tijden van algemeene godsdienstige beroering, maar wordt in sommige landen voortdurend door den strijd der godsdiensten en der sekten onderhouden, hetgeen in landen waar de Roomsche kerk de heersehende is, natuurlijkerwijze niet plaats vindt, maar dáár waar de versehillende godsdiensten te gelijkertijd voorkomen en in de Protestantsche landen, waar velerlei sekten bestaan, vooral niet zeldzaam is. (Belangrijk is de opmerking van JACOBI in zijne *Sammlungen*, I, S. 14, dat de strijd tussehen de heersehende grondstellingen der wijsbegeerte en de sehijnbaar of werkelijk met dezelve strijdige geloofsgronden, eveneens krankzinnigheid veroorzaken kan, en hij vooral in den geestelijken stand dikwijls krankzinnigheid ten gevolge van dezen inwendigen strijd der beginselen waargenomen heeft).

Wanneer dus het Protestantsehe geloof op zieh zelf meer aanleiding tot krankzinnigheid geeft dan het Roomsehgezinde, zoo volgt daaruit als van zelf, dat, al het overige gelijkstaande, voor den Protestantschen leeraar een uitgebreidere werkkring in het krankzinnigengesticht te vinden is dan voor den R. C. priester, hetgeen nog meer waar is, wanneer men de bijzondere gevallen van meer nabij beschouwt, want onbevooroordeelden zullen zeker het gevoelen van den hoogleeraar GUISLAIN niet deelen, wanneer hij (*Tr. sur l'al. ment.*, I, p. 312) verklaart, dat de Roomsehe godsdienst meer middelen van troost bevat dan iedere andere, — en, wanneer hij dien troost zoekt in de oorbiecht, de boetedoening, welke de straffen der andere wereld voorkomt, het vagevuur en de absolutie, dan vraag ik, welken troost het gemoed in die uitwendige vormen vinden kan, wanneer het de gronden niet kent, op welke de vergeving der zonden te hopen is, en of de geruste blijmoedigheid, welke men

ontwaart, wanneer men met het vaste voornemen, om namaals beter te zijn, zijn bezwaard geweten kinderlijk blootgelegd heeft voor hem, die de harten kent, niet opweegt tegen het koude woord, waarmede des priesters mond vrijspreekt van de begane overtredingen; dan vraag ik of de vaste overtuiging, dat Gods genade den berouwhebbenden zondaar vergeeft, niet even geruststellend zou zijn als het gevoel, dat men door offeranden en pelgrimaadjes, vasten en aalmoezen Gods toorn kan verzoenen, — of het niet meer het hart verheugt en verheft, dat men zelf regtstreeks met zijne gebeden tot den Hemelschen Vader zich wenden mag, dan dat men het doen moet door tusschenkomst van den priester of de zoogenaamde heiligen, en of het niet krachtiger troost is, dat God door CHRISTUS den zondaar tot bekeering brengt en van alle verkeerdheid reinigt, als het vooruitzigt om na den aardschen proeftijd nog eene loutering in het vagevuur te zullen ondergaan? GUISLAIN heeft bewijs gegeven, den geest der Protestantsche belijdenis niet te kennen, toen hij (*Tr. sur l'al. ment.*, I, p. 312), haar geheel van het Roomsche standpunt beschouwende, van haar zeide: *quels secours un infortuné dévoré par les remords de sa conscience peut-il attendre de la religion réformée? Les exhortations, les consolations ne sauraient porter le calme dans son âme timorée. Les prières, les bienfaits, qu'il ne met en usage qu'à l'imitation du* FILS DE DIEU, *ne peuvent tourner à l'avantage de son individu spirituel: il voit partout son arrêt fatal et ne peut supposer dans la justice divine qu'elle se laisse fléchir: l'idée que peu d'hommes sont destinés à la gloire céleste est toujours présente à son esprit.* Wij van onzen kant ontkennen niet, dat de Roomsche Godsdienst ook eene bron van troost, opwekking en bemoediging is voor het verslagen harte, en zien niettegenstaande hare vormen, die veeltijds het geestelijk wezen des christendoms bedekken en doen vergeten, in haar de sporen van haren verhevenen oorsprong en van het levendmakend beginsel, dat in alle ware godsdienst opgesloten ligt; *denn ächte Religion gewährt dem Betrübten Trost, dem Sünder Hoffnung, dem Reuigen Vergebung, und Allen, welche eine gesunde Seele besitzen und an sie glauben, ist sie eine Quelle des Lichts, des Lebens, und der Freude, so wie der geistigen Entfaltung und der Kraftäusserung nach Aussen.*

Komt de krankzinnigheid derhalve uit de onder n°. III ver-

melde oorzaak voort, dan spreekt het als van zelf, dat er meer heil bij Protestanten dan bij Roomsgezinden van de godsdienstige behandeling te verwachten is; in het eerste geval daarentegen heb ik nimmer eenig voordeel van godsdienstige behandeling gezien. Zulke krankzinnigen staan in hun eigen oog veel hooger dan de geestelijke, die hun zijne toespraak brengt, en wanneer zij zich verwaardigen hem aan te hooren, dan is het om deszelfs vastheid in het geloof naar hunnen maatstaf te beproeven, en het eenige uitwerksel van godsdienstige toespraak op hen is, dat zij God danken niet te zijn gelijk deze. Anders is het met dezulken gelegen die onder n°. II zijn herdacht; hier moet eene heldere uiteenzetting en verstandige verklaring van wezentlijk voordeel zijn; zelden zal men dezelve hier echter van den R. C. priester verwerven, daar de meesten hunner zulke voorstellingen eer aanwakkeren dan tegengaan, terwijl eindelijk in het laatste geval uithoofde van de boven vermelde redenen de werkkring van den verlichten Protestantschen leeraar, die de waarde der verschillende sekten weet te beoordeelen, grooter zal zijn dan die van den R. C. priester, die hier echter eveneens niet zelden de gelegenheid tot geestelijken arbeid vinden zal.

112. *Monatsschrift für die evangelische Kirche der Rheinprovinz und Westphalens*, Jahrgang 1843, 1 Heft, S. 17.

113. De nadeelen, welke te kwader ure aangebragte godsdienstige behandeling op den loop der krankzinnigheid kan voortbrengen, worden door NASSE (*Behandlung durch Nichtärtze*, S. 8) met zijne gewone duidelijkheid beschreven, maar kunnen toch geenen voldoenden grond opleveren, om den bijstand van geestelijken bij de behandeling der krankzinnigen, zoo als hij op bl. 43, van het aangehaalde werkje doet, als ten eenemale schadelijk te verwerpen, en het klinkt zoo vreemd en zonderling dat die beroemde schrijver, zoo als ook HEINROTH (*Störungen des Seelenlebens*, I, S. 45) eenigzins gedaan heeft, de geestelijken door opvoeders der jeugd vervangen wil, dat men er de verklaring alleen in het verkeerde begrip van den werkkring der geestelijken in het krankzinnigenhuis, zoo als het vrij algemeen in *Duitschland* genomen wordt, van vinden kan.

114. F. VOISIN, *de l'idiotie chez les enfans et des autres particularités d'intelligence ou de caractère qui nécessitent pour eux une instruction et une éducation spéciales;* Paris 1843.

115. De geschiktheid om idioten op te voeden is een' iegelijk' niet gegeven, en vereischt geheel andere zorgen, eene geheel andere oefening dan de omgang met andere krankzinnigen: hiervan had ik onlangs het duidelijkste bewijs in het gesticht, welks plegelingen aan mijne zorg zijn toevertrouwd. Een meisje van 12 jaren, idioot van af de geboorte, bevond zich sedert een jaar in het gesticht, en alle moeiten, vroeger door deszelfs zorgende moeder, later op mijn aandringen door de huismoeder en de dienstboden van het gesticht aangewend, om hetzelve iets te leeren, waren vruchteloos geweest. Voor weinige weken kwam eene der vrouwelijke krankzinnigen onder de reconvalescenten; deze vrouw had vroeger eene kleine bewaarschool bestuurd, hetgeen mij op het denkbeeld bragt, haar de opvoeding van het ongelukkige meisje op te dragen; zij betoonde hiervoor eene zoo volkomene geschiktheid, dat het meisje in minder dan veertien dagen breijen kon; thans tracht zij hetzelve lezen te leeren, waarin het echter zeer langzame vorderingen maakt, ook ten deele daarom, dewijl het zeer gebrekkig spreekt.

116. *Archief. voor geneeskunde*, II, 4e Stuk.